

PODATKI O DIPLOMSKI NALOGI

Ime in priimek: Klavdija Jelen

Naslov naloge: Otrok kot sogovornik v procesu razveze zakonske zveze – intervjuji s študenti z lastno izkušnjo

Kraj: Ljubljana

Leto: 2012

Št. strani: 69

Št. slik: 0

Št. tabel: 2

Št. bibl. opomb: 4

Št. prilog: 4

Mentorica: izr. prof. dr. Gabi Čačinovič Vogrinčič

Deskriptorji: družina, odnosi v družini in stiki, vloga otroka, proces ločitve ali razveze, center za socialno delo, sodišče itd.

Povzetek:

Diplomska naloga prikazuje pogled otrok, katerih starši so se razvezali, na celotno situacijo razveze – torej pred, med razvezo staršev in po njej. Poleg osebnih občutkov in odzivov otroka so osrednje teme raziskovanja še opis družine, odnosi v družini, vpliv otroka, stiki in proces razveze. Vse te teme sem raziskovala s pomočjo poglobljenih intervjujev, ki sem jih kvalitativno obdelala. Empirični del je v začetku diplomske naloge podkrepjen s teoretičnim uvodom, kjer se najprej dotaknem teme ljubezni, partnerskih odnosov in zakonske zveze. V nadaljevanju je izpostavljenih nekaj družbenih sprememb, ki se pojavljajo in vplivajo na odnose in zakonsko zvezo. Slednje lahko privedejo tudi do vse pogostejše razveze zakonske zveze, zato je vključena tudi tema razlogov za razvezo. Za boljšo ponazoritev pravnega postopka v nalogi pravno ovrednotim konkreten primer iz prakse, kjer predstavim pravni postopek razveze zakonske zveze.

Title: The child as a participant in the process of divorce – interviews with students with personal experience

Descriptors: family, family relationships and contacts, role of the child, the procedure of divorce or legal separation, social work centre, court etc.

Abstract: The diploma thesis portrays the view on the whole process of divorce from the child's perspective – namely, before, while and after divorce. In addition to dealing with emotions and reactions of the child, one of the main research topics are also the description of the family and the relationships in it, the influence of the child, contacts and the process of divorce. All these subjects are researched with in-depth interviews, which are qualitatively analysed. The empirical part is supported by the theoretical introduction explained at the beginning of the thesis, which starts with the theme of love, partnership relations and marriage. It continues by emphasizing a few social changes which have taken place recently and have an impact on relationships and marriage. The latter may also lead to a growing number of divorces, which is why I also deal with the reasons for divorce. To clearly present the legal procedure of divorce the thesis also presents a specific example from practice evaluated from the point of view of law, in which such a process is presented.

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA

**OTROK KOT SOGOVORNIK V PROCESU RAZVEZE ZAKONSKE ZVEZE –
INTERVJUJI S ŠTUDENTI Z LASTNO IZKUŠNJO**

Mentorica: izr. prof. dr. Gabi Čačinovič Vogrinčič

Avtorica: Klavdija Jelen

Ljubljana 2012

PREDGOVOR

V drugem in tretjem letniku študija na Fakulteti za socialno delo sem študijsko prakso opravljala na Centru za socialno delo Ljubljana - Šiška, kjer sem delala na področju varstva mladoletnih otrok in družine. Tam sem velikokrat prišla v stik z razveznim postopkom oz. s prenehanjem zunajzakonske skupnosti, kjer sem vedno pogrešala udeležенost otroka. Namreč na vsakem svetovalnem razgovoru, kjer se je odločalo o nadaljnjem življenju otroka, je pogovor potekal med staršema in strokovnim delavcem. 410. člen ZPP (Ur.l. RS 26/1999) določa, da mora biti desetletni otrok primerno obveščen in pozvan, da poda svoje mnenje glede svojega zaupanja v varstvo in vzgojo. Torej mlajši otroci te pravice zakonsko nimajo zagotovljene, čeprav se jih v nekaterih primerih s privolitvijo staršev tudi vključi. V večini primerov glavnega sogovornika, torej otroka, ki bi izrazil svoje želje in počutje, ni bilo. Torej kako lahko starši in strokovni delavci vedo, kaj v tistem trenutno otrok preživlja, kako se ob vseh spremembah, ki se dogajajo, počuti, če ga nihče odkrito o teh stvareh ne vpraša.

Obe leti prakse sem sodelovala pri konkretnem primeru, kjer so se urejali stiki med staršema in otrokom. Ti so se začeli ponovno urejati po več kot treh letih od razveznega postopka. Namreč prišlo je do težav pri urejanju premoženjskih zadev, ki so se prenesle na urejanje stikov. Glas otroka je bil pri urejanju stikov izražen na treh razgovorih s psihologinjo in na enem razgovoru s kliničnim psihologom, ki ga je zahtevalo sodišče. Otrok je dobil besedo oziroma možnost vključitve šele kasneje, ko so se zadeve pri urejanju stikov zapletle, prej o njegovem počutju in soočanju z razvezo staršev strokovni delavci niso govorili. Je potem bil glas otroka slišan v pravem pomenu besede? Po mojem mnenju glas otroka ni bil dovolj slišan, zato je to bil razlog, zakaj sem se odločila raziskovati to področje za diplomsko nalogo.

V svoji diplomski nalogi sem najprej zastavila teoretični uvod, kjer sem v prvem poglavju raziskovala ljubezen in partnerske odnose, saj se na podlagi teh dveh tvori zakonska zveza ali izvenzakonska skupnost. Razmišljala sem o zaljubljenosti in mitu o romantični ljubezni ter njunem vplivu na zrel partnerski odnos, ki vpliva na kvaliteto zakonske zveze. V drugem poglavju sem nadaljevala z zakonsko zvezo in njenim razumevanjem v preteklosti in danes. Ker je zakonska zveza ali izvenzakonska skupnost pogosto tudi temelj za tvorjenje družine, je posebno poglavje namenjeno

temi družine, družinski dinamiki in spremembam v družinskih oblikah, ki se pojavljajo. V četrtem poglavju izpostavim tudi družbene spremembe, ki se dogajajo in vplivajo na partnerske odnose oziroma zakonsko zvezo ali izvenzakonsko skupnost. Te spremembe se jasno kažejo tudi v povišanem številu razvez zakonske zveze. Zato je peto poglavje namenjeno razlogom, zakaj do razveze zakonske zveze prihaja.

V nadaljevanju izpostavim temo otroka v postopku razveze zakonske zveze. Razveza staršev prinaša v otrokovo življenje veliko spremembo in pogosto je otrok ob seznanitvi močno pretresen, saj ga je strah sprememb, ki sledijo. Kako torej celotna situacija vpliva nanj, kako se urejajo stiki s staršem, ki je odšel, in kakšne pomoči so otroci deležni. O teh vprašanjih razmišljam v šestem poglavju.

V drugem delu sledi poudarek na pravnem vidiku razveze zakonske zveze, zato predstavim postopek razveze zakonske zveze na konkretnem primeru iz prakse, ki sem ga pravno ovrednotila. Na koncu strnjeno predstavim uporabljene zakone in njihove člene. Iz konkretnega primera je razvidno, da je delo z otroki v procesu razveze zakonske zveze minimalno, zato me je zanimalo mnenje otrok, ki so imeli lastno izkušnjo. Želela sem spoznati njihov pogled na celotno situacijo, ki so jo doživeli.

Zato sem se odločila, da bom za empirični del diplomske naloge opravila poglobljene intervjuje s študenti, ki imajo izkušnjo razveze staršev. Intervjuje sem opravljala s polnoletnimi osebami, ki imajo lastno izkušnjo razveze staršev, in ker sem uporabila priročni vzorec, so to bili študentje. Osredotočila sem se na njihovo osebno izkušnjo razveze staršev, njihova čustva in doživljanja pred, med razvezo in po njej. Zanimali so me tudi odnosi v družini, vpliv otroka in stiki. Na koncu pa tudi celosten pogled na situacijo in proces – kaj so pogrešali, kaj bi si želeli drugače.

Zbrane podatke sem kvalitativno obdelala in rezultate predstavila v poskusni teoriji, na koncu pa končala s sklepi in predlogi.

Diplomske naloge brez pomoči mentorice Izr. prof. dr. Gabi Čačinovič Vogrinčič ne bi uspela napisati, saj me je ves čas pisanja spodbujala in mi pomagala s svojimi dolgoletnimi izkušnjami in strokovnim znanjem. Poleg mentorice mi je z nasveti pri

empiričnem delu pomagala tudi doc. dr. Liljana Rihter, kar mi je zelo olajšalo analizo obsežnih intervjujev. Posebna zahvala gre tudi mentorju, pri katerem sem dve leti opravljala prakso in z njegovo pomočjo uspešno povezala pridobljeno teoretično znanje s fakultete s praktičnim delom.

Zahvaljujem se vsem, ki so sodelovali pri intervjujih in delili z mano osebno izkušnjo ter mi tako izkazali veliko zaupanje, ki ga zelo cenim. Prepričana sem, da so informacije, ki sem jih iz naših pogovorov pridobila, pomembne za moje nadaljnje uspešno delo.

Najlepša hvala tudi vsem mojim domačim in prijateljem, ki ste me med pisanjem diplomske naloge spodbujali in podpirali.

Hvala vsem, ki ste z mano soustvarjali to diplomsko nalogo!

KAZALO

PREDGOVOR	4
KAZALO	7
1 TEORETIČNI UVOD	9
1.1 Zaljubljenost, ljubezen in partnerski odnosi	9
1.1.1 Ljubezen in zaljubljenost	9
1.1.2 Mit o romantični ljubezni	11
1.1.3 Partnerski odnos	12
1.2 Zakonska zveza	14
1.2.1 Zakonska zveza – včasih in danes	14
1.2.2 Zakonska zveza in družina	16
1.2.3 Družina	17
1.3 Družbene spremembe, ki vplivajo na zakonsko zvezo	17
1.3.1 Sprememba vloge moškega in ženske v družbi	18
1.3.2 Pričakovanja partnerjev	19
1.3.3 Spremembe vrednot	20
1.3.4 Tempo življenja in prosti čas	21
1.4 Razveza zakonske zveze in razlogi zanjo	22
1.4.1 Trinajst stopenj transformacije družine skozi razvezo in ponovno poroko po Margaret Robinson	26
1.5 Otrok v postopku razveze zakonske zveze	28
1.5.1 Seznanitev otroka z razvezo	30
1.5.2 Vpliv razveze zakonske zveze na otroka	30
1.5.3 Stiki in odnosi po razvezi	31
1.5.4 Občutki otroka ob razvezi zakonske zveze staršev	32
1.5.5 Pomoč otrokom ob razvezi zakonske zveze	33
2 PRAVNO FORMALNI POSTOPEK RAZVEZE ZAKONSKE ZVEZE (predstavljen na konkretnem primeru iz prakse)	36
2.1 Primer X	37
2.1.1 Svetovalni razgovor	38
2.1.2 Hiter pregled postopka	42

2.1.3	Uporabljeni zakoni in členi, na katere se sklicujejo v postopku razveze zakonske zveze	44
2.2	Socialno delo z družino v procesu razveze	45
3	PROBLEM	47
4	METODOLOGIJA.....	49
4.1	Vrsta raziskave in spremenljivke	49
4.2	Merski instrumenti in viri podatkov.....	49
4.3	Populacija in vzorčenje.....	49
4.4	Zbiranje podatkov	50
4.5	Obdelava podatkov.....	50
4.5.1	Opis postopka kodiranja	50
5	REZULTATI IN RAZPRAVA.....	54
5.1	Poskusna teorija.....	54
6	SKLEPI IN PREDLOGI	64
7	LITERATURA.....	68
8	PRILOGA	70
	Priloga 1: Intervjuji.....	70
	Priloga 2: Kodiranje izjav.....	98
	Priloga 3: Združevanje pojmov v kategorije.....	122
	Priloga 4: Združeni pojmi vseh intervjujev v kategorije.....	140
9	POVZETEK.....	154

KAZALO TABEL

Tabela 4.1. Podatki intervjuvancev	49
Tabela 4.2. Primer kodiranja	52

1 TEORETIČNI UVOD

1.1 Zaljubljenost, ljubezen in partnerski odnosi

Na začetku se mi zdi pomembno, da najprej opredelim temelje, na katerih se gradijo partnerski odnosi in kasneje zakonska zveza ali izvenzakonska skupnost oziroma kohabitacija. Torej je najprej treba razmisliti o tem, kaj je zaljubljenost, kaj je ljubezen in kaj so partnerski odnosi. Slednje za vsakega posameznika predstavlja nekaj drugega in je težko posploševati, toda kljub temu obstaja neka splošna družbena predstava, sama bi temu celo raje rekla mit o ljubezni in partnerskih odnosih, v katerih se ljubezen potem manifestira.

1.1.1 Ljubezen in zaljubljenost

Musek v svoji knjigi Ljubezen, vrednote, družina zapiše, da imamo ljubezen danes za temelj partnerstva in družine (1995: 68). Toda kaj je potem ljubezen? V literaturi (tako strokovni kot leposlovni) najdemo ogromno definicij ljubezni, ki so zelo različne. V nadaljevanju bom predstavila nekaj definicij različnih avtorjev.

Freud ljubezen opredeljuje kot odnos med moškim in žensko, ki sta na temelju svojih genitalnih potreb osnovala družino. Nadaljuje, da je ljubezen tudi ime za pozitivna čustva med starši in otroki in med otroki znotraj družine, čeprav bi ta odnos morali opisati kot ciljno inhibirano ljubezen, kot nežnost. Tako polnočutna ljubezen in ciljno inhibirana ljubezen segata preko družine in ustvarjata nove vezi z dotlej tujim (2001: 50-51). Torej je po Freudu pojem ljubezni širši in ni osredotočen samo na partnerski odnos.

V Prvem pismu Koričanom (1 Kor 13) v Svetem pismu je ljubezen opisana z naslednjimi besedami: »Ljubezen je potrpežljiva, dobrotljiva je ljubezen, ni nevoščljiva, ljubezen se ne ponaša, se ne napihuje, ni brezobzirna, ne išče svojega, ne da se razdražiti, ne misli hudega. Ne veseli se krivice, veseli pa se resnice. Vse

prenaša, vse veruje, vse upa, vse prestane. Ljubezen nikoli ne mine.« Torej je ljubezen neskončna, božanska, največja in najmočnejša sila.

Hauck v svoji knjigi *Uspešen zakon* piše, da je ljubezen čustvo, ki ga čutimo do nekoga, ki zadovoljuje naše potrebe in naše najgloblje želje. Da jih je zadovoljeval v preteklosti ali jih bo v prihodnosti in da »[...] nekoga ljubite šele potem, ko ste bili od njega deležni take pozornosti, ki ste jo močno potrebovali in ste si jo želeli. Nikdar nikogar ne ljubite samo zaradi njega samega«. (Hauck, 1987: 14) Poudarja torej to, da je treba ljubezen zaslužiti. Torej je treba poznati potrebe partnerja in njegov »jezik ljubezni«, da jih lahko njegovim željam primerno zadovoljite. Gary Chapman v svoji knjigi *5 jezikov ljubezni* opredeli naslednje jezike ljubezni: besede potrditve, posvečen čas, sprejemanje daril, usluge in dotik (2002: 38).

Nekateri drugi avtorji govorijo o »agape«, ki je »[...] [s]amopresegajoča ljubezen, ki življenjsko moč, »eros«, odvraca od sebe proti partnerju.« (Hendrix, 1999: 141) Tako naj bi bila »agape« podlaga za stabilnost in trdnost partnerstva, saj sta »eros« in seks preveč nestabilna. Zato se partnerstva na podlagi »erosa« in/ali seksa lahko iztrošijo, kar dokazuje vedno več razvez zakonske zveze in ločitev partnerstev. »Agape« torej spodbuja in pomeni deliti s kom dobro in hudo in kaj drugega naj bi predstavljala skupna zakonska/partnerska pot? Poleg tega je »agape« tudi tisto, kar za normalno socializacijo potrebujejo otroci (Debenjak, 2004: 40).

Preberemo lahko veliko različnih definicij in vsaka govori o ljubezni drugače. Nekateri se prepletajo in zapletajo, druge dopolnjujejo, vsak pa sprejme tisto, ki najbolj ustreza njegovi interpretaciji in predstavi. Ljubezen je namreč osebno doživetje, ki ga lahko vsakdo doživi le sam in zase (Fromm, 2008: 136). Sama zagovarjam definicijo, ki loči zaljubljenost in ljubezen. »Biti zaljubljen ne pomeni nujno ljubiti. Biti zaljubljen je stanje, ljubiti dejanje. Stanje prenašamo, o dejanju se odločamo.« (De Rougemont, 1999: 313) Ljubezen je torej odločitev, ko se zavestno odločimo, da bomo partnerja spoštovali in sprejemali takšnega, kot je, pri čemer se med partnerjema zavestno ustvari vzajemnost, ki »[...] jo dojamemo kot odnos ljubezni [...]«. Šele slednje omogoči, da ljubezen »[...]« dobi stanovitnost in stabilnost.« (Milivojević, 2010: 53)

1.1.2 Mit o romantični ljubezni

Kaj tako močno vpliva na predstave ljudi o ljubezni, da od nje pričakujejo popolnost, ki je v materialnem svetu nemogoča? Kaj onemogoča stabilnost ljubezni? Mislim, da mit o romantični ljubezni.

Veliko ljudi govori o ljubezni in družini na način, kot so v preteklosti govorili o Bogu. V ljubezni vidijo odrešitev in nežnost, po kateri tako močno hrepenijo. Celoten pogled na ljubezen je prepojen z vsakdanjo religioznostjo, ki spodbuja upanje, da bodo občutki raja prisotni v resničnem svetu. Te občutke spodbuja vera »vate«, torej iskanje ljubezni v drugem (Beck, 2006: 20-21). V ZDA in po mojem mnenju v celem zahodnem svetu mora ljubezen premagati vse ovire, ki se pojavijo. Tako romantična ljubezen premaga vse ovire, ostaja pa ena, kjer se skoraj vedno zalomi – trajanje. Za zakon velja prepričanje, da je to institucija, ki naj bi trajala, sicer je nesmiselna. To je tudi prva skrivnost sedanje krize, ki se jo da izmeriti s statističnimi podatki o številu ločitev. Utemeljevati zakon na obliki ljubezni, ki je že po definiciji nestabilna, je nesmiselno. Iskanje individualne sreče, ki naj bi imela prednost pred družbeno stabilnostjo, in upoštevanje psihološkega razvoja, ki naj bi bil pomembnejši od prisega, lahko vključimo v romantični kompleks (de Rougemont, 1999: 295-296).

In kako se romantična privlačnost med dvema osebama sploh pojavi? To je v veliki meri odvisno od tega, koliko druga oseba ustreza predstavi vašega »imaga«. »Imago« je sestavljena podoba ljudi, ki so na vas najbolj vplivali v zgodnjem otroštvu (Hendrix, 1999: 32–34). Skynner v svoji knjigi Družine in kako v njih preživeti ves čas poudarja, da na odnose v odrasli dobi vplivajo odnosi v primarni družini in čustva, ki smo jih morali zaradi nesprejemanja v primarni družini potlačiti. Pravi: »[...] s seboj prenašamo naokrog svoje družine, nekje v sebi jih skrivamo. [...] v nekem smislu spet vzpostavljamo svoje prejšnje družine.« (1994: 17) Temu sledi Hendrixov zapis, kjer piše, »[da] imago namreč ni le notranja podoba nasprotnega spola, je hkrati tudi opis našega izgubljenega jaza.« (1999: 64) Tako sta stabilnost ljubezni in ljubezen pogojeni z drugo osebo. Tako ustvarjena podoba ljubezni, ki je hkrati romantična in trajna, nastane iz tesne čustvene zveze dveh ljudi, katerih življenja osmisli. Tisti drugi postane ves svet, sonce, mesec in še vse zvezde zraven (Beck, 2006: 60). Ravno to je pogosto najboljši material za glasbene uspešnice popularnih avtorjev, ki opevajo

ljubezen. Tako je »[m]rzlična poraba ljubezenskih romanov in zgodb [...] v nekem smislu dokaz pasivnosti. Posameznik [...] v fantaziji [išče] tisto, kar mu ni bilo dano v navadnem svetu. Neresničnost romantičnih zgodb ali [besedil] je [...] iz tega zornega kota izraz šibkosti, nezmožnosti, da bi se v dejanskem družbenem življenju sprijaznili z zatrto osebno identiteto.« (Giddens, 2000: 51)

K takšni intenzivni ljubezni običajno sodi tudi občutek, da bi ju ločitev popolnoma strla, kar veliko pove o naravi romantične ljubezni. V njej nevede preneseta odgovornost za svoj obstoj s staršev na partnerja, ki postane » [t]o čudovito bitje, ki je oživilo naš »eros«, bo pregnalo »tanatos«, ta vedno prisoten strah pred smrtjo. Ko partner zadovoljuje neizpolnjene potrebe iz otroštva, postaja zaveznik v boju za preživetje.« (Hendrix, 1999: 45) »Romantična ljubezen se napaja v slepoti in iluzijah. Dokler zaljubljenca drug o drugem vzdržujeta idealizirano in nepopolno podobo, živita v raji. Ločitev bi brez dvoma pomenila izgubo na novo pridobljenega samozavedanja.« (op. cit.: 53)

Zavestni zakon je nekaj popolnoma drugega kot zaslepljena romantična ljubezen. Temelji na medsebojnem sprejemanju, pripravljenosti za rast in spremembe, pogum za spopad z lastnimi strahovi in zavestno odločitve, da bomo ljubeče ravnali s partnerjem. Pri tem so lahko občutki prav tako siloviti in prijetni (Hendrix, 1999: 199).

1.1.3 Partnerski odnos

Za partnerski odnos so tako značilne vzajemne medsebojne interakcije, ki so prepletene s čustvi in z določenim številom stikov. Tako je navezovanje tesnih medosebnih stikov ena pomembnejših aktivnosti v življenju vsakega človeka. Tesno prijateljstvo in partnerstvo sta naravni potrebi in hkrati vrednoti, ki ju priznavajo vse kulture. Takšen partnerski odnos je običajno tudi osnova za doseganje intimnosti in osnova za spolno partnerstvo pri oblikovanju skupnega življenja (Musek, 1995: 109-110).

Vsi odnosi so dinamični, zato je treba tej dinamiki slediti in se ji prilagoditi. Mary Kirk je v svoji knjigi *Dober zakon* zapisala, da je » [...] [p]artnerska zveza kot elastika – na začetku je močna, toda sčasoma vse bolj popušča in treba jo je zamenjati, da stvari ostanejo na mestu.« (1999: 34)

V odnosu partnerja običajno pričakujeta osebnostno rast in spremembo, toda na izbiro partnerja pogosto vplivajo nezavedni procesi. Hendrix govori, da nezavedni proces selekcije skupaj pripelje dva, ki se lahko ponovno ranita ali pa si pomagata ozdraviti stare rane. Kakšen bo njun odnos, je odvisno od njune pripravljenosti (1999). To Hendrixovo razmišljanje lahko povežemo tudi z razmišljanjem Skynnerja, ki govori o tem, da lahko uspešnost zakona/partnerstva povežemo s količino čustev, ki jih partnerja skrivata za svojima zaslonoma in stališčema do tega, kar je za zaslonom. To je izraz, ki ga Skynner uporablja za čustva, ki so bila v primarni družini prepovedana in se jih je oseba kot otrok naučila nadzirati oziroma potlačiti. Od takrat so ta čustva prepovedana in skrita, oba pa sta se v družini naučila, da se jih ne opazi. »Tako tudi ne moreta videti napak drug pri drugem.« (Skynner, 1994: 38) Na podlagi tega loči Skynner srečne, najmanj srečne in povprečno zadovoljive zakone (1994: 41).

In kdo je najboljši partner? »Partner je zlasti in predvsem nekdo, v čigar družbi močno uživate. Če hočete biti v zakonu srečni, je najbolje, da se poročite s takim, ki vam je kot najboljši prijatelj.« (Hauck, 1987: 35) Zakaj? Ker [...] prijateljstvo temelji na medsebojnih skupnih interesih in zavedanju, da lahko izraziš svoje misli, ne da bi se moral bati zavrnitve ali kritike, na načrtovanju in graditvi skupnega življenja in najbolj na radosti, da sta lahko drug z drugim, kadar nista pod bremenom vsakdanjih skrbi. In dober prijatelj podpira interese partnerja celo takrat, ko nimata skupnega interesa. Nekdo, s komer lahko govorite kadarkoli o čemerkoli, je največ za zakonsko prijateljstvo. Preveč je poročenih tujcev (Glasser, 1998: 46).

1.2 Zakonska zveza

»Rada sem poročena. Čudovito je najti sebi usojeno osebo, ki jo lahko nadleguješ do konca življenja.« (Rita Rudner)

Za skoraj vse ljudi na svetu je zakonsko razmerje še vedno najpomembnejše razmerje njihovega življenja (Hauck, 1987: 15). Kaj zakon oziroma zakonska zveza sploh je?

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih v 3. členu opredeljuje: »Zakonska zveza je z zakonom urejena življenjska skupnost moža in žene.« V drugem odstavku nadaljuje, da je pomen zakonske zveze v zasnovanju družine. (ZZZDR – UPB1, Uradni list RS, št. 69-3093/2004, 24. junija 2004)

Po mojem mnenju, ki je sestavljeno iz mnenj več avtorjev, je »[z]akon civilizacijska tvorba [...]« (Hendrix, 1999: 99) oziroma »[...] svobodna skupnost [...]«, sestavljena iz »[...] svobodnih in enakopravnih partnerjev [...]«. (Brajša, 1986: 133) Pri sklepanju zakona je torej najpomembnejše, da se partnerja zavestno odločita za razmerje kot način življenja. Znati morata živeti neodvisno, a se kljub temu vračati drug k drugemu, znati se morata pogajati in reševati nesoglasja. Samo v tem primeru lahko zakon napreduje, saj se partnerja sprejemata in spoštujeta kot osebnost (Kirk, 1992: 92).

Glasser pravi, da smo iznašli zakon zato, da bi zadovoljili svoje potrebe po ljubezni in pripadnosti (1998: 50), Hauck pa, da je zakon posel – podjetje dveh ljudi, za katerega »[...] je potrebno državno dovoljenje, nekaj kapitala in prostor za nastanitev podjetja (dom).« (1987: 15) Slednje je veljalo predvsem v preteklosti, v nekaterih družbah pa je aktualno še danes.

1.2.1 Zakonska zveza – včasih in danes

»V predmoderni Evropi so večino zakonskih zvez sklenili na podlagi pogodbe in ne na temelju medsebojne spolne privlačnosti, torej na temelju ekonomskih okoliščin.« (Giddens, 2000: 45) Taka oblika skupnega življenja, ki je prevladovala vse do sredine

18. stoletja, ni bila družina, kot jo razumemo danes, temveč gospodinjstvo »celotne hiše«, torej gospodarska skupnost. Glavni nalogi sta torej bili zagotavljanje preživetja in potomstva. Pod takšnimi pogoji ni bilo prostora za osebna nagnjena, čustva in motive. Izbira partnerja in zakonska skupnost sta bili stvar ekonomskega dogovora in le malokdo se je spraševal o individualnem vzajemnem ujemanju (ali neujemanju) bodočih zakoncev. Tako je konec devetnajstega stoletja zakonska zveza veljala za trdno in samozadostno institucijo (Beck, 2006: 12). Kasneje je izgubila svojo trdnost in vedno več partnerjev se je odločalo za izvenzakonsko skupnost oziroma kohabitacijo. V nadaljevanju zapisan tekst tako velja tudi za izvenzakonske partnerje.

Sklepamo lahko, da je prehod k moderni družbi povzročil korenite spremembe zakonske zveze in družine, saj je prejšnjo delovno nadomestila čustvena skupnost. Zveze niso bile več podrejene izboru drugih glede na družbene kriterije, temveč so temeljile na iskrenih in intimnih odnosih, ki so temeljili na čustveni povezavi dveh ljudi, ki »[...] priznavata legitimnost enega samega kriterija. Ta kriterij je glas njunega srca, ki mora privedi do srečnega konca, kot ga opisujejo pravljice: In poslej sta srečno živela do konca življenja ...« (Beck, 2006: 93) Pričakovano bi bilo, da bo to pozitivno vplivalo na zakone in bodo ti zadovoljili oba partnerja. Vendar je resnično stanje popolnoma drugačno, saj vedno več partnerjev želi pobegniti iz zakona (Beck, 2006: 94).

Zakaj je tako? Menim, da je težava v tem, da je vse preveč ljubezenskih odnosov zgrajenih na romantičnih predstavah in ne na trdnih dejstvih o sebi in partnerju. (Hendrix, 1999: 115). Zaradi tega partnerja nista seznanjena s svojimi pričakovanji, željami in potrebami, ki jih posledično ne moreta zadovoljevati oziroma je to zanju težje. Tako med partnerjema ni vzpostavljeno ravnotežje, ki bi spodbujalo oziroma ohranjalo ljubezen. (Hauck, 1987). Kdo ve zakaj, toda v zakonsko zvezo prepogosto vstopamo s pričakovanjem, da nam bo partner čarobno priklical nekdanji občutek popolnosti. Takšen način razmišljanja je napačen, saj zakon ali partnerstvo ni trdno zakoličena zveza med dvema, ampak odnos, ki se spreminja in raste. Tudi zakon ima namreč stopnje razvoja¹. Zakon je tako psihološko in duhovno popotovanje, ki se

¹ Mary Kirk v svoji knjigi *Dober zakon* opredeli naslednje stopnje. Romantika, resničnost, tekmovanje za premoč, iskanje samega sebe, sprava in vzajemno spoštovanje in ljubezen. Le te se prepletajo s procesi odvisnosti, neodvisnosti in na koncu soodvisnosti. (1999: 88)

začne z vznemirljivo medsebojno privlačnostjo, potem vodi skozi trnovo pot odkrivanja samega sebe in partnerja in se končuje v tesni, ljubeči in trajni zvezi. Hendrix v svoji knjigi opisuje prispodobo, ki jo je podal par, o ustvarjanju zavestnega zakona. Zakon primerjata z vrtnarjenjem, kjer je ves čas treba nekaj okopavati. V primeru, da se samo malo poleniš, se plevel razraste. Pri vrtnarjenju seveda potrebuješ primerno orodje. Vodo za zalivanje lahko prinašaš v dlaneh in luknje v zemljo lahko koplješ z rokami, veliko lažje in hitreje pa gre z vedrom in lopato. Je pa urejanje odnosov zagotovo nekaj najtežjega v življenju (Hendrix, 1999: 185).

1.2.2 Zakonska zveza in družina

»Moralisti so včasih trdili, da so otroci smoter zakona. To pomeni, da bi ljudje morali ustanavljati zakonsko skupnost zato, da bi imeli potomce. Toda dostikrat se poročijo šele, ko je otrok že na poti ali se je celo že rodil. Torej se ne poročijo zato, da bi postali starši, temveč zato, ker so že starši – nemara proti svoji volji.« (Košček, 1993: 125) Torej se moramo vprašati o funkciji poroke, saj pogosto ne zagotavlja varnosti otrok do njihove odrasle dobe. Družina namreč ni več neposredno povezana s poroko (Keržan, 2006: 74). Torej ne gre več samo za ljubezen in zakonsko zvezo. Odnosov ne moremo omejiti zgolj na spolnost, zakon in starševstvo. Pri tem se spregleda, da gre pri odnosih še za marsikaj drugega. K odnosom sodijo tudi delo, neenakost, poklic, politika, gospodarstvo in celotna družba. Ravno ta neuravnotežen skupek vsega, kjer prihaja do protislovji, povzroča, da so odnosi tako zelo zapleteni (Beck, 2006: 22).

Zato je nesmiselno pričakovati, da v zakonu oziroma partnerskem odnosu ne bo prišlo do kriznih obdobj. Bilo bi naivno, če bi pričakovali, da bo vse popolno, ker sta bila partnerja nekoč tako močno zaljubljena (Hauck, 1987: 19). Le redko se zakon razvije v kakovosten odnos brez predhodne krize (Hendrix, 1999: 73). Toda vprašanje, ki se je pojavljajo v petdesetih letih (»Ali lahko ta zakon rešimo?«), se zdaj postavlja drugače (»Ali naj ta zakon rešujemo?«). Prišli smo do točke v družbi, ko je menjavanje partnerjev postalo način življenja, saj je misel o enem samem partnerju staromodna. Po tem prepričanju ločitev omogoča osebno rast in spremembe. Občutek, da bomo vse to dosegli, je iluzija. (ibid.)

1.2.3 Družina

Gabi Čačinovič Vogrinčič opisuje družino kot družinsko skupino, ki je mala skupina s posebnostmi, ki se ustvarjajo znotraj družinske resničnosti, ki jo soustvarjajo vsi družinski člani. Tako je ena pomembnejših značilnosti, po kateri se družina razlikuje od ad hoc malih skupin, zgodovina družine. Slednja se ustvarja v odnosu med otrokom in odraslim, torej med različnimi generacijami znotraj družine. Ta odnos je tisti, okoli katerega se mora družina vedno znova organizirati, in tisti, ki usmerja razvojno pot družine. Spremembe, ki se dogajajo znotraj družine, vedno znova zahtevajo vzpostavljanje ravnotežja, ki je zelo pomembno, saj je odnos starš–otrok tisti, ki ga ne moremo končati ali prekiniti (Čačinovič Vogrinčič, 1992: 103–105). Organizacija združenih narodov je predlagala tipologijo družin, kjer razlikuje med jedrnimi, razširjenimi in reorganiziranimi družinami. V jedrne uvršča biološke in socialne jedrne družine staršev in otrok, enostarševske in adoptivne družine. V razširjene družine uvršča tri- ali večgeneracijske družine, med reorganizirane pa dopolnjene ali vzpostavljene družine in reorganizirane družine istospolnih partnerjev (Cseh-Szombathy, 1992: 5, v Renner, 2006: 17). Na spreminjanje družinskih potekov vpliva tudi naraščanje števila razvez, ki ustvarjajo nove reorganizirane družine (Švab, 2006: 66).

1.3 Družbene spremembe, ki vplivajo na zakonsko zvezo

Paleta medčloveških stikov se torej širi, kar vodi v površnost in plehkost stikov. Takšna postaja danes tudi intimnost, ki jo ljudje vedno bolj doživljajo bežno in površinsko, kot vsakdanjo gesto. To sicer odpira nove možnosti in raznolikost odnosov, ki na žalost ne morejo nadomestiti moči stabilnega in primarnega razmerja z najbližjo osebo. To zmedenost kažejo tudi raziskave, ki razkrivajo, da potrebujemo oboje: raznovrstnost odnosov in trajno intimnost. Kako je to mogoče doseči v družini, ki je včasih predstavljala prostor ljubezni? Z drugačno, popolnejšo, boljšo družino, kjer gre za družino mnogoterosti, dogovorov in sprememb. Družina lahko izhaja iz ločitve in ponovne poroke, v katero sodijo otroci »tvojih, mojih, najinih« preteklosti in sedanjosti. Tako se male družine spreminjajo, saj prepogosto postanejo začasne zveze osamljenih posameznikov, da razvajajo in tolažijo. To pa zato, ker za družine

še vedno velja, da so naravni svet, poln ljubezni v tej odtujeni družbi. Ljubezen nam je potrebna kot nikoli prej in hkrati bolj nezmožna kot kadarkoli prej (Beck, 2006: 9).

1.3.1 Sprememba vloge moškega in ženske v družbi

Spremembe so po mojem mnenju tudi posledice individualizacije², ki je prenesena v »[...] sfero življenja v dvoje.« (Beck, 2006: 65) Individualizacija se je začela z emancipacijo žensk in okrepila v času kapitalizma. Ljudje so osvobojeni ponotranjenih spolnih vlog, kakršne so ideologije industrijskih družb predvidele v življenjskih shemah znotraj malih družin. Temu potem sledi osamosvajanje trga, kjer so ljudje prisiljeni, da si – pod grožnjo siceršnje materialne prikrajšanosti – preko trga delovne sile, izobrazbe in mobilnosti, zagotovijo eksistenco, ki jo morajo, če je potrebno, zavarovati tudi pred lastno družino, partnerstvom in sosedstvom. Tako prihaja do protislovja med zahtevami trga dela na eni strani in zahtevami intimnega partnerstva na drugi. Postavljen je ideal življenjskega sloga, ki je prilagojen sodobnemu trgu delovne sile in predstavlja mobilnega posameznika in posameznico, ki se ne ozirata na svoje socialne zveze, a se zavedata pritiskov konkurence in sta zato vedno in povsod dosegljiva, zanesljiva, urejena in na razpolago ponudbam in ponudnikom s trga delovne sile. Veliko ljudi ne prepozna, da se v sedanjih, sodobnih konfliktih med ženskami in moškimi ponavlja starodavni zakon osvobajanja, čeprav na nov način in z drugačnimi posledicami. Tako smo zaradi večje individualizacije, poudarjanja svobode in enakosti priča razpadu osnovnega ogrodja družine, ki je temeljila na razlikah med stanovsko dodeljenimi vlogami spolov. Vendar je družina pri tem zgolj prostor, ne pa tudi razlog dogajanja. Medsebojna prepletenost spolov, ki se odraža v raznovrstnih oblikah dela, starševstva, politike, poklica, razvoja in samouresničitve, se je začela krhati. Moški in ženske so vedno bolj ozaveščeni o nasprotnih položajih, v katerih so, ima pa to zanje popolnoma različne posledice. Ženske so v konfliktu med družinskim in poslovnim svetom, kjer imajo odprte nove možnosti tako na področju zakonodaje, izobraževanja in poklicnih položajev. Toda ti prostori jim še niso zagotovljeni. Tako vedno pridejo do točke, ko se izpostavita

² »Individualizacija je torej v sebi razcepljen, mnogoter, mavričen pojav ali natančneje družbena premena, katere večplastnosti realno in zgolj s pomočjo nujnih pomenskih razlag ni več mogoče odmisлити.« (Beck, 2006: 14)

njihova želja in interes za vzpostavitev partnerstva in materinstva. Slednje ima zagotovo določene posledice na njihovo poklicno kariero. Moški imajo končno pravico pokazati svoja čustva in se bolj aktivno vključevati v družino, toda to izenačenje zanje ne pomeni izboljšanja. Pojavlja se povečanje konkurence, kar zaostrejuje še dodatne obremenitve v gospodinjstvu. Emancipacija žensk postane za moške problematična šele takrat, ko se ženska samostojno obrne proti njim in od njih zahteva oziroma se zavzema za svoje interese, ki so lahko v nasprotju z njihovimi lastnimi (Beck, 2006: 33 - 35).

V družini se ta celotna dinamika odnosov med partnerjema jasno vidi in otrok to opazuje in tako spoznava vloge staršev v medsebojnem razmerju. Na to predstavo, ki si jo otrok ustvarja, zelo močno vpliva, na kakšen način se starša spopadata s svojo različnostjo in kako rešujeta konflikte, ali se znata pogovarjati in kakšna so pravila v družini. Tako predstave in pričakovanja o vlogi moža in žene večinoma izvirajo iz otroštva (Kirk, 1999: 110).

1.3.2 Pričakovanja partnerjev

V odnose torej vstopamo z določenimi predstavami in pričakovanji, za katere menimo, da jih bo naš partner izpolnil. Pričakovanja se razlikujejo glede na vlogo, ki jo oseba prevzema – torej ali je naš partner ali zakonec. Običajno se pričakovanja začnejo izražati v realnosti, ko si partnerja obljubita trajno zvezo in želita, da bodo vsa namišljena pričakovanja izpolnjena. Problem, ki se pojavi, je, da večine partner sploh ne pozna. Ne povedo si, kaj hočejo, namesto tega pa se ves čas pritožujejo in si med sabo postavljajo meje. Zaradi tega se tudi konča romantična ljubezen in začne igra moči (Hendrix, 1999: 68). Slednja vodi v neuspešen zakon, ker potrebe niso zadovoljene. Zakon je razmerje, katerega namen je, da zakonca osreči in prinaša zadovoljstvo. Torej mora vsak zakonec sebično poskrbeti za svoje lastne koristi in potrebe (Hauck, 1987: 68). Hendrix pri tem še poudari, da imajo partnerji običajno povsem enake potrebe, ampak si jih eden odkrito želi, drugi pa jih običajno zanika. Ko slednji premagajo odpor in zadovoljijo potrebno nasprotnega partnerja, sprejme njihov nezavedni um to ravnanje, kot da je bilo usmerjeno k samemu sebi. Ljubezen do samega sebe se uresniči preko ljubezni do drugih (Hendrix, 1999; 137).

Razumeti je treba, da je edino, kar lahko nadzorujemo, naše življenje. Nič ni popolno, tudi partnerja ne, a pomembno je, da vsak poskusi drugemu pomagati, da bodo stvari pozitivne za obe strani. Glasser kot osnovo v teoriji izbire zapiše, da »[v]se, kar vsak med nami lahko stori, je kontrola našega lastnega obnašanja; ne moreš ti kontrolirati mene in jaz ne morem tebe.« (1998: 54) Res je, da ne moremo kontrolirati drugih, lahko pa se odločimo za spremembe v svojem življenju. Glede na to, kakšne spremembe bomo vnesli v svoje življenje, je velika možnost, da se bo tudi naš partner odločil za spremembo (ibid.). Zakaj? Spremembo bo opazil, saj se bo zaradi nje spremenil tudi celoten odnos. Za uspešno nadaljevanje odnosa bo moral partner to spremembo sprejeti in se ji prilagoditi. Spremembe zagotovo pričakujejo in zahtevajo vloženo delo in energijo. Pri tem se pojavi ključno vprašanje. Smo v današnji »instant« družbi, kjer je prisotna »[...] [Iakota] po ljubezni, ki nas žene v to, da si pademo v objem, hočemo raj in to takoj« (Beck, 2006: 20), pripravljeni vlagati toliko energije v odnose, ki postajajo vedno bolj površinski?

1.3.3 Spremembe vrednot

Odnosi torej postajajo vedno bolj površinski zaradi velike možnosti izbire, ki je veliko bolj sprejemljiva kot je bila v preteklosti. Ta možnost je prepletena z vrednotami svobode, enakosti in ljubezni, med katerimi prihaja do nasprotij. Ta so se v preteklosti izražala v bojih proti socialnim stiskam in zatiranju, danes v večini držav, kjer sta blagostanje in socialna varnost na visoki razvojni stopnji in so vrednote miru in osnovne demokratične pravice postale samoumevne, pa slednje več ni mogoče. Zato se vse jasneje kažejo nasprotja med družbenimi vlogami moških in žensk. Ta nasprotja se odražajo tako na mikro ravni v intimnih, zasebnih odnosih kot na makro ravni v politiki in gospodarstvu. Vedno bolj je torej očitno, da v družbi, ki jo tako močno spodbuja, ne najdemo resničnih primerov idealne ljubezni. Ironija pa je, da bolj ko postaja takšna ljubezen bežna in hlapljiva, več upanja vlagamo vanjo. Očitnega paradoksa, na eni strani močno prisotna želja in prisila, da smo svobodni individuumi, na drugi pa potreba po trajni skupnosti z drugimi ljudmi, se ne zavedamo ali pa ga podcenjujemo (Beck, 2006: 9 - 10).

Tukaj ima pomemben vpliv svet vrednot, ki je instrument naše zaljubljenosti. V mladosti je prisotna močna sila hormonske spolnosti, ki je gnana s potrebo po preživetju in na podlagi katere začnemo oblikovati idejo o idealnem partnerju. Potem se predstava idealnega partnerja oblikuje v svetu vrednot, katerega začetnika sta starša. Torej podobi, ki jo sestavljajo podobe nekaterih lastnosti staršev dodajamo junake iz filmov, s televizije, iz knjig, podobe sorodnikov, učiteljev in prijateljev. Takšno romantiziranje se nadaljuje vse življenje in ustvarja podlago za univerzalni proces zaljubljanja. Zato je zelo pomembno, da najdemo za življenjskega sopotnika oziroma partnerja nekoga, ki ima svet vrednot, s katerim lahko shajamo in rastemo (Glasser, 1998: 83).

1.3.4 Tempo življenja in prosti čas

Vrednote posameznika se odražajo v njegovem načinu življenja in preživljanju prostega časa. Zato je za dober odnos tudi zelo pomembno, da si partnerja delita skupni interes in se skupaj učit. Tako ima par več možnosti, da odnos ne bo zasičen in dolgočasen, saj ima zabava veliko moč, da ostaneta skupaj. To namreč ohranja odnos svež, ko lahko v dolgem zakonu spolnost in ljubezen pojenjata. Graditi je treba na tistem, v čemer se partnerja ujameta (Glasser, 1998: 42 - 59), saj je zakonsko zadovoljstvo povezano s časom, ki ga par preživi v skupni aktivnosti (Orthner, 1975 v Sadar, 1991: 27). Tako je kvaliteta odnosa v prostem času enako pomembna kot tradicionalne naloge. Torej morajo odnosi zadovoljevati čustvene in komunikacijske potrebe obeh partnerjev, saj to omogoča podporo partnerjema v kvalitetnem odnosu. Tako lahko odnos med družino in prostim časom obravnavamo z dveh vidikov. Prvi vidik je ta, kjer je prosti čas vir, ki pripomore k stabilnosti in bogastvu družinskih odnosov. Drugi pristop vidi družino kot vir za prosti čas, saj družina omogoča socialni kontekst za večino prostega časa. S tega vidika je prosti čas nujen prostor za svobodo, ekspresivnost in razvoj osebnosti (Sadar, 1991: 25).

Zgoraj opisane spremembe in še marsikateri drugi nezavedni ali zavedni vzgibi vplivajo, da se tradicionalne zveze drastično spreminjajo. To se odraža predvsem v naraščajočem številu razvez – po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije se je v letu 2010 razvezalo 2.430 zakonskih zvez, kar je 5,8% več kot v letu 2009

(spletna stran Statističnega urada Republike Slovenije). Kar pa ostaja, so otroci. V naši družbi otrok še vedno uteleša zvezo, ki naj bi bila vseobsežna in trdna kot nobena druga. Tako postaja ali mogoče ostaja otrok poslednja varnost, ki zagotavlja trajnost zakonske zveze (Beck, 2006: 83).

1.4 Razveza zakonske zveze in razlogi zanjo

Ločitev vedno pomeni, da sta dva človeka drug drugega prizadela in razočarala. V razlogih za razvezo se običajno pojavljata nezvestoba in neskladnost značajev. Torej je očitno, da v zakonski zvezi drug drugemu nista nudila zadovoljstva in zadovoljevala tistih potreb, zaradi katerih sta v začetku sklenila skupno življenje. Tako se ljubezen konča natančno iz enakih razlogov, kot se je začela (Hauck, 1987: 11). Ob vsem tem sta oba partnerja močno čustveno prizadeta. Zato je razveza zelo zapleten proces, pri katerem je treba reševati kar nekaj skupnih osnovnih problemov (odnos med bivšima zakoncema, situacija otrok in skupno premoženje). Zaradi vseh teh stvari zakonskega odnosa ni lahko prekiniti. To je težko delo za oba zakonca, pri čemer se odločitve ne smejo prepuščati socialnemu delavcu, odvetniku ali sodniku. Razveza je predvsem zadeva obeh partnerjev in če je ne opravita dobro, je ločitev naporna za partnerja in še bolj za otroke. Zato je treba zakoncema najprej pomagati ugotoviti, kaj ju je privedlo do ločitve in kaj lahko pričakujeta v medsebojnih odnosih po njej. Če tega ne spoznata, če se stvar ne reši v zadovoljstvo obeh, obstaja velika nevarnost za nadaljnja medsebojna trenja. Ker na zaključevanje zakonskega odnosa zakonca in strokovnjaki prepogosto pozabijo, se ločitev spremeni v boj za otroka in prepir za skupno lastnino. S tem bojem zakonca posredno rešujeta probleme svojega odnosa, kar ni primerno, saj bi morala biti razveza predvsem problem zakoncev in ne otrok. Prepogosto otrok postane sredstvo, s pomočjo katerega partnerja nadaljujeta medsebojno obračunavanje. Če so otroci neposredno vpleteni v probleme, ki nastanejo, in se partnerja o tem ne pogovarjata, lahko to zelo negativno vpliva na otrokov psihični in emocionalni razvoj, poleg tega otrok doživlja hude duševne pretese, ki jim ni dorašel (Brajša, 1986: 141 - 143).

Otrok v nobenem primeru ni kriv za razvezo zakonskih partnerjev, je pa tisti, ki je sad tega razmerja in zaradi katerega to razmerje tudi po razvezi ostane do neke mere

živo. Zaradi tega morata oba priznati, da bo preteklost vedno navzoča in bo usmerjala njuna dejanja v prihodnosti (Kirk, 1999: 100). Zato je pomembno, da se oba starša zavedata, da se ločujeta kot partnerja in ne kot starša otroka. Pri tem gre za dva popolnoma različna odnosa, ki sta v zakonu povezana. Ločiti ta dva odnosa je večini partnerjev zelo težko. Za uspešno nadaljnje starševstvo morata partnerja nujno rešiti medosebne probleme, saj le tako ločitev ne bo negativno vplivala na otroka. Ločitev staršev ni problem, težave povzroča njen način. Zato morata partnerja med ločevanjem pogovor uporabiti za dogovor in ne za napade, žalitve in obtoževanja (Brajša, 1986: 144). Če končam s Hauckovo mislijo, bi bilo za našo družbo bolj zdravo, če bi bilo zakonsko zvezo dosti težje skleniti in če bi jo bilo lažje razvezati (1987: 39).

Kateri so najpogostejši razlogi za razvezo? Glavni razlog, da ljubezen ugasne, je razočaranje oziroma prizadetost, ker potrebe partnerjev niso zadovoljene. Najpomembnejši vzroki razočaranja in nesreče v zakonu naj bi bili jeza in gospodovalnost, odklanjanje in zanemarjanje, pasivnost in odvisnost, spolnost, družba, družina in sorodstvo, nevrotično vedenje (Hauck, 1987: 41). Bolj podrobno sem raziskala samo nekatere.

- *Nezadovoljstvo v odnosu*

Zelo pogosto vprašanje je, zakaj se ljudje po več letih zakona pritožujejo zaradi lastnosti partnerjev, če so te takšne, da bi jih morali opaziti že pred poroko. Odgovor je, da sta partnerja preveč zaljubljena, da bi ju to motilo, poleg tega tudi pričakujeta, da bo partner postal bolj odprt za spremembe po poroki. Toda pritoževanje ni rešitev, treba je ukrepati, pri čemer morata to storiti oba zakonca (Hauck, 1987: 53 - 66). Glasser verjame, da je največja ovira na poti k srečnemu zakonu nesposobnost zadovoljitve potrebe po moči enega ali obeh partnerjev. Ljubezen ne more rasti v zvezi, kjer eden ali oba partnerja verjameta, da imata premoč in nič moči. Zato mora odnos temeljiti na prijateljstvu, ki ima večji pomen kot ljubezen in spolnost, saj je osnovano na enakovredni moči, slednji pa temeljita na poslušanju in izkazovanju pozornosti (1998: 35). Pozornost med partnerjema se lahko zmanjša tudi ob prihodu otroka, saj intenzivno ukvarjanje z otroki terja velike čustvene in časovne investicije, ki vodijo k zmanjševanju kakovosti partnerstva. Takšne družine so v neki raziskavi poimenovali kot »družine, ki so osredotočene na otroke.« (Schutze, 1988: 108, v

Beck, 2006: 153) Med pojave, ki najbolj ogrožajo odnose, spada še ljubosumnost, ki močno prizadene partnerja in slabo vpliva na partnerski odnos v celoti (Musek, 1995: 146). Glavni razlogi za nezadovoljstvo v odnosu so po mojem mnenju nezadovoljene potrebe, kar sem v besedilu že večkrat poudarila. Partner lahko zoper neustrezno ravnanje drugega protestira na več načinov: tihi dnevi, ki lahko trajajo tudi tedne, začasna ločitev, grožnje z razvezo (Hauck, 1987: 16) ali tudi odtegotvanje spolnosti. Slednje je najhitrejši in najbolj boleč način izražanja jeze in če potrebe niso hitro zadovoljene, postane nezadovoljstvo kronično (Glasser, 1998: 54).

- *Spolnost*

Spolno življenje pogosto odseva kakovost komunikacije med partnerjema (Kirk, 1999: 185) in kadar je mož v svojih spolnih pričakovanjih razočaran, je vzrok običajno v tem, da se žena na številnih življenjskih področjih počuti zapostavljeno (Hauck, 1987). Tako partnerja v odnosu vstopata v obdobje, ko želita, da bi ponovno čutila veljavo, pomembnost in močna čustva. Ker tega doma ne dobita, je lahko varanje obupan poskus za dosego tega (Kirk, 1999: 133).

- *Varanje*

»Poročne verige so tako težke,
da sta potrebna dva človeka, da bi jih nosila, včasih pa celo trije.«
(La Rochefoucauld)

Varanje je lahko sredstvo uveljavljanja samostojnosti ali premoči nad partnerjem ali iskanje samega sebe. Zato se redkokdaj zgodi brez razloga, saj običajno že nekaj časa vlada določeno nezadovoljstvo, a se zakonca o tem ne znata pogovoriti in nista kos težavam (Kirk, 1999: 134). Glasser v tem primeru pravi, da partner ni odšel, zato je še čas, da drugi partner ugotovi, kako bi spremenil odnos in vanj prinesel tisto, kar partner išče drugje (1998: 33). Tretja oseba ni razlog, je pa lahko povod za ločitev, saj na prizorišče vstopi šele potem, ko zakonski odnos ni več zadovoljiv (Brajša, 1986: 138).

Slovar slovenskega knjižnega jezika vsebuje razlagi za besedo varati in prevarati. O teh dveh glagolih sem razmišljala tudi sama. Varati je nedovršni glagol, ki pomeni »biti nezvest v zakonu«, prevarati pa dovršni glagol, ki pomeni »postati nezvest«. Po mojem mnenju torej varanje izraža neko dolgotrajno in ponavljajoče se dejanje,

prevarati pa pomeni enkratno dejanje, ki se pogosto zgodi v stanju omamljenosti z opojnimi substancami.

- *Zasvojenosti*

Alkoholizem ali zasvojenost z drugimi prepovedanimi substancami je eden pogostejših vzrokov za razvezo. Hauck piše, da je »pri tretjini ljudi, ki so trpeli zaradi nevrotičnih zakonskih odnosov, bil vzrok alkoholizem«. Možje v takšnih primerih iščejo oporo za razočaranja pri ženi, kjer pa je ne dobijo, saj partnerka njihovih dejanj ne odobrava (Hauck, 1987: 56). Pogosto se zgodi, da partner ve za težave drugega, ki jih ima z zasvojenostjo, toda upa in pričakuje (to je posledica zaljubljenosti), da se bo po poroki spremenil.

- *Različna pričakovanja*

Pri pričakovanjih je tako, da večja kot so, večje je razočaranje. Tako je tudi v odnosih. Če partnerja drug na drugega nehote ali hote projicirata nemogoče želje in hrepenenja, ki jih ne moreta uresničiti, postaneta jezna, zagrnjena in prizadeta (Kirk, 1999: 31). Ta nerealna pričakovanja so posledica idealizirane slike, ki je visoko romantizirana in le malo podobna tistemu ali tisti, ki ga/jo resnično dobimo v zakonu. V takšnih primerih se uporablja slaven stavek »medeni teden je minil.« (Glasser, 1998: 83)

V odnosu se velikokrat zgodi, da nekdo potrebuje več ljubezni kot drugi. Običajno so te vloge razporejene po spolu in ženske naj bi glede na svojo vlogo matere potrebovale več ljubezni kot moški. To je razlog za frustracijo, ki nastane, ker po njenem mnenju on ne daje dovolj, on pa zaradi manjših potreb ne razume, zakaj ona daje in želi tako veliko. (ibid.)

Glede na to lahko sklenemo, da zakonska oziroma izvenzakonska pot ni lahka. Le redkokateri pari imajo že sami čustvene in duševne sposobnosti za uspešno zvezo, drugim pa pogosto zmanjka moči za reševanje težav (Kirk, 1999: 187). Tako se odločijo za razvezo, ki predstavlja neko novo fazo v življenju partnerjev in njihovih otrok, ki še naprej živijo v »razvezanem zakonu« oziroma razvezani družini. K nerazčiščenim odnosom bivših zakoncev sodijo tudi nadaljnja skrb za skupne otroke in spomini na skupno življenje (Beck, 2006: 168). Kot pravi Košiček v svoji knjigi Zakon na razpotju, bivša zakonca razpad zakona pogosto doživljata kot osebni poraz

in neuspeh, kar je težko prenesti. Od tu izvira želja po maščevanju, zato je potrebno, da se ločitev začne v dejanskem življenju in ne samo na sodišču (1993: 160).

1.4.1 Trinajst stopenj transformacije družine skozi razvezo in ponovno poroko po Margaret Robinson

V trinajstih stopnjah avtorica pokaže, kako je mogoče zastaviti vseživljenjski projekt starševstva. Pri tem gre za sprejemanje življenjskih okoliščin, kjer je cilj zagotoviti otroku kvalitetno starševstvo v novi obliki, kjer so prisotni tudi novi ljudje. Pri vsaki fazi opredeli čustveni proces tranzicije para in spremembe drugega reda, ki jih zahteva družina (Čačinovič Vogrinčič, 2006: 82).

V prvi fazi – priznanje zloma zakona ali partnerstva – morata partnerja sodelovati pri odločitvi ali nadaljevati odnos (čustveni proces), pri čemer morata oba sprejeti lasten delež in delež drugega pri zlomu zakona (sprememba drugega reda).

V drugi fazi – odločitev za ločitev ali razvezo – spozna eden ali v nekaterih primerih tudi oba, da zveze zaradi napetosti ni mogoče nadaljevati (čustveni proces), zato morata oba sprejeti neuspeh zakona in dogovor za razvezo in se osredotočili na potrebe otroka (sprememba drugega reda).

V tretji fazi – priprava in načrtovanje izida – poskušata deliti odgovornost trenutno in za prihodnost (čustveni procesi), kar se odraža tudi v sodelovanju pri pomembnejših dogovorih – seznanitev otrok, dogovor o stikih ... (spremembe drugega reda).

V četrti fazi – ločitev – se poskuša zmanjšati navezanost na zakonca, žalovanje zaradi izgube in nudi podpora otrokom (čustveni procesi). Poleg tega pride do restrukturiranja zakonskega odnosa in odnosov starši–otrok (spremembe drugega reda).

V peti fazi – razveza, pravni proces – pride do odpovedi predstave o ponovni združitvi družine, razrešuje se bolečina in poteka proces žalovanja (čustveni procesi). Poteka preverjanje odločitve o razvezi na pravnem, finančnem, sostarševskem področju (spremembe drugega reda).

Šesta faza – družina po razvezi – pride do spoznanja, da se otroci ne razvežejo od staršev in je zato treba ohranjati stik z bivšim zakoncem in sostarševske odnose. Treba je priznati, da lahko bivši zakonec vzpostavi novo zvezo (čustveni procesi). Zaradi tega je treba oblikovati bolj fleksibilne odnose, kjer stiki potekajo brez konfliktov in poteka upravljanje ločenih enostarševskih gospodinjstev, s ponovno vzpostavitvijo svoje socialne mreže (spremembe drugega reda). Ker pride do dveh enostarševskih gospodinjstev, je nujno, da ostane varen in odprt prostor za pogovor.

Sedma faza – novi začetki – prisotni so miti o mačehah, očimih in pastorkah (čustveni procesi). Potrebno je spoznanje, da je odnos starš–otrok pred odnosom, ki postane z novo zvezo in zato je treba priznati potrebo po sostarševstvu (spremembe drugega reda).

V osmi fazi – napori asimilacije – je treba dovoliti novim partnerjem oziroma članom reorganizirane družine, da razvijejo lastne odnose (čustveni procesi), in ob tem priznati žalost, ljubosumje in konflikt lojalnosti ob izgubi (spremembe drugega reda).

V deveti fazi – ozaveščenost – pride do ponovne potrditve meja med generacijami in gospodinjstvi (čustveni procesi). Biološki starši dobijo priznanje, da imajo ključno pozicijo in avtoriteto, ob enem ti naredijo prostor za očima oziroma mačeho (spremembe drugega reda).

Deseta faza – restrukturiranje – pride do mobilizacije in »prezračevanja« težav (čustveni procesi). Gre za sprejetje sprememb, da reorganizirana družina postane funkcionalna (spremembe drugega reda).

V enajsti fazi – akcija – se začne sodelovanje (čustveni procesi), saj je treba ustvariti nova pravila in rituale, ki so doseženi v dialogu s celotno razširjeno družinsko mrežo (spremembe drugega reda).

Dvanajsta faza – integracija – prinese kontakt in intimnost v reorganizirani družini (čustveni procesi), kjer vsi dopustijo vlogo drug drugega in ne tekmujejo med sabo, temveč jih sprejmejo (spremembe drugega reda).

Trinajsta faza – odločitev za dvojedno družino – pride do odpovedi zadnjemu upanju o enojedni družini, sprejem pretrganega starševstva in družinskega življenja, vseeno pa obstaja zmožnost pogajanja o spremembah pri stikih in skrbi za otroke (spremembe drugega reda). Čustveni proces, ki poteka v tej fazi, je formuliran kot »zdržati in spustiti.« (Čačinovič Vogrinčič, 2006: 81–85)

Torej gre za zelo zapleten proces, ki se mora dogajati »tukaj in zdaj« in ga definira težko delo. Socialni delavec družini pomaga soustvarjati varen prostor, kjer se lahko ta proces odvija, pri čemer ne sme pozabiti na želeni razplet – zagotoviti otroku kvalitetno starševstvo. In kako se otrok sooča s postopkom razveze zakonske zveze?

1.5 Otrok v postopku razveze zakonske zveze

»To, kar človek doživlja v mladih letih,
kar se kali skozi otroško dušo, to ostane
odločilno pri odraslem, iz tega rastejo
nagibi, dejanja. Če se ti v mladih letih
do česar koli vsadi ljubezen ali pa sovraštvo
v srce, to ostane in se pozneje vedno
v taki ali drugi obliki pokaže.«
(Prežihov Voranc – Samorastniki)

Kot sem že ugotovila, se vse prevečkrat zgodi, da pride do sklenitve zakonske zveze po tem, ko je otrok že na poti. To pomeni, da sklenitev zakonske zveze ni več pogoj za ustvarjanje družine, temveč bolj posledica. Kako to vpliva na odnos zakoncev in na družinsko skupino? Družina, ki se ji pridruži majhen otrok, stopi na novo razvojno pot, ki zahteva določene spremembe. Tako je treba rešiti probleme z vzpostavljanjem koalicije in vzpostavitvijo generacijskih razlik, da bodo ustvarjeni pogoji za samostojnost in neodvisnost. Na tej poti bo otrok spoznaval meje, se naučil sprejemati in ravnati s svojimi čustvi in se razvijal v varnem okolju (Čačinovič Vogrinčič, 1992: 105). Košičkova pravi, da otrok na uspešen zakon vpliva pozitivno in ga utrjuje. Če pa zakon že sam po sebi ni srečen, tudi otrok kot nova vez med zakoncema ne bo zakona utrdil, temveč bo prispeval k njegovemu propadanju (1993:

126). Toda otroci niso odgovorni za propadel zakon, čeprav to pogosto mislijo. Imajo močan občutek krivde, zaradi katerega so močno čustveno prizadeti. Mislijo, »[...] da so odgovorni za ločitev staršev, in se zbegano sprašujejo, ali bodo sploh kdaj okusili trajno ljubezen.« (Hendrix, 1999: uvod) Poleg tega za otroke razveza »[...] pomeni pričetek dvojnega življenja« (Beck, 2006: 169), saj ne živijo več v eni družini z obema staršema, ampak v dveh družinah. V vsaki se morajo prilagoditi, kar lahko predstavlja velik čustveni napor. (ibid.)

Nova družina ali novo partnerstvo se na začetku želi malo odmakniti od preteklosti, kar povzroča nemir, saj so otroci iz prejšnjega razmerja navajeni, da svojim staršem pomenijo največ na svetu (Kirk, 1999: 100). Zaradi takšnih odnosov lahko otrok doživlja ločitev staršev tudi kot svojo ločitev od enega od roditeljev. Kvalitetna ločitev bi bila torej takrat, ko bi kljub ločitvi otrok imel še naprej oba starša. To lahko starša dosežeta, če sta dovolj zrela, da razlikujeta svoj odnos od odnosa do otrok. Najpomembnejše je, da v procesu razveze zakonske zveze ne zlorabljata otroka za izsiljevanje ali ga obremenjujeta z vlogo zaupnega prijatelja ali posrednika. Ločitev ni nujno škodljiva za otroka, negativno vpliva samo slaba ločitev (Brajša, 1986: 146). Namreč: »[č]e otrok opazuje prepire med staršema, njuno hladnost, nestrpnost in sovraštvo, nima priložnosti, da bi spoznal, da je odnos med spoloma nekaj lepega, prijetnega, nekaj, kar človeka zadovoljuje in osrečuje. [...] [S]lab zakon in [slaba ločitev] dela[ta] otroka nezaupljivega do skupnosti ženske in moškega. Otrok dobiva vtis, da njeno bistvo ni sodelovanje, temveč vojna, da je ne izpolnjuje ljubezen, temveč sovraštvo.« (Košiček, 1993: 135) To lahko vpliva na otrokov razvoj neugodno, saj so ugotovili, da otroci na podlagi istovetenja s starši pogosto sprejemajo tudi vedenje do nasprotnega spola. (ibid.)

Torej je celoten proces razveze zakonske zveze zelo odvisen od kakovosti zakonske zveze. »Boljši kot je bil zakon, bolj konstruktiven bo potek ločitve in manj bosta nekdanja partnerja v to vpletala otroke.« (Nemetschek, 2011: 215)

1.5.1 Seznanitev otroka z razvezo

Otroci so v razvezo vedno vpleteni in jih je treba seznaniti s posledicami, ki bodo sledile. Seznaniti otroka z razvezo je zelo težka in zahtevna naloga, še posebej za starša, ki ima tudi sam mešana čustva glede situacije. Presoditi poskuša, koliko resnice lahko otrok prenese, in običajno je lahko več, kot starš pričakuje. Poleg tega je tudi reakcija otroka lahko nepredvidljiva in boleča za starša. Otrok se namreč lahko v neznosnem konfliktu lojalnosti, izgubi zaupanja in vseobsegajoči osamljenosti oddalji od obeh staršev, ker je to edini način, ki ga vidi. Seznaniti otroka z razvezo zagotovo ni lahko, je pa zelo pomembno, da se mu pove resnico, saj tako dobi občutek, da je obravnavan kot čutna oseba in enakopraven sogovornik (Wells, 1994: 13–18) (naš prevod). Najpomembnejše sporočilo, ki ga je treba otroku dati, je, da ga imata oba starša še vedno zelo rada. Te besede morajo biti podkrepljene z dolgotrajnim zagotovitvilo in dejanji, da se bo ta ljubezen nadaljevala. Slednje je včasih težko, saj se tudi starša soočata z mešanimi in intenzivnimi čustvi – od nervoze, osamljenosti, jeze, zmedenosti do sramu, da nista bila sposobna ohraniti stabilnega partnerstva. To seveda vpliva tudi na otroke, celo dojenčke (op. cit.: 21) (naš prevod).

1.5.2 Vpliv razveze zakonske zveze na otroka

Že v zgodnji fazi razveze zakonske zveze se otroci pogosto zavedajo, da je zakon staršev v težavah. Lahko so slišali prepire, opazili stalno odsotnost očeta ali videli objokano mamo. Stopnja zavedanja, kaj se dogaja, je odvisna od starosti in zrelosti otroka, poleg tega tudi sposobnosti staršev, koliko lahko svoje težave zadržita in rešujeta sama (Robinson, 1991: 85) (naš prevod).

»V zadnji fazi pred dokončno ločitvijo staršev se stres pri otrocih pogosto poveča. Ozračje je napeto. Pogosto prihaja do glasnih preprirov pred otroki in za vrati spalnice ali pa vlada neprijetna tišina. Majhni otroci so situaciji izpostavljeni v večji meri kot mladostniki, ki se s slušalkami na ušesih zaprejo v sobo ali se umaknejo v krog prijateljev« (Nemetschek, 2011: 226). Pri mladostnikih je zato pomembno, da se jim pomaga pri oblikovanju dolgoročnih ciljev, saj jih pogosto starši vlečejo vsak na svojo

stran, medtem ko so mladostniki v tistem času usmerjeni k samostojnosti (op. cit.: 234). Poleg tega so mladostniki med trinajstim in osemnajstim letom pogosto že udeleženi v konflikt med staršema. Na svoj način pričakujejo, da se bo razveza zgodila, čemur naprej sledi olajšanje kot prvi odziv, kasneje pa žalost, negotovost, beg in jeza. To jim predstavlja velik udarec in nekateri morajo hitro odrasti, saj nimajo več družinske stabilnosti, ki bi si jo želeli. Drugi ne morejo oditi in ostanejo varuhi ali se znajdejo v starševski vlogi lastnih staršev.

Tisti mlajši, med devetim in dvanajstim letom, skrivajo pred sabo občutke nemoči, žalosti, sramu in zapuščenosti tako, da so zelo aktivni. Aktivno tudi poskušajo doseči spravo med staršema in če to ni mogoče, se povežejo z enim staršem in do drugega razvijejo močna čustva jeze. Pri tem gre predvsem za neznosen konflikt lojalnosti. Tako razveza vpliva na identitetni razvoj otroka.

Pri otrocih med šestim in osmim letom prevladujejo bolečina, žalost in strah, da bodo morali živeti sami. Hrepenijo po staršu, ki je odšel, imajo močan občutek krivde in sanjarijo o spravi. Zaradi strahu, da bodo starša, ki je odšel, čisto izgubili, svojo jezo usmerijo na starša, ki je ostal.

Otroci med drugim in šestim letom sicer zaznajo izgubo, vendar se z njo ne znajo aktivno spoprijeti. Zato je njihov odziv predvsem strah in včasih agresija. Dojenčki in majhni otroci pa se običajno odzovejo posredno na vzdušje in kvaliteto skrbi (Helen Matter, 1999).

1.5.3 Stiki in odnosi po razvezi

Eden od staršev torej prevzame celotno varstvo in vzgojo za otroka, prisotnost drugega starša v življenju otroka pa se močno zmanjša. Iz vidika otroka se ločitev v družini pojavi iznenada in zato težko razume, zakaj starša ne moreta vztrajati oziroma ostati skupaj. Pomembno je, da se otroka seznani z informacijami, kam drugi starš odhaja in kakšni bodo zdaj odnosi (Robinson, 1991: 86) (naš prevod). Da bodo stvari resnično boljše, je treba vložiti veliko dela vseh udeležениh, saj je vzdrževanje odnosa med otrokom in staršem, ki je odšel, zelo težko. Njun odnos je postal nejasen

in ga je treba na novo definirati. To je zelo težko, saj je »obiskujoči« starš zdaj zunaj družinske enote, kar je lahko tako za starša kot otroka zelo obremenjujoče (op. cit.: 91) (naš prevod). V ZDA se pogosto uporablja izraz [visitation] obiskujoč, ki otroka razvrednoti kot člana družine in ga poimenuje kot gosta (Wells, 1994: 52) (naš prevod). V Sloveniji se uporablja beseda stik, ki tudi ne more ubesediti nenaravne situacije, v kateri se je otrok znašel, ko mora obiskati enega od staršev.

Pri vzdrževanju odnosa med otrokom in staršem, s katerim otrok ne živi, je pomembno, da preživita čas tudi sama, kjer lahko pride do zbliževanja in vzpostavljata zaupnega, ljubečega odnosa. Te odnose je potem treba ves čas gojiti in varovati, čeprav je vsako slovo za otroka zelo stresno, ker se mora posloviti od starša, ki ga ima zelo rad. Otroku je zato treba zagotoviti, da se bo navadil na takšna srečanja in da se bodo lahko ta spremenila in prilagodila tudi njegovim željam (Wells, 1994: 52–55) (naš prevod).

Pri procesu razveze in razlogih zanjo je pomembno, da dobi otrok resnične informacije, varen prostor in priložnost, da izrazi svoje misli in strahove. Starši ne smejo predvidevati, da je otrok pravilno razumel situacijo, kajti percepcija otrok je lahko zelo različna. Najpomembnejše sporočilo večine otrok pa je, da ne želijo izgubiti stika z nobenim od staršev, saj nihče ne more nadomestiti očeta ali mame (Wells, 1994: 6).

1.5.4 Občutki otroka ob razvezi zakonske zveze staršev

Kaj se torej dogaja v otrokovih občutjih v času razveze staršev? Najprej se pojavi šok, saj je kljub zavedanju, da težave so, obstajalo upanje. Ob odhodu enega od staršev upanje, da bosta starša ostala skupaj, izgine. V primeru nasilja in preprirov lahko otrok občuti olajšanje, ki mu zelo kmalu sledi občutek krivde zaradi olajšanja, ki ga občuti. Temu lahko sledita močna žalost in močan strah, kaj se bo z njim dogajalo v prihodnosti (Wells, 1994: 28–32) (naš prevod). To poraja veliko vprašanj v otroški domišljiji, na katere redko dobi odgovore. Zelo zanimiva je knjiga z naslovom »Difficult questions kids ask – and are too afraid to ask – about divorce« avtorice Meg F. Schneider, kjer govori, da je treba vzpostaviti primeren prostor za dialog z

otrokom, in skozi prikaz procesa razveze izpostavlja najbolj pogosta vprašanja otroka.

Pri otroku se v naboru občutkov pojavi tudi jeza, ki jo lahko izraža na različne načine. Običajno je izražanje odvisno od starosti otroka in tako se lahko izraža v razmetavanju igrač ali nasilju do sovrstnikov. Pojavlja se tudi strah pred zapustitvijo še drugega starša ali izgubo sorojencev. Pogosto čustvo je tudi krivda. Otroci se krivijo, da sta se starša razvezala zaradi njih. Ob vseh teh čustvih so zmedeni in se počutijo zavrnjene. Izgubijo zaupanje v enega od staršev, običajno odhajajočega, in se sprašujejo, če lahko zaupajo drugemu. Kot obrambo pred nastalo situacijo lahko uporabijo zanikanje in sanjarjenje, da sta starša ponovno skupaj. Razveza zakonske zveze namreč še vedno velja za tabu, kar spodbuja tudi občutke sramu. Se pa lahko vsi ti občutki odražajo tudi v fizični obliki – povišana telesna temperatura, izpuščaji, želodčne težave (Wells, 1994: 28–32) (naš prevod).

1.5.5 Pomoč otrokom ob razvezi zakonske zveze

Otroci želijo vedeti, kaj se dogaja, biti vključeni, poleg tega želijo, da starši spoštujejo njihovo mnenje. Nujno pa potrebujejo svetovanje in pomoč pri soočanju s spremembami, ki se pojavljajo. To lahko poiščejo pri strokovnjaku ali prijatelju, ki ima podobno izkušnjo (Wells, 1994: 10-11) (naš prevod).

Peter Nemetschek v knjigi *Sistemska družinska terapija z otroki, mladostniki in s starši – Model reke življenja in analogne metode* piše o družinskih terapevtskih seansah v primeru destruktivnega poteka razveze zakonske zveze. Po njegovem mnenju je zelo pomembno, da se delo prilagodi starosti otrok in mladostnikov. Pri svojem delu pogosto uporablja različne načine »eksternalizacije«, s pomočjo katere skupaj razvijajo kratko zgodbo. Pri tem lahko vsi sodelujejo ali dogajanje opazujejo od zunaj. Namen je, da »[k]ar se je zdelo usodno, začnejo dojemati kot manj grozeče.« (Nemetschek, 2011: 215-216) Otroke vključijo šele po nekaj seansah s starši, ko slednji ugotovijo, da se oba trudita za skupno skrbništvo. V primeru, da otroci ne vedo za ločitev, je tema prve seanse seznanitev otroka z razvezo, na drugi seansi pa kaj pomenita za otroka mamina in očetova stran. Te teme obravnava

otrokovi starosti primerno. Tako pri mladostnikih (stari med 10 in 17 let) uporablja model reke življenja in dopušča možnost soodločanja, pri majhnih otrocih pa s pomočjo plišastih igrač in izmišljenih zgodb, s pomočjo igre in humorja pridejo do rešitve (op. cit.: 226–231).

Poleg strokovne podpore, ki jo poiščeta starša, bi morali biti na voljo otrokom tudi učitelji oziroma drugi strokovnjaki v šoli. Slednji so sicer v dilemi in občasno pod stresom, saj je šola edini prostor, kjer lahko otrok nadaljuje svoje življenje »po starem«. Zgodi se lahko, da otrokovo izpolnjevanje šolskih zahtev začne upadati, pri čemer učitelj ne sme kriviti staršev (Robinson, 1991: 170) (naš prevod). V primeru seznanitve z razvezo staršev je lahko bolj razumevajoč in strpen do otroka, ki doma doživlja velike spremembe, ki jih razveza prinaša (Charlish, 1998: 43). Priporočljivo je tudi, da bi bili otrokom na voljo šolski psihologi ali pedagogi, ki so zunaj šolskega sistema in bi z otrokom lahko vzpostavili varen in zaupen odnos, kjer bi otroci predelali svojo žalost in pri čemer se ne bi počutili, da so izneverili svoje starše. Ker tega v šolah primanjkuje, se otroci z razvezo staršev soočajo brez pomoči in probleme eksternalizirajo, zaradi česar so kasneje napoteni k psihologom. Z vplivom razveze na otroke se ukvarja vedno več raziskovalcev, ki prihajajo do različnih spoznanj. Eno pomembnejših predstavlja tudi spolna razlika, kjer fantje večinoma eksternalizirajo probleme, dekleta pa jih ponotranjijo. Zaradi tega je vpliv nanje drugačen in očitno so dolgoročni vplivi oziroma posledice na fante večje. (Robinson, 1991: 170) (naš prevod).

Veliko otrok, še posebej fantje, se počuti bolj varno v interakciji s strokovnimi delavci, če so poleg tudi drugi otroci s podobno izkušnjo. V takšnih skupinah se otroci bolj sprostijo in imajo občutek večje svobode za ubesedenje svojih občutij, saj si oddahnejo, ko izvejo, da niso edini [the only ones] s to izkušnjo. Dobijo podporo in razumevanje sovrstnikov, česar si poleg sprejemanja in priznanja tudi želijo. Slednje jim lahko omogoča, da se soočijo s svojimi problemi in osebnostno rastejo (Webb, 1996: 162-163) (naš prevod). V tujini so takšne skupine za otroke že uveljavljene, poleg teh so tudi skupine za otroke, ki so izkusili smrt bližnjega, za otroke pacientov, ki imajo raka, otroke, ki so sorojenci osebe z motnjami v razvoju, in še mnoge druge z različnih področij (op. cit.: 165-166). Za vodenje takšnih skupin je nujno potreben usposobljen kader, ki ima posluh za otroke in zna slišati njihov glas in ga spoštovati.

Eden usposobljenih kadrov, katerega udeležba v procesu razveze zakonske zveze je zelo pomembna, je družinski mediator. Ta je v tujini priznan strokovnjak, ki podpira starša pri prevzemanju odgovornosti, da sodelujeta v dobro svojega otroka in se proces razveze lažje izvede. Veliko vlogo ima pri odpiranju in vzdrževanju komunikacije med bivšima zakoncema, da se njuna nesoglasja ne nadaljujejo. Eno takšnih je NAFMACS (National Association of Mediation and Conciliation Services), kjer se osredotočajo na prihodnost in kako bo ta vplivala na otroka. Pri tem ne gre za terapevtski odnos, čeprav je učinek lahko terapevtski. Predvsem nudijo podporo pri dogovarjanjih, kjer lahko vsi predstavijo svoje poglede na nevtralnem območju in se tako usmerijo na potrebe otroka. Z njihovo pomočjo lahko starša skupaj prehodita proces razveze po poti, kjer so v ospredju interesi otroka (Wells, 1994: 39-40). V novem predlogu družinskega zakonika, ki v Sloveniji na referendumu na žalost ni bil sprejet, sta v četrtem delu opredeljena Predhodno svetovanje in družinska mediacija. Sprejetje in uvedba predhodnega svetovanja in družinske mediacije bi bila zelo pomemben korak za večjo varnost otrok in boljše delo v postopkih razveze zakonske zveze. Mogoče bi se lahko v procese razveze zakonske zveze vključili tudi zagovorniki otroka, kot na primer v pilotnem projektu »Zagovornik – glas otroka«.

Prehitro lahko podcenimo pomembnost sočutja in izražene skrbi za posameznega člana družine, ki se sooča s tako pomembnimi spremembami. Pri tem so posebej pomembne potrebe otroka, kjer lahko pomagajo tudi člani širše družine, na primer stari starši. Otroci namreč potrebujejo nekoga, s komer se bodo lahko pogovarjali, in nekoga, ki jim bo povedal, da ga imata starša kljub prepirom in razhodu rada (Robinson, 1991: 178–185) (naš prevod).

In kako je za otroke poskrbljeno v pravno formalnem postopku razveze zakonske zveze? To bom predstavila na konkretnem primeru, ki sem ga tudi pravno ovrednotila.

2 PRAVNO FORMALNI POSTOPEK RAZVEZE ZAKONSKE ZVEZE (predstavljen na konkretnem primeru iz prakse)

V 1. členu Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (v nadaljevanju ZZZDR) (Uradni list RS, št. 69/2004 – ZZZDR-UPB1) je zapisano, da ta zakon ureja zakonsko zvezo, razmerja med starši in otroki in med drugimi sorodniki, posvojitev, rejništvo ter varstvo mladoletnih otrok in drugih oseb, ki niso sposobne same skrbeti zase, za svoje pravice in koristi. V drugem delu zakona je opredeljena zakonska zveza, kjer je v poglavju Splošnih določb v 13. členu zapisano: »Zakonska zveza temelji na svobodni odločitvi skleniti zakonsko zvezo, na obojestranski čustveni navezanosti, vzajemnem spoštovanju, razumevanju, zaupanju in medsebojni pomoči.« Skladno s tem je treba izpostaviti 65. člen, ki je zapisan v sedmem poglavju – Prenehanje zakonske zveze. V slednjem je opredeljeno, da če je zakonska zveza iz kateregakoli vzroka nevzdržna, sme vsak zakonec zahtevati razvezo. Nadalje se razveza zakonske zveze ureja na podlagi Zakona o pravnem postopku (v nadaljevanju ZPP) (Uradni list RS, št. 73/2007 ZPP – UPB3). Tako 415. člen ZPP pravi, da se postopek v zakonskih sporih³ začne s tožbo. Pod pogoji, določenimi z zakonom, se postopek za razvezo zakonske zveze začne tudi na podlagi predloga obeh zakoncev za sporazumno razvezo. V obeh primerih mora po 105.a členu ZPP ob vložitvi tožbe, nasprotne tožbe, predloga za sporazumno razvezo, biti plačana sodna taksa. In sicer najkasneje v roku, ki ga določi sodišče v nalogu za plačilo. V nalogu sodišče stranko opozori na posledice neplačila sodne takse. Če sodna taksa za vlogo ni plačana in niso podani pogoji za oprostitev, odlog ali obročno plačilo sodnih taks, se šteje, da je vloga umaknjena.

Tožba oziroma predlog za sporazumno razvezo zakonske zveze se obravnava na oddelku za družinsko sodstvo na okrožnem sodišču, kar določa 32. člen ZPP. Vsaka zadeva dobi svojo opravilno številko (Opr. št. P xxxx/letnica – IV), pod katero se vodi zadeva. Vsaka tožba za razvezo se ureja kot pravdna zadeva. Poleg tega se v pravnem postopku obravnavajo predlogi za sporazumno razvezo zakonske zveze in

³ Zakonski spori so spori o razvezi ali razveljavitvi zakonske zveze. Spori iz razmerij med starši in otroki so spori o ugotovitvi ali izpodbijanju očetovstva ali materinstva ter spori o varstvu, vzgoji in preživljanju mladoletnih otrok in polnoletnih oseb, nad katerimi je podaljšanja roditeljska pravica (v nadaljnjem besedilu: otrok), in spori o stikih otrok s starši in drugimi osebami, ne glede na to, ali se rešujejo samostojno ali skupaj z zakonskimi spori o ugotovitvi ali izpodbijanju očetovstva ali materinstva. (406. člen ZPP – Uradni list RS 26/1999)

določitev varstva in vzgoje. Na koncu je za odločitev izdana sodba v imenu ljudstva. V nepravdnem postopku se urejajo sporazumi in dogovori v zadevi stikov in višine preživnine. Na koncu postopka se na podlagi dogovora partnerjev izda sklep oziroma poravnava.

V Predpisih o zakonski zvezi in družinskih razmerjih s pojasnili, Karla Zupančiča in Barbare Novak je med drugim zapisano, da je korist otroka glavno načelo pri odločanju sodišča o varstvu in vzgoji otroka ob razvezi ali razveljavitvi zakonske zveze staršev in v drugih primerih, ko se otrokova starša, ki ne živita skupaj, o tem ne moreta sporazumeti, kot tudi pri odločanju sodišča o otrokovih stikih s starši in z drugimi osebami, ki so otroku blizu. V konkretnem primeru je vedno treba upoštevati vse značilnosti otrokove osebnosti, okoliščine, razmere in pogoje, v katerih živi in se razvija. Treba je razumeti nujno, da se otrokovemu interesu podredijo drugi interesi, zlasti interesi njegovih staršev (ker so starši pač »močnejši«) (2005: 14).

S konkretnim primerom sem se odločila prikazati pravno formalni postopek razveze zakonske zveze.

2.1 Primer X

Sodelujoči: gospa X – tožnica, gospod X – toženec, dve hčeri, stari 17 in 16 let, strokovni delavec na centru za socialno delo, notar, sodišče.

V pričujočem primeru je tožeča stranka vložila tožbo v zadevi razveze zakonske zveze, zaupanja otroka v varstvo in vzgojo, določitve stikov in višine preživnine. To je opredelila na podlagi 65. člena ZZZDR, saj je po njenem mnenju postala njena skupnost s partnerjem nevzdržna. Sodišče je na podlagi 68. člena ZZZDR pred vročitvijo toženi stranki poslalo tožbo centru za socialno delo, da ta opravi svetovalni razgovor. Prav tako bi sodišče ravnalo v primeru predloga za sporazumno razvezo. Sodišče se v tem primeru sklicuje tudi na 416. člena ZPP – da se na centru za socialno delo s pravnima strankama opravi svetovalni razgovor, sodišču pa v skladu z določbo drugega odstavka 78. člena ZZZDR pošlje mnenje glede varstva, vzgoje, preživljanja otrok in stikov med otroki in staršema.

V tožbi je naveden predlog sodbe, da se zakonska zveza razveže, da se mladoletna otroka dodelita v vzgojo in varstvo tožeči stranki. V nadaljevanju so tudi predlog višine preživnine, način in rok plačila le-te. Zapisano je tudi, da se to usklajuje z gibanjem življenjskih stroškov in osebnih dohodkov. Prav tako je naveden način izvajanja stikov.

Preden sodišče razveže zakonsko zvezo, mora na podlagi 64. člena ugotoviti, ali je predlog v korist otrok, ter pridobiti mnenje centra za socialno delo. V primeru, da otrok izrazi mnenje sam ali po osebi, ki ji zaupa, in če je sposoben razumeti pomen in posledice, upošteva sodišče tudi njegovo mnenje. To je konkretizirano v 410. členu ZPP, kjer je zapisano: »Kadar sodišče odloča o vzgoji in varstvu otrok ter o stikih otrok s starši in z drugimi osebami, mora otroka, ki je sposoben razumeti pomen postopka in posledice odločitve, na primeren način obvestiti o uvedbi postopka in o njegovi pravici, da izrazi svoje mnenje. Glede na starost otroka in druge okoliščine sodnik otroka povabi na neformalen razgovor na sodišče ali zunaj sodišča s posredovanjem centra za socialno delo ali šolskega svetovalnega delavca. Ob razgovoru je lahko navzoča oseba, ki ji otrok zaupa in jo sam izbere. Ta oseba lahko pomaga otroku izraziti njegovo mnenje. O razgovoru sestavi sodnik zapisnik, lahko pa tudi odloči, da se razgovor zvočno snema. Zaradi varstva koristi otroka lahko sodišče odloči, da se staršem ne dovoli vpogled v zapisnik oziroma poslušanje posnetka. Otroku, ki je že dopolnil 15 let in je v postopku izrazil svoje mnenje, sodišče vroči odločbo, proti kateri ima pravico vložiti pritožbo.«

Strokovni delavec mora poslati mnenje v dveh mesecih oziroma v primeru zadržkov sodišče o le-teh obvestiti. Tako je strokovni delavec obema staršema poslal vabilo na svetovalni razgovor.

2.1.1 Svetovalni razgovor

Svetovalni razgovor je pravno opredeljen v 70. in 71. členu ZZZDR, kjer je zapisano, da se ga udeležita zakonca osebno brez pooblaščenec. V primeru, da tožnik ali zakonca (v primeru sporazumno predlagane razveze zakonske zveze) ne prideta na svetovalni razgovor, sta predlog oziroma tožba za razvezo umaknjena.

V primeru X sta se oba zakonca na vabilo odzvala in prišla na svetovalni razgovor, kjer sta podala izjavo na zapisnik. Celoten postopek podaje izjave na zapisnik ureja 78. člen Zakona o splošnem upravnem postopku (v nadaljevanju ZUP) (Uradni list RS, št. 24/2006 – ZUP – UPB2). Pri podajanju izjave na zapisnik je treba upoštevati še 9., 146. in tretji odstavek 188. člena ZUP.

Tožnica – gospa X – je povedala, da se z možem dogovarjata za prekvalifikacijo tožbe za razvezo zakonske zveze v predlog za sporazumno razvezo zakonske zveze, ki ga bosta vložila pri pristojnem sodišču. V zvezi s sporazumnim predlogom bosta poskušala doseči dogovor glede vseh točk sporazuma, ki so opredeljeni v 64. členu ZZZDR (varstvo, vzgoja in preživljanje skupnih otrok, stiki s staršema, delitev skupnega premoženja, kdo ostane ali postane lastnik stanovanja, preživljanje zakonca). Korak za prekvalifikacijo tožbe za razvezo zakonske zveze je po mojem mnenju pomemben za reševanje zadev v korist otrok. Vsakemu otroku po mojem mnenju veliko pomeni, če se njegova starša razvezujeta na miren način, ohranjata dobro komunikacijo in posledično dober starševski odnos, saj to zanj pomeni manj stresa in »manjšo« izgubo enega starša. Tako se zmanjša tudi otrokov občutek krivde v celotni situaciji.

Na podlagi razgovora in zapisnika je strokovni delavec napisal poročilo in ga posredoval sodišču. Slednje je vsebovalo povzetek zapisnika in soglasje, da se mladoletna otroka zaupata v varstvo in vzgojo obema staršema.

Gospod X in gospa X sta pred drugim svetovalnim razgovorom morala urediti notarski zapis, kjer sta vse zadeve pravno formalno uredila. Zakonca sta tako v notarskem zapisu na podlagi 1. odstavka 64. člena ZZZDR in na podlagi 1. točke 47. člena Zakona o notariatu sklenila sporazum o razdelitvi skupnega premoženja in ureditvi medsebojnih razmerij ob razvezi zakonske zveze. Pri tem sta natančno razdelila skupno nepremičninsko premoženje, ki je bilo pridobljeno v času zakonske zveze. Jasno sta se opredelila, da bosta izvrševala skupno skrbništvo in »nosila« preživninske stroške za svoja otroka vsak do ene polovice, po medsebojnem sporazumu in dogovoru. To je opredeljeno v 1. odstavku 105. člena ZZZDR, ki pravi: »Če starša ne živita ali ne bosta več živela skupaj, se morata sporazumeti o varstvu

in vzgoji skupnih otrok v skladu z njihovimi koristmi. Sporazumeta se lahko, da imata oziroma da obdržita oba varstvo in vzgojo otrok.«

Potem sta se starša udeležila drugega svetovalnega razgovora, kjer sta jasno izrazila, da vztrajata pri zahtevi, da se njuna zakonska zveza razveže in da sta seznanjena z vsemi posledicami za družinsko skupnost. Povedala sta, da bosta tožbo prekvalificirala v predlog za sporazumno razvezo zakonske zveze in ga skupaj z notarskim zapisom vložila pri pristojnem sodišču. V zapisniku sta še enkrat jasno opredelila, da soglašata, da se otroka dodelita v skupno starševstvo – torej v varstvo, vzgojo in oskrbo obema staršema. Oba starša bosta nosila preživitinske stroške za otroka vsak do ene polovice, po medsebojnem sporazumu in dogovoru. Oba sta se strinjala glede naslova stalnega prebivališča (pravno opredeljeno v 3. odstavku 107. člena ZZZDR) otrok in glede stikov staršev in otrok. Oba sta izrazila strinjanje, da se opravi razgovor z obema mladoletnima otrokoma (v času trajanja razveznega postopka sta hčeri bili stari 17. in 16. let) v zvezi z zaupanjem v varstvo in vzgojo. Z otrokom se opravi razgovor na podlagi 410. člena ZPP.

Tako je strokovni delavec opravil in zapisal kratek povzetek razgovora z mladoletnima otrokoma. Najprej je zapisano, da sta se z razgovorom strinjala oba starša in da sta bila oba otroka na primeren način seznanjena z razveznim postopkom staršev. V povzetku je zapisano, kje se obe hčeri izobražujeta in da sta v šoli obe uspešni. »Povedala je, da se z obema staršema dobro razume.« (Uradni zapis strokovnega delavca na centru za socialno delo) Zapisano je tudi, da se dobro razume z mlajšo sestro, s katero se v prostem času, poleg s sošolkami, tudi družijo. Že dlje časa je vključena v taborniški rod, za kar ji trenutno primanjkuje časa, saj se pripravlja na študij arhitekture. Tudi mlajša hči je v razgovoru povedala, da se s staršema razume v redu. Prav tako s starejšo sestro. »V prostem času se družijo s sošolkami in sestro T. (skupaj praznujejo rojstne dneve, hodijo v kino, včasih na koncerte).« (Uradni zapis strokovnega delavca na centru za socialno delo). Tudi ona je vključena v taborniški rod. Povzetek se konča sledeče: »Mld. otroka T. D. in L. D. sta med seboj čustveno navezana in prav tako sta navezana na oba starša. Želita, da naj oba starša skrbita zanj.« (Uradni zapis strokovnega delavca na centru za socialno delo)

V tem uradnem zapisu niso nikjer citirane izjave otrok, kjer bi bila njuna želja jasno definirana. Predvsem gre za povzetke strokovnega delavca, ki je razgovor vodil. Začetni pogovor o šoli in aktivnostih otrok je po mojem mnenju dober pristop, da se otrok sprosti in se vzpostavi varen prostor med strokovnim delavcem in njim. Kljub temu je to malo težje, saj pogovor običajno poteka v pisarni strokovnega delavca, ki je lahko zelo neosebna in birokratska. Pojavljata se vprašanji, kakšni bi morali biti prostori, kjer bi se otrok najbolje počutil, in kako bi ga povabili na razgovor, da bi bilo zanj čim manj stresno.

S tem razgovorom je strokovni delavec potem seznanil tudi mamo otrok, ki je hčerki pripeljala na razgovor. Potem je strokovni delavec napisal poročilo o svetovalnem razgovoru (tudi mnenje v zvezi z otrokoma) ter ga posredoval pristojnemu sodišču. V teh poročilih je vedno treba naprej zapisati zvezo, ki je opravilna številka zadeve. Poročilo vsebuje kratek povzetek svetovalnih razgovorov, razgovora z mladoletnima otrokoma in mnenje strokovnega delavca. Slednje zajema vse pomembnejše točke sporazuma – vzgoja in varstvo, stiki, preživnina, stalno prebivališče otrok. Zaključek mnenja centra za socialno delo, ki ga predstavlja strokovni delavec⁴, je bil, da sta se starša sporazumela in dogovorila v korist mladoletnih otrok, zato podpirajo njun dogovor.

Po osmih mesecih je bila izdana sodba v imenu ljudstva, kjer je v pravdni zadevi predlagateljev gospe X in gospoda X zaradi predloga za sporazumno razvezo zakonske zveze po opravljeni tajni glavni obravnavi v navzočnosti obeh predlagateljev sodišče razsodilo, da se zakonska zveza razveže. Na podlagi 407. člena ZPP je javnost v zakonskih sporih ter v sporih iz razmerij med starši in otroki izključena. V nadaljevanju sodbe je opredeljeno, da se mladoletni otrok (v tem času, je drugi otrok postal polnoleten) zaupa v varstvo in vzgojo obema predlagateljema. Določena sta stalno prebivališče in prevzemnik poštnih pošiljk, poleg tega je določeno, da bodo stiki potekali v skladu s predhodnim dogovorom predlagateljev in ob upoštevanju želja mladoletnega otroka. Zapisana je tudi dolžnost preživljanja

⁴ 2. odstavek 12. člena ZUP – Uradna oseba samostojno opravlja dejanja v upravnem postopku in v tem okviru ugotavlja dejstva in okoliščine ter na podlagi ugotovljenih dejstev in okoliščin uporablja predpise oziroma splošne akte, izdane za izvrševanje javnih pooblasti.

mladoletnega otroka, ki vsebuje znesek, rok in način plačila preživnine. Tako določena preživnina se plačuje do prve uskladitve preživnin z indeksom rasti cen življenjskih potrebščin v Republiki Sloveniji. To se ureja (niža, viša, valorizira) na podlagi 132. in 132.a člena ZZZDR.

419. člen ZPP pravi, da se lahko sodba, s katero se zakonska zveza razveže na podlagi predloga zakoncev za sporazumno razvezo, izpodbija samo zaradi bistvenih kršitev določb pravdnega postopka, zaradi tega, ker je stranka pristala na vložitev predloga v zmoti ali pod vplivom sile ali zvijače, ter v primeru, ko niso bili izpolnjeni zakonski pogoji za razvezo zakonske zveze na podlagi predloga za sporazumno razvezo.

Po mojem mnenju je v tem primeru prišlo do pomembnega dogovora, ki je bil v korist otrok. Vsak otrok si namreč želi, da njegova starša kljub ločitvi ostaneta v dobrih odnosih. To je za njegov osebni razvoj ključnega pomena, saj je občutek izgube primarne celice in zaupanja vanjo manjši. Zrel starševski odnos je zelo pomemben, saj se tako otrok uči primernih medosebnih odnosov in komunikacije. Partnerski odnos se z razvezo zakonske zveze konča, toda starševski odnos je vseživljenjski. Mogoče se skrb za otroka s polnoletnostjo in z osamosvajanjem otroka zmanjša, toda vseeno starš ostane starš. Zato je najpomembnejši element pri vzpostavljanju skupnega skrbništva dobra komunikacija. Ta je zelo otežena, če sta starša močno čustveno prizadeta. Zaradi neprimerne oziroma slabe komunikacije je skupno starševstvo težko izvedljivo, po mojem mnenju celo nemogoče. Pri skupnem starševstvu so torej dogovori glede vzgoje in usklajevanja stikov med otrokom in starši ključnega pomena.

2.1.2 Hiter pregled postopka

- Vložena je bila tožba za razvezo zakonske zveze, zaupanje otroka v varstvo in vzgojo, določitev stikov in višine preživnine.
- Pred vročitvijo toženi stranki je sodišče poslalo tožbo centru za socialno delo, da ta opravi svetovalni razgovor, na podlagi katerega se potem napiše in

pošlje sodišču mnenje centra za socialno delo glede varstva, vzgoje, preživljanja otrok in stikov med otroki in staršema.

- Sodišče je, ker sta otroka bila sposobna razumeti pomen in posledice postopka, upoštevalo tudi otrokovo mnenje.
- Strokovni delavec je moral poslati mnenje v dveh mesecih oziroma v primeru zadržkov sodišče o le-teh obvestiti.
- Poslano je bilo vabilo staršema na svetovalni razgovor, ki je potekalo na pristojnem centru za socialno delo.
- Na svetovalnem razgovoru sta starša podala izjavo na zapisnik.
- Odločila sta se za prekvalifikacijo tožbe v sporazumno razvezo zakonske zveze.
- Strokovni delavec je napisal poročilo in ga posredoval sodišču.
- Potekal je tudi drugi svetovalni razgovor, kjer sta starša že imela urejen notarski zapis in predlog za sporazumno razvezo zakonske zveze, ki sta ga vložila na pristojnem sodišču.
- Še enkrat sta jasno izrazila, da vztrajata pri razvezi zakonske zveze in se zavedata posledic razveze. Soglašala sta, da se otroka dodelita v skupno starševstvo – varstvo, vzgojo in oskrbo obema. Oba sta se tudi strinjala glede naslova stalnega prebivališča, stikov z otrokoma in preživitninskimi stroški za oba otroka. Izrazila sta tudi strinjanje, da se opravi razgovor z obema mladoletnima otrokoma.
- Strokovni delavec je opravil razgovor z obema otrokoma in zapisal kratek povzetek razgovora. S tem razgovorom je seznanil tudi mamo mladoletnih otrok.
- Strokovni delavec je potem zapisal poročilo in mnenje ter ga posredoval pristojnemu sodišču.
- Sodišče je odločalo na tajni obravnavi in izdana je bila sodba v imenu ljudstva.
- Sodba s katero je bila zakonska zveza razvezana se lahko izpodbija samo na podlagi 419. člena Zakona o pravnem postopku.

2.1.3 Uporabljeni zakoni in členi, na katere se sklicujejo v postopku razveze zakonske zveze

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (Uradni list RS, št. 69/2004 – ZZZDR – UPB1)

- 13. člen – opredeljena zakonska zveza
- 64. člen – razveza zakonske zveze
- 65. člen – vzrok za prenehanje zakonske zveze
- 68. člen – sodišče pošlje tožbo centru za socialno delo, da opravi svetovalni razgovor
- 70. člen – svetovalni razgovor
- 71. člen – neudeležba na svetovalnem razgovoru in posledice
- 78. člen (2. odstavek) – pridobitev mnenja centra za socialno delo o koristih otroka in mnenje otroka, če je sposoben razumeti pomen in posledice
- 107. člen (3. odstavek) – naslov stalnega prebivališča otroka, če imata oba starša vzgojo in varstvo
- 132. člen – sprememba (nižanje, višanje, prenehanje) preživnine
- 132.a člen – usklajevanje preživnine.

Zakon o pravnem postopku (Uradni list RS, št. 73/2007 – ZPP – UPB3)

- 32. člen – pristojnost okrožnih sodišče
- 105.a člen – plačilo sodne takse v postopkih
- 407. člen – v zakonskih sporih in sporih iz razmerja med starši in otroki je javnost izključena
- 410. člen – mnenje otroka
- 415. člen – postopek v zakonskih sporih
- 416. člen – opravljanje svetovalnega razgovora
- 419. člen – izpodbijanje sodbe, s katero se zakonska zveza razveže.

Zakon o splošnem upravnem postopku (Uradni list RS, št. 24/2006 – ZUP – UPB2)

- 9. člen – načelo zaslišanja stranke
- 78. člen – izjava na zapisnik, pisanje zapisnika in overitev s podpisom
- 146. člen – izjava v ugotovitvenem postopku

- 188. člena (3. odstavek) – kazenska in materialna odgovornost v primeru krive izjave.

Zakon o notariatu (Uradni list RS, št. 4/2006 – ZN – UPB2)

- 47. člen (1. točka) – pogodbe o urejanju premoženjskih razmerij med zakoncema morajo biti sklenjene v obliki notarskega zapisa.

2.2 Socialno delo z družino v procesu razveze

Doktrina socialnega dela z družino zastavi, da delo na centru za socialno delo v procesu razveze poteka v obliki svetovanja v svetovalnem razgovoru, ki temelji na razumevanju, sporazumevanju in dogovoru. Svetovalni razgovor poteka z vsemi udeleženi v problemu, saj je treba znotraj družine vzpostaviti delovni odnos. V izvirnem delovnem projektu pomoči se ustvarja varen prostor za podporo družini, ki se sooča s spremembami ob razvezi. Že ob prvem pogovoru je treba vnesti perspektivo spremembe drugega reda – razmišljanje o dobrih izidih, o zaželenih razpletih za otroke in starše. Torej iskanje in ustvarjanje novih rešitev v novih okoliščinah starševstva (Čačinovič Vogrinčič, 2006: 79–81).

Slovenska zakonodaja je zelo osredotočena na varstvo otrokovih pravic, ki se lahko prepogosto zlorabijo z ujetostjo v birokracijo. Postopek razveze je lahko v primeru, ko je dogovor med starši možen in želen, zelo kratek, lahko pa se zaplete in traja tudi dlje časa. Običajno se zaplete pri premoženjskih zadevah, ki jih starša ne zmoreta soglasno rešiti, in se njun boj nadaljuje v odnosu z otrokom, natančneje pri stikih. Takrat se začnejo pritiski na otroka in pogosto je takrat tudi trenutek, ko se otrok vključi v proces razveze – da izbere, pri katerem staršu bi raje živel. Ta izbira je po mojem mnenju za otroka zelo stresna, saj ima oba starša enako rad in bi želel živeti z obema. Bolj pomembno kot izbiranje, kje naj bi živel, se mi zdi, da bi delo z otrokom v procesu razveze potekalo ves čas in se osredotočilo na pomoč pri soočanju s spremembami, ki se dogajajo, in čustvi, ki se porajajo pri njem. Pri tem se mi zdi pomembno, da bi delo z otroki opravljali študentje poklicev pomoči, saj bi se otrokom lažje približali kot pa odrasla oseba, ki nastopa v vlogi strokovnjaka in jim predstavlja neko tujo osebo.

Vključenost otrok v formalno pravni proces razveze je torej zelo majhna. Pa je sploh potrebna? Kako otrok doživlja razvezo in kako vpliva na njegov razvoj? Vsa ta vprašanja sem raziskovala v intervjujih, ki sem jih opravila in jih bom predstavila v nadaljevanju.

3 PROBLEM

V današnjem času prihaja znotraj družinske strukture do velikih sprememb. Alenka Švab govori o »pluralizaciji družinskega življenja in družinskih oblik« (2006: 63), katere glavna značilnost je tudi naraščanje števila razvez zakonskih zvez. Te zaradi naraščanja postajajo vedno bolj običajne in sprejete, toda posledice še vedno zelo močno vplivajo na vse vpletene, posebej na otroke.

Razveza zakonske zveze je posledica. Razlogi, ki pripeljejo do te odločitve, pa so v odnosu med staršema prisotni že prej in jih otrok v tem odnosu tudi občuti. Pogosto otrok pričakuje razvezo zakonske zveze in si jo mogoče tudi želi, saj upa, da bodo potem razmere boljše. Starši prepogosto vztrajajo v neuspešnem odnosu zaradi otrok v upanju, da jih ne bi prizadeli. In ko starša končno zbereta voljo in pogum, da se odločita za razvezo, se začne zapleten postopek, v katerega so otroci pogosto ujeti, a niso aktivno udeleženi, da bi celotna družinska skupina soustvarjala pot do želenega cilja – družine, kjer starša nista več partnerja, sta pa uspešna starša.

Zaradi običajnosti razveze sta se po mojem mnenju spremenila tudi delo in razumevanje situacije strokovnih delavcev na področju razvez zakonske zveze – sodišča, centri za socialno delo, šolski psihologi. Po mojem mnenju se premalo pozornosti posveča otrokom in njihovim občutkom in odzivom na situacijo, v kateri so se znašli. Situacija je, kot sem že omenila, zelo zapletena. V razveznem postopku se je treba soočiti z veliko do takrat nedorečenimi zadevi med partnerjema, z bolečino, seznaniti sorodnike in se sprijazniti z veliko spremembami, ki sledijo. Pogosto pride do selitve, torej je treba najti dodatno stanovanje. Ob selitvi se je treba dogovoriti tudi o stikih otroka z enim od staršev. Poleg tega pravni postopek zahteva dogovor, kateri starš bo prevzel varstvo in vzgojo otroka, in višino preživnine, ki jo bo plačeval drugi. Ob polnoletnosti se dogovarjanje glede preživnine prenese v odnos starš–otrok. Tudi delitev premoženja je ena pomembnejših zadev, kjer najpogosteje pride do nesporazuma, ki ga starša potem prenašata v odnos z otrokom. Kako se ob tem počuti otrok? Ima kakšen vpliv na situacijo? Koliko je seznanjen s situacijo in kako se v njej odziva? Je enakovreden sogovornik v pravnem postopku? Kakšne spremembe

opaža in kaj mu predstavlja razveza? Vsa ta vprašanja in še nekatera sem zastavila svojim sogovornikom, s katerimi sem opravila intervjuje.

S to raziskavo sem želela dati glas otrokom in predstaviti njihov pogled na razvezo staršev. V času opravljanja prakse sem namreč dobila občutek, da želje otrok v postopku razveze staršev niso slišane in da se jim posveča premalo pozornosti. Zato me je tudi zanimalo, če bi želeli otroci imeti večji vpliv v razveznem postopku in več stika s strokovnimi delavci.

4 METODOLOGIJA

4.1 Vrsta raziskave in spremenljivke

Raziskava je poizvedovalna in kvalitativna. Temelji na posameznikovi izkušnji razveze staršev. Njene ključne teme so opis družine, odnosi v družini, občutki in odzivi otroka, vpliv otroka, stiki, pravni oziroma formalni in neformalni proces razveze.

4.2 Merski instrumenti in viri podatkov

Merski instrument, ki sem ga pri raziskavi uporabila, je polstrukturirani intervju. Izvedla sem ga s sedmimi otroki, ki imajo izkušnjo razveze staršev. Za intervjuje sem imela pripravljena vprašanja, ki sem jim v pogovoru po potrebi dodajala tudi podvprašanja za boljše razumevanje.

4.3 Populacija in vzorčenje

Moj namen ni bil pridobiti podatke, ki bi jih lahko posplošila na celotno populacijo otrok, ki imajo izkušnjo razveze staršev v Sloveniji. Želela sem pridobiti poglobljene informacije o doživljanju otrok, ki jih bom lahko upoštevala pri svojem kasnejšem delu, in mogoče kakšno pomembno informacijo, ki je bila izpostavljena pri vseh.

Pri izbiranju otrok za intervjuje sem uporabila priročen vzorec, kar pomeni, da sem prošnjo za sodelovanje poslala znancem po elektronski pošti in osebno prosila prijatelje, če mi lahko predstavijo kakšno osebo, ki bi želela sodelovati in ima izkušnjo razveze staršev. Intervjuvanci so bili v času izvajanja intervjujev, torej leta 2012, stari od 20 do 24 let. V času razveze staršev pa od 10 do 21 let. Pri imenih sem uporabila samo začetne črke, pri čemer sem eno spremenila zaradi lažjega kodiranja.

Tabela 4.1: Podatki intervjuvancev

Ime	Spol	Starost leta 2012	Starost ob razvezi staršev
A.	ženski	20	10
N.	ženski	20	13
T.	ženski	23	12
B.	ženski	21	15
M.	moški	22	18
D.	moški	20	17
J.	ženski	24	21

4.4 Zbiranje podatkov

Najprej sem sestavila prošnjo za sodelovanje v intervjuju in jo razposlala po elektronski pošti. Nato sem prosila prijatelje, če lahko prosijo znance, za katere vedo, da imajo izkušnjo razveze staršev, če bi želeli sodelovati pri intervjuju za diplomsko nalogo. Potem sem priskrbelo diktafon in zapisala vprašanja. Uporabila sem polstrukturirani intervju. Najprej sem opravila poskusni intervju, ki ni vključen, in potem še drugega. Po tem sem vprašanja malo razširila. Drugi intervju je v diplomsko nalogo kljub temu vključen. V tem času sem pridobila podatke vseh, ki so želeli sodelovati, in sem jih poklicala in povabila k sodelovanju. Nekatere intervjuvance sem že poznala, nekatere sem šele spoznala. Srečali smo se doma, v mirni kavarni, pisarni in študentskem domu. Poskušala sem se prilagoditi njihovim željam, da bi se počutili varno in bi se med nami vzpostavil zaupen odnos. Najprej sem se predstavila, povedala dodatne informacije o diplomi, prosila posameznega sogovornika za kakšno dodatno informacijo, da sva se bolje spoznala. Seznanila sem jih z zaupnostjo in anonimnostjo, s predvidenim časom trajanja intervjuja in jih povabila k pogovoru. Vprašala sem jih tudi za dovoljenje, če lahko pogovor zaradi lažje komunikacije, neverbalne in verbalne, snemam. Seznanila sem jih, da lahko kadarkoli prekinejo pogovor oziroma ne odgovorijo na vprašanje, če je preveč neprijetno. Velikokrat sem pred novim vprašanjem povzela prej slišano in navezala na naslednje vprašanje. Tako sem preverila svoje razumevanje in sogovorniku pokazala, da sledim njegovi pripovedi. Podatke sem zbirala marca 2012.

4.5 Obdelava podatkov

Pridobljene podatke sem obdelala kvalitativno. Intervjuje sem najprej pretipkala na računalnik kot odgovore na vprašanja. V primeru podvprašanja sem le-tega dodala v oklepaju in ga označila krepko. Celotna obdelava je potekala ročno.

4.5.1 Opis postopka kodiranja

Že pri pisanju vprašanj sem si zastavila osnovne teme raziskave. Te so bile opis družine, odnosi v družini, občutki in odzivi otroka, vpliv otroka, stiki in proces razveze.

- Definicije tem

Opis družine – osebni opis družine vsakega posameznika. Katere osebe mu trenutno predstavljajo družino? Pri tem sem vse »družinske oblike.« (Čačinovič Vogrinčič, 1998: 18)

Odnosi v družini – ta tema je bolj obsežna in vsebuje odnos med staršema, odnose v družini, kjer so prisotni novi partnerji, in odnose v širši družini. Slednji so lahko dobri, nevtralni, slabi ali jih ni.

Občutki in odzivi otroka – gre za povsem osebne občutke, ki jih je otrok doživljal v času pred, med razvezo in po njej. Enako velja tudi za odzive otroka, ki se od pri posameznikih razlikujejo in so lahko zelo aktivni ali pasivni, v obliki apatičnosti. Občutki so lahko prijetni, nevtralni ali neprijetni.

Vpliv otroka – vpliv otroka na celotno situacijo razveze tako v formalnem kot neformalnem procesu. Je imel kakšen vpliv v komunikaciji in odnosu med staršema in v pravnem procesu v stiku z različnimi institucijami?

Stiki – stiki otroka s starši med razvezo in po njej. So bili ti pogosti, redki, prekinjeni ali celo prepovedani? Kakšne občutke so vzbudili pri otroku in kako so potekala dogovarjanja zanje?

Proces razveze – obsega zelo široko področje, saj se dotika tako formalnega postopka – center za socialno delo, sodišče, notar, preživnina, skrbništvo – in neformalnega – seznanitev z razvezo. Pri vsem tem je pomembna tudi vključenost otroka, torej kdaj je bil povabljen k sodelovanju, na kakšen način, je bil na to pripravljen. Všteto je tudi mnenje o celotnem procesu razveze in o vseh ostalih postopkih, ki potekajo vzporedno.

Pri kodiranju sem vsaki od teh tem določila barvo. Roza za opis družine in odnosov v družini, modra za občutke in odzive otroka, zelena za vpliv otroka, rdeča za stike in rumena za proces razveze. Vse teme so bile raziskane v času pred razvezo, med njo in po njej, razen opisa družine, ki je bil namenjen osebni definiciji v sedanjem trenutku. Tako so nastali štirje sklopi tabel, kjer je v prvem stolpcu zapisana izjava, ki ima svojo številko. V drugem stolpcu sledi tema, v tretjem stolpcu pa ključne besede, ki natančneje opisujejo temo. Ker so zapisi zelo obsežni, je v tabeli 4.2 predstavljen samo krajši izsek, celotni postopki kodiranja pa so dostopni v prilogi (za več glej Priloga 2).

Tabela 4.2: Primer kodiranja

Kodiranje izjav – intervju z A.

PRED RAZVEZO

5. Odnosi med mano in mojima staršema so bili v redu.	Odnosi v družini pred razvezo	- v redu
6. Tudi ona dva sta se dobro razumela, razen proti koncu zveze sta se dosti prepirala ...	Odnosi med staršema pred razvezo	- razumevanje - prepiri
7. ... malo bolj napeto.	Občutki otroka pred razvezo	- napetost
8. ... bili smo normalna družina, hodili smo na morje in izlete.	Odnosi v družini pred razvezo	- normalni - skupne počitnice
9. Oče je veliko delal izven doma, mama pa je bila doma večino časa. ... ona v glavnem skrbela za naju s sestro.	Odnosi v družini pred razvezo	- kariera očeta - skrb mame
10. ... same dobre spomine na ta čas.	Občutki otroka pred razvezo	- dobri spomini
11. ...stara okrog 10 let, bila sem v četrtem razredu.	Proces razveze	- seznanitev z razvezo
12. Oče že nekaj časa ni bil doma, ... prišel je samo po kakšne stvari in je potem šel.	Odnosi v družini pred razvezo	- izostajanje od doma
13. ... nam ni zdelo čudno, ker je dobil delo na Obali in je pač tam delal večino časa.	Občutki otroka pred razvezo	- sprejemanje
14. ... mama prišla objokana domov ... nama je s sestro ... povedala, da ima ati zdaj eno drugo in ne bo več z nami.	Proces razveze	- seznanitev z razvezo
15. ... smo se vse malo jokale skupaj.	Odziv in občutki otroka ob seznanitvi z razvezo	- jok
16. Mami je rekla, da je vedela to že en mesec ... a ni hotela prej povedati.	Odnosi v družini pred razvezo	- tajejanje
17. ... razlog je bil to, da je imel drugo žensko ... je imel zato, ker se nista več tako dobro razumela in sta se prepirala zaradi majhnih stvari.	Razlogi za razvezo	- novi partner - nerazumevanje - prepiri

Tako sem naredila z vsemi intervjuji in na koncu vsakega združila ključne besede v seznam kategorij izjav, kjer sem vsaki ključni besedi pripisala tudi šifro izjave. Na primer A_7 pomeni, da gre za sedmo izjavo iz intervjuja z A. Na spodnjem seznamu je samo izsek, vsi ostali sezname so dostopni v prilogi (za več glej Priloga 3).

Seznam 4.1: Kategorije izjav – intervju z A.

Pred razvezo

Občutki otroka pred razvezo

- napetost (A_7)
- dobri spomini (A_10)
- sprejemanje (A_13)

Odnosi v družini pred razvezo

- v redu (A_5)
- normalni (A_8)
- skupne počitnice (A_8)
- kariera očeta (A_9)
- skrb mame (A_9)
- izostajanje od doma (A_12)
- tajenje (A_16)
- oče je glavni podpornik družine (A_48)

Odnos med staršema pred razvezo

- razumevanje (A_6)
- prepiri (A_6)

Proces razveze

- seznanitev z razvezo (A_11) (A_14)

Občutki in odziv otroka ob seznanitvi z razvezo

- jok (A_15)

Kaj otroku predstavlja razvezo

- odhod enega od staršev oz. ločeno življenje (A_32)

Razlogi za razvezo

- novi partner (A_17)
- nerazumevanje (A_17)
- prepiri (A_17)

Na podlagi seznama ključnih besed posameznega intervjuja sem združila v seznam kategorij ključne besede vseh intervjujev. Sledeči seznam je v prilogi (za več glej Priloga 4).

5 REZULTATI IN RAZPRAVA

Na podlagi seznama kategorij izjav, pridobljenih iz intervjujev, sem sestavila poskusno teorijo, ki jo predstavljam v nadaljevanju. Najprej je predstavljen opis družine in odnosov, potem sledijo obdobja pred razvezo, med njo in po njej.

5.1 Poskusna teorija

1. Opis družine

Vsak posameznik vidi in opisuje družino iz svoje lastne perspektive. Torej je vsak zapis lastna definicija družine (T5: *»Vsi ti mi predstavljajo družino ...«*). Nekateri govorijo o ožji družini (M3: *»... razumem zgolj kot ožjo družino ...«*), kamor uvrščajo starše in sorojence, drugi o razširjeni družini (A64: *»... tudi njih dojemam kot družino, ampak pač razširjeno.«*), kamor uvrščajo novega partnerja starša in njune skupne otroke. Poleg osnovne družine omenjajo tudi širše sorodstvo (M3: *»... nekoliko širše sorodstvo«*), kjer govorijo o tetah, bratrancih, sestričnih in starih starših. Torej opis družine obsega več različnih generacij in v nekaterih primerih tudi socialne starše.

2. Odnosi v družini (odnosi v družini danes in odnosi v družini danes z novim partnerjem)

Gre za opredelitev odnosov v družini danes. Lahko so dobri (J3: *»... happy family ...«*), kjer prevladuje razumevanje, (D3: *»... v redu razumeva ...«*), ali slabi, ker se je izgubil oziroma zmanjšal stik (B4: *»... s katero pa se bolj malokrat vidiva ...«*). Na odnose v družini vpliva tudi prihod novega partnerja in/ali prihod otroka, ki lahko izboljša razumevanje (T23: *»... se vsi dobro razumejo ...«*), ali pa povzroči manj stikov (N12: *»... ateja sem več videla, no, vsaj v tisti vmesni fazi, ker zdaj je spet na novo poročen ...«*). Odnosi v družini po razvezi in v tem trenutku so zelo različni, predvsem pa so odvisni od interesa otroka in starša za njun skupen stik. Odnosi s staršem, pri katerem je otrok ostal, običajno postanejo bolj povezani in intenzivni (T6: *»... smo zelo povezani ... si stojimo ob strani ...«*).

Pred razvezo

1. Občutki otroka pred razvezo

Otroci že pred razvezo opazujejo odnos staršev in hitro ugotovijo, kdaj se med staršema vzpostavi napetost zaradi nesporazumov. Zato otroci velikokrat tudi predvidevajo razvezo (N7: »... sem pričakovala, da se bosta ločila ...«). Kljub temu nekateri ohranijo prijetne občutke, ki predvsem temeljijo na dobrih spominih (A10: »... same dobre spomine na ta čas ...«) in upanju (B6: »... upala, da do razveze ne bi prišlo ...«). Drugi sprejmejo stvari kot normalne (D9: »Meni je bilo vse normalno ...«). Iste stvari pa lahko tretjim znotraj družinske dinamike vzbudijo napete, zmedene in strašne občutke. Zelo zanimivo je bilo primerjati občutke sorojencev D. in J., kjer so se D. zadeve zdele normalne, J. pa zelo napete (J5: » ... zelo napeto ozračje ...«).

2. Odnosi v družini pred razvezo (odnosi v družini, odnosi v širši družini odnos med staršema)

Odnosi v družini so lahko opredeljeni kot dobri, nevtralni ali slabi. Poleg tega vanje vključujem tudi vlogo staršev v družini in odnose znotraj širšega sorodstva. Tako so dobri odnosi definirani s skupnimi aktivnostmi (A8: »... hodili smo na morje in izlete ...«) in dobrim razumevanjem (J51: »... smo se res dobro razumeli ...«), ki je prisotno tudi v širši družini (T11: »... veliko časa, od jutra do večera, sem preživljala pri R. in T. (nono in nona) ...«). So pa lahko družinski odnosi zaradi prisotnosti nasilja in zasvojenosti tudi slabi. Pojavljajo se prepiri, pride do odtujenosti, napetosti in nelagodja. Mogoče na to vpliva tudi to, kakšne vloge starša prevzemata, torej, če je nekdo bolj osredotočen na kariero, drugi pa na družino (A9: »Oče je veliko delal izven doma, mama pa je bila doma večino časa ...«). To lahko povzroči nerazumevanje med staršema in privede do nerazumevanja, preprirov (N8: »Dosti sta se kregala, ko sva midve šli spat ...«) in izogibanja (D7: »... nista imela stikov, se nista pogovarjala, ločeno spala ...«). Vse te zadeve otrok seveda opazi.

3. Proces razveze (proces razveze, razlogi za njo in kaj otroku predstavlja razvezo)

Pojem proces razveze obsega tako formalne kot neformalne procese, do katerih pride znotraj pravnega postopka razveze. Sem je všteto, kdaj in kako je bil otrok seznanjen z razvezo, kakšni so bili razlogi zanj in kaj otroku predstavlja razvezo.

Večinoma otroke seznanijo z razvezo in jim zaupajo resnične razloge za to odločitev oziroma jih otroci ugotovijo že sami. Nekaterim se sicer zdijo nepomembni (T20: »... kakšni so bili razlogi, nisem vedela ... niti ni bilo pomembno ...«), saj je posledica le-teh že prisotna in se soočajo z njo. Nekateri otroci kot razlog vidijo sebe (N15: »Jaz sem eden od razlogov.«), kar je zelo slabo za otrokov osebnostni razvoj in samopodobo. Zato je zelo pomembno, da se z otrokom jasno pogovori in mu na razumljiv način razloži razloge za razvezo. Najbolj pogosti razlogi za razvezo so nasilje (T22: »... nono ni maral moje mame ... psihično nasilje ...«), zasvojenosti, nerazumevanje in prisotnost novega partnerja (A17: »... razlog je bil to, da je imel drugo žensko ... je imel zato, ker se nista več tako dobro razumela in sta se prepirala zaradi majhnih stvari ...«). Prelomna točka, ki jo otrok razume kot razvezo, je odhod enega od staršev oziroma njuno ločeno življenje (T19: »... zame je prišlo do razveze takrat, ko nismo več živeli skupaj.«) in ne konec pravnega razveznega postopka. To je zelo pomembna informacija, saj izpostavi, da je treba povabiti otroka k pogovoru in sodelovanju že ob seznanitvi z razvezo in odhodom enega od staršev.

4. Odziv otroka na situacijo in občutki in odziv otroka ob seznanitvi z razvezo

Otrok se že v času preprirov in nesporazumov na situacijo odziva na svoj način. To je lahko v obliki prisluškovanja (T13: »Nista kričala, zato sem vedno poslušala pred vrati ...«), nespečnosti (T14: »... sem vedno v postelji budna čakala, dokler nisem slišala, da je prišel nazaj ...«) ali nekomuniciranja. Ob seznanitvi z razvezo so lahko občutki bolj neprijetni in zato je tudi odziv bolj intenziven, na primer v obliki joka (T16: »Stisnilo me je pri srcu in takrat sem nekaj časa jokala.«). Poleg bolečine, šoka in strahu pa se lahko pojavi tudi olajšanje (N10: »Meni je bilo res boljše ...«). Ko starš otroka seznani z razvezo, je pomembno, da mu daje občutek varnosti, da se bodo zadeve umirile in da mu lahko zaupa.

5. Spremembe ob razvezi in občutki otroka ob spremembi

Najpogostejša sprememba, ki se ob razvezi pojavi, je selitev. Izseli se lahko eden od staršev, otrok s staršem, v nekaterih primerih tudi otrok (B33: »Že pred uradno razvezo sem se preselila k teti, kjer živim še zdaj ...«). Pri tem se lahko pojavi občutek bolečine (T18: »... vseeno pa mi je bilo hudo, ker nisem hotela, da starša nista več skupaj.«), upanja, obenem pa tudi olajšanja (T18: »... bo vse v redu ...«).

Med razvezo

1. Občutki otroka med razvezo

V času trajanja pravnega postopka razveze se marsikaj dogaja. Večina dogovarjanj se navezuje tudi na otrokovo življenje, on pa v teh dogovarjanjih nima pravega in zadostnega vpliva. Kljub temu prevladuje mnenje, da »izbiranje« med staršema ni dobro, in je dodatna vključenost nezaželena (N22: »... vesela, da me nihče ni vprašal tega.«). Gre predvsem za občutek tujosti, ki jo strokovni delavec zbuja pri otroku (T28: »Ne morem si namreč predstavljati, da bi morala neki tuji osebi reči, kje bi raje živel.«). Poleg tega je to stvar med staršema (A46: »... vseeno neka stvar, ki je med njima.«) in je celoten razplet zelo odvisen od njiju (N34: »Odvisno od staršev ...«). Pri otroku se med postopkom pojavlja mavrica občutkov, ki so lahko prijetni in tudi neprijetni. Zelo veliko pomenita podpora (A44: »... bilo dobro vedeti, da imaš tudi to možnost na voljo.«) in zaupanje, ki omogočata občutek olajšanja (D18: »... ampak pomirjajoče, ker sem vedel, da bomo šli na boljše.«). Olajšanje omogoča tudi sprejemanje situacije takšne, kot je, ki lahko spodbudi tudi razočaranje (T31: »... jezna in razočarana nad očetom, da mi to prikriva ...«), zmedenost (A23: »... ta razcepljenost ... ker imaš oba starša enako rad ...«) in veliko stisko. Stisko, strah in stres otrokom povzroča tudi misel o vključenosti v postopek razveze, kjer lahko dobijo občutek ignorance (B16: »... dodaten stres so mi dejansko povzročile socialne delavke ... s svojim ignorantskim ... odnosom do mene.«) in neupoštevanja. Poleg bolečine v težkih časih (T24: »Zame je bilo prvo leto kar težko ...«) se pojavlja tudi jeza (B11: »... jezna, ravno zaradi tega vpletanja v celoten starševski spor.«). V otroku se pojavljajo tudi različne želje, da bi želeli povedati več (B24: »... sem ji imela veliko več stvari za povedati, kot sem ji dejansko povedala.«) in biti bolj razumljeni (J33: »... želela sem, da bi malo dojel ...«). Včasih je prisotna tudi želja, da bi starša ostala skupaj, hkrati pa je prisotno tudi zavedanje nerealnosti te želje (T37: »... da želim, da se starša ne ločita, to pa tako ne bi bila realna želja.«), na drugi strani pa želja po prekinitvi stikov (J28: »Jaz bi ga odpisala in prekinila stike za vedno, samo ko ne gre.«). V prvi vrsti starši in v nadaljevanju vsi strokovni delavci (tudi učitelji), ki sodelujejo z otrokom v času razveze staršev, morajo biti pozorni in spoštljivi do vseh čustev, ki se v otroku v tem času zbudijo, saj bo le tako otrok svoja čustva lahko sprejel in se soočil s situacijo, v kateri se je znašel.

2. Odziv otroka med razvezo

Med razvezo so odzivi otroka drugačni kot pred njo, saj otrok išče najboljše načine za soočanje z nastalo situacijo in s spremembami, ki ji sledijo. Nekateri se odprejo in se o zadevah pogovarjajo s prijatelji ali z bližjim staršem (M12: »... *največ pogovarjal z mamo in mojim takratnim dekletom, ... relativno hitro seznanil tudi širši krog prijateljev.*«), drugi pa se umaknejo vase in se o tem ne pogovarjajo, mogoče situacije in svojih čustev sploh ne priznavajo (T24: »... *vendar si tega nisem preveč priznavala ... nisem se pogovarjala in nikomur nisem povedala, kako se počutim ... niti sebi nisem priznala, da sem žalostna.*«). Veliko otrok razmišlja o posledicah (M8: »*Sama informacija ter razmislek o posledicah je bil zame nekoliko šokanten ...*«) in tudi prevzema odgovornost (B11: » ... *posebnih občutkov nisem imela, ravno zaradi pretirane odgovornosti ...*«), da lažje sprejmejo razvezo staršev. Včasih se vloge v odnosih tudi obrnejo in otroci prevzamejo vloge staršev (J4: »... *igram nadomestno mamo in se lahko jezim ...*«). Pri mlajših otrocih se lahko pojavita tudi poslabšanje učnega uspeha (T25: » ... *tisto leto učni uspeh padel za eno oceno.*«) in zadrževanje zunaj doma (T25: » ... *bila cele dneve zunaj ... pohajala okoli ...*«). Če so starši pozorni na otrokov odziv in občutljivi na njegove občutke, hitro najdejo rešitev, ki mu omogoča lažje soočanje z razvezo (T32: »... *jahala in se potem pogovarjala s konji mi je bilo v veliko tolažbo ... skozi jahanje sem postala nekako svobodna ... brez težav popravila tudi učni uspeh ...*«).

3. Proces razveze

Pri tem gre predvsem za formalni in uradni proces razveze, kjer sodelujejo ustanove, kot so center za socialno delo, sodišče in notar. Uradni postopek na centru za socialno delo naj bi bil za otroka prijazen, kratek in razumljiv (A34: » .. *zelo kratko ... prišla tja v eno pisarno so vprašali in je trajalo deset minut in smo šli ven.*«). Vključitev, ki je zakonsko določena, je z namenom pridobitve mnenja otroka o varstvu in vzgoji (A22: »... *s kom bi raje živela ... po razvezi.*«). Se pa pojavljajo tudi izredni primeri, ko otrok zastopa enega od staršev na sodišču (B21: »... *morala v očetovem imenu z mamo dogovarjati o delitvi premoženja.*«). V nekaterih primerih je vključitev pričakovana in so z njo seznanjeni vsi, poleg tega nanjo gledajo kot na neko formalnost (A37: »... *vsi vedeli, da se bo to moralo enkrat zgoditi in izjasniti ... samo formalnost v postopku.*«) in otroka tudi pripravijo (A31: »*Mami mi je vse razložila, zakaj in kako, kaj me bodo vprašali in da povem svoje mnenje ...*«). Ponekod se

starša zelo trudita, da vključitev otrok ne bi bila potrebna (T27: »... *trudila, da sta dosegla, da nama z bratom ni bilo treba priti.*«), drugod pa je sploh ni oziroma je ni do polnoletnosti otrok. Takrat je treba urediti preživnino, ki je poleg premoženjskih zadev ena pomembnejših tematik razveznega postopka. Tega nekateri opisujejo kot zahtevnega, uradnega, dragega in neosebnega (A45: »... *starša več dela in problemov s tem, pa da bi želela, da bi stvari šle hitreje in enostavneje.*«), polnoletni otroci pa so ga opredelili kot kratkega. Seveda so s postopki tudi zadovoljni, saj jih opisujejo kor korektne in brez zapletov (M10: »... *minil hitro in brez zapletov.*«), kjer so jim na voljo prijazne socialne delavke (J35: »*Socialna delavka je bila zelo prijazna ...*«).

4. Stiki

S selitvijo se stik z enim od staršev zagotovo zmanjša, zato je za otrokov nadaljnji razvoj zelo pomembno, kako med razvezo, ko stiki uradno še niso določeni, ti sploh potekajo (A57: »... *po mojem poznal ta manjko stikov z očetom.*«). Lahko so pogosti in urejeni (N28: »... *imeli veliko stikov in naju je vozil. In enkrat na teden sva bili pri njem.*«), lahko pa je prisotno tudi nezanimanje starša, ki je odšel (T29: »*Oče pa tako ali tako ni bil zainteresiran, da bi z bratom živel z njim.*«). Zelo pomembno je, da bi se stiki ohranili, saj so za otroka zelo pomembni, da ohrani občutek povezanosti in pripadnosti družini.

5. Odnosi v družini med razvezo (odnosi v družini, odnos med staršema, odnosi v družini z novim partnerjem, odnosi v širši družini)

Proces razveze vpliva na odnose tudi v širši družini, saj se pogosto vpletejo tudi stari starši in drugi sorodniki, običajno z dobrimi nameni. Razvezo sprejmejo in poskušajo vpletenim nuditi podporo (B17: »*Najbolj mi je pomagala teta ...*«), lahko pa tudi nasprotno (N29: »... *babice domišljale, da moram jaz poskrbeti za družino.*«). Na odnos širše družine do bivšega partnerja vpliva tudi njun medosebni odnos. Dobra komunikacija omogoča dober odnos, v primeru obrekovanja, izogibanja in nekomuniciranja pa odnos postane slab in obremenjujoč (J11: »*Meni pa je bilo v breme, ker sta onadva bila tako, da se nista pogovarjala in se izogibala ... da se nista videla.*«). Na slabe odnose med bivšima partnerjema lahko vpliva tudi prihod novega partnerja. V najslabšem primeru je lahko prisotno nadlegovanje (J25: »... *ves čas klicala z njegovo novo partnerko.*«), v dobrem pa pospeševanje postopka (D29: »...

hvala bogu za njo, ker je ona pritiskala, da je postopek šel malo hitreje naprej.«). V primeru slabih odnosov v družini se pojavljajo prepiri, laganje, očitiranje, kar povzroča zelo neprijetne in napete odnose (J11: *»... da se nista pogovarjala in se izogibala ... sta ravno na kontra izmenah bila, da se nista videla.«*). Slednji samo povečajo negativne občutke ob spremembah med razvezo. Gre predvsem za ekonomske spremembe, saj večinsko skrb prevzame eden od staršev (J39: *»Veliko vlogo tukaj igra mama, saj naju finančno podpira ...«*). Te spremembe pa se bolj jasno pokažejo po razvezi.

6. Vpliv otroka med razvezo

Kakšen vpliv ima otrok med postopkom razveze? V formalnem postopku ni veliko vpleten (T33: *»Vpliva nisem imela nobenega, ker me mama ni vpletala v noben postopek ...«*). Kakšne vloge pa prevzema v neformalnem? Med staršema in v družini nastopa v vlogi posrednika in/ali mirovnika (J20: *»... sem bila posrednik. Pa D. sem mirila.«*), ki poskuša zadeve urejati čim bolj mirno. Je pa na nek način pričakovano upoštevanje otrokovega mnenja (N41: *»... če bi kaj rekli, bi se dalo dogovoriti ...«*). Vpletenost v formalnem postopku se predvsem navezuje na izražanje mnenja o varstvu in vzgoji, kar je bilo med intervjuvanci enkrat in kasneje oziroma ob polnoletnosti v primeru urejanja preživnine. V nekaterih primerih pa tudi vpliv v razveznem postopku, ki potem vpliva na razvezni postopek (B19: *»... vpliv tako, da sem prebrala ločitvene pogoje mame in ji dejansko povedala, da vem, da je ogromno stvari v ločitvi izmišljenih in netočnih ...«*).

Po razvezi

1. Občutki otroka po razvezi

Formalni postopek se je končal in spremembe, ki so se zgodile, so postale že navada. Otrok je v tem času že sprejel svoja čustva in jih mogoče tudi reflektiral ter se prilagodil na novo situacijo (A63: *»... z leti prilagodiš ...«*). Zdaj prevladujejo prijetni občutki (N43: *»... dejansko vesela, da sta se starša ločila ...«*), kjer se pojavljajo olajšanje (B39: *»... da sem lahko dihala normalno in da je po dolgem času spet nekdo zares skrbel zame...«*), zadovoljstvo in tudi odločnost. Seveda so lahko še vedno prisotni neprijetni občutki bolečine (T48: *»... še danes kdaj prizadene, ker vidim, da mu ni toliko do tega, da bi se potrudil za naju z bratom ...«*), stresa,

nejevoljnosti (A59: »Na začetku mi je bilo malo vseeno, se mi ni dalo s tem ukvarjati ...«), nezaupanja in nezaželenosti. Kljub temu večinoma vidijo razvezo kot dobro rešitev (M24: »... možnost in odločitev za razvezo kot dobro opcijo za pare, ki niso srečni skupaj.«) in dodatno izkušnjo (T55: »... predstavlja samo eno izkušnjo v življenju, na katero ne gledam negativno.«). Je pa zelo težko pri ponovnem vzpostavljanju stikov, saj otroci občutijo neko odtujenost (A51: »... ko je bilo potrebno ta stik nazaj vzpostaviti, ker se malo odvadiš človeka, in se je težko potem nazaj pogovarjati z nekom, s katerim nisi bil veliko v stiku ...«), ki jo je treba počasi odstraniti in vzpostaviti zaupanja vreden odnos. Namreč nekateri otroci si želijo boljših in določenih stikov (J50: »... bi pač imela malo boljši odnos ...«), drugi pa te želje nimajo (D40: »Nikoli nisem izražal, da bi se dobila ...«). Pri tem je zanimiv podatek, da sta zadnji dve izjavi izjavi sorojencev, ki razvezo občutita zelo različno in eden zavrača stike, drugi pa bi jih želel. Zato je zelo pomembno, da se starš poskuša posvetiti obema otrokoma oziroma vsaj tistemu, ki si tega želi.

2. Odziv otoka po razvezi

Tudi v obdobju po razvezi otroci prevzemajo odgovornost (J36: »Glede preživnine pa je sedaj na meni ...«) in se o razvezi pogovarjajo (N48: »Imam eno prijateljico, s katero se pogovarjam o tem ...«).

3. Proces razveze

Slednji se je formalno končal. Glavne teme so bile urejanje premoženja, preživnina (A53: »... ampak spet zaradi teh premoženjskih stvari ... zaradi preživnine ...«) in skrbništvo. Po besedah intervjuvancev je postopek pomanjkljiv in brez učinka (D43: »Nisem zadovoljen, ker se nič ni spremenilo ...«), so pa o njem tudi slabo informirani (B34: »Glede skrbništva ni bilo nobenih postopkov, morda so bili, vendar nisem bila zraven.«). Že med procesom razveze in tudi po njej so glave teme, ki jih rešujeta ob polnoletnosti otrok in starš, povezane s preživnino. To je po mojem mnenju zelo slabo, saj tako kvaliteto njunega odnosa definira denar (N36: »... če rabim denar dodatno, poleg preživnine, bi mi tudi ata dal.«).

4. Stiki

Ponekod so stiki natančno določeni (N42: »Enkrat na teden in vsak drugi vikend od petka popoldne do nedelje zvečer.«), drugod potekajo po dogovoru oziroma želji

(A58: »Oziroma še sedaj niso določeni oz. po dogovoru. ... on ne more garantirati, da bo imel čas.«). Ko so otroci starejši, se sami dogovarjajo za stike (T52: »Prej sem poklicala ...«) in tudi oblike izvajanja so različne. Veliko jih poteka preko tehnologije, posebej če je starš v tujini (M23: »... predvsem na daljavo – skype, telefon, e-pošta.«), drugače pa osebno v obliki druženj in preživljanja skupnih poletij (A61: »... živi v Piranu in sem čez poletje dosti tam ...«). Nekateri otroci imajo s staršem pogoste stike, drugi jih nimajo oziroma imajo minimalne (T42: »... le nekajkrat letno ...«), (J47: »... slišiva se za rojstni dan kartice si pošiljamo ... sva se pri gostilni srečala.«), pri tretjih pa je z leti več stikov in se tudi izboljšajo (N43: »... ker so se stiki med nami izboljšali in odnosi ...«). Zavračanje stikov je lahko posledica neinteresa ali prepira (T49: »Lahko pa sva se tudi skregala in zato nisem želela iti tja.«). Zelo pomembno je tudi počasno vzpostavljanje ponovnega stika, saj je lahko drugače za otroka obremenjujoče (A60: »... šlo na živce, ker je on želel preveč stikov. ... to bilo kar naenkrat in nisem bila več toliko navajena ...«). Tudi pri vzpostavljanju in ohranjanju stikov je treba spoštovati otrokove želje in čustva, da se ne počuti prikrajšano.

5. Odnosi v družini po razvezi (odnosi v družini, odnosi med staršema, odnosi v širši družini, odnosi v družini z novim partnerjem)

Nekateri starši ohranijo po razvezi korekten in spoštljiv odnos (M9: »... z mamo sta tudi po razvezi ohranila korektne, spoštljive in prijateljske odnose.«), ki ga definira dobra komunikacija, v slabih odnosih pa je prisotna slaba komunikacija, ki jo prepletajo laži in nezaupanje. Tako postane njuna komunikacija zgolj formalna (N39: »Ne komunicirata nekaj preveč ... birokratske stvari.«), kar lahko ohladi otrokov odnos s staršem, ki je odšel, in poveča navezanost na starša, ki je ostal (T41: »Po razvezi sem se bolj navezala na mamo, odnosi z očetom pa so se ohladili.«). Kot sem že večkrat omenila, na slednje vpliva tudi novi partner, ki lahko tudi prepove stike (A50: »Ta ženska je bila malo čudna in mu ni dovolila, da bi imel veliko stikov z nama s sestro.«) oziroma ima zaradi njegove prisotnosti starš manjši interes do stikov z otrokom (B43: »Mama, ko je šla, ni toliko pomislila name in na to, kako bo meni doma sami z očetom ... imela novega »fanta« ter zato morda ni imela časa.«). Tukaj je ponovno zelo pomembno, da sta starša osredotočena na potrebe otroka in kako jih najbolje zadovoljiti. Tudi odnosi v širši družini se lahko ohranijo in ostanejo dobri, čeprav je lahko prisotna tudi manjša negativnost (M20: »... nekaj zame zelo

motečih očitkov in nerazumevanja je prihajalo s strani starih staršev...«) oziroma se zaradi zamere prekinejo vsi stiki (*B40: »Z mamom so vsi v širši družini, po očetovi strani, pretrgali stike ...«*). Prekinitev partnerskega odnosa med staršema ne bi smelo vplivati na prekinitev odnosa otroka s svojimi sorodniki. Zato je zelo pomembno, da se stiki poskušajo ohranjati.

6. Vpliv otroka po razvezi

Po dopolnjenih osemnajstih letih se otrok vključi v formalni postopek zaradi urejanja preživnine (*A62: »... pred kratkim, ko sem bila polnoletna, zaradi preživnine ... je bilo potrebno iti k notarju.«*). V neformalnem postopku pa lahko še vedno prevzame kakšno vlogo v družinski dinamiki, kot je na primer vloga posrednika (*A54: »... takrat sta začela preko mene malo te svoje frustracije ...*).

6 SKLEPI IN PREDLOGI

- Vsak posameznik ima svojo definicijo družine. Prevladuje opis nuklearne družine, ki jo sestavljajo starša in otrok. Ta oblika družine je kljub močni pluralizaciji družinskih oblik še vedno najbolj zaželeno. Prisotne so tudi tradicionalne družinske vloge, kjer je oče priskrbljevalec dobrin, mama pa gospodinja in tista, ki skrbi za otroke.
- Poleg jedrne družine jim zelo veliko pomeni širšo sorodstvo in ga pogosto vključijo v svojo definicijo, kar pomeni, da sta še vedno prisotna družinsko medgeneracijsko sodelovanje in povezanost.
- Pred razvezo so običajno odnosi v družini dobri, ko pa se težave začnejo pojavljati, jih starši na začetku poskušajo skrivati, kasneje pa zaradi intenzivnosti in pogostosti prepirov to ni več mogoče.
- Pogosto se širše sorodstvo vplete v proces razveze, običajno z dobrimi nameni. Želi ponuditi podporo in pomoč, v nekaterih primerih pa se zaradi te vključenosti odnosi tudi zaostrijo. To je pogosto v primerih, ko so odnosi že v preteklosti temeljili na nerazumevanju.
- V primeru mirne razveze, dobrih starševskih odnosov in dobre komunikacije so odnosi v reorganizirani ali dopolnjeni družini dobri. Vsaka družina tvori samostojno enoto, ki se uspešno dogovarja z drugo.
- Otroci že pred razvezo opazijo spremembe v odnosu med staršema, zato pogosto predvidevajo razvezo. Velikokrat jim to predstavlja olajšanje, saj se končajo prepiri in napetosti. Na osnovi odgovorov lahko domnevam, da odlašanje z razvezo ni potrebno, saj je mirna razveza manj negativna kot negativni družinski odnosi, v katerih bi otrok še naprej živel.
- Otroci so seznanjeni z razvezo in razlogi zanjo. Večinoma jih opazijo že sami, v nekaterih primerih se starši z njimi o njih pogovorijo. Pogovor ob seznanitvi in o razlogih je za otroke dober, saj se takrat vzpostavi varen prostor za izražanje čustev, ki se običajno odrazijo z jokom. V večini primerov je otroka seznanila mama, samo v enem primeru sta to storila oba starša.
- Zelo pomembno je, da pri seznanitvi z razvezo otroku starša povesta, da za razvezo ni kriv on, in mu v tem času posvetita več pozornosti in časa, da se bo lažje soočil z razvezo.

- Vsakdo po svoje občuti razvezo, zato je pomembno, da se otroku prisluhne in sprejme njegova čustva. Najpomembnejši za otroka sta podpora in pomoč pri soočanju s spremembami.
- Vključenost otrok v pravnem procesu je zelo majhna, kar je razvidno iz odgovorov. To je otrokom tudi všeč, saj jih izbiranje med staršema močno obremenjuje, ker imajo oba enako radi. Poleg tega je razveza še vedno tabuizirana tema, o kateri se ne pogovarjajo radi, še posebej ne s strokovnimi delavci, ki jih vidijo kot tuje osebe. Ključnega pomena ni vključenost v proces, temveč podpora in pomoč otrokom ob tem procesu.
- Kljub temu je pri otrocih prisotna želja po pogovoru, da lahko povejo več. Zato je pomembno, da izberemo primeren način, kako se jim približati. Veliko se jih pogovarja s svojimi prijatelji, zato bi lahko razmišljali o vzpostavljanju vrstniške skupine za otroke razvezanih staršev, ki bi delovala pod mentorstvom dveh mladih strokovnjakov. Ena intervjuvanka se je o tem pogovarjala z živalmi. V vsakem primeru otrok potrebuje sogovornika, ki mu zaupa.
- Pogovor in doživljanje ob razvezi se lahko razlikujeta tudi glede na spol otroka. Fanta, s katerima sem opravljala intervju, sta bili v svojih odgovorih zelo skromna in kratka. Eden se je o razvezi odkrito pogovarjal s svojimi bližnjimi, drugi pa se o teh zadevah ni pogovarjal.
- Otroku predstavlja razvezo zakonske zveze odhod oziroma selitev enega izmed staršev. Torej je družina v otrokovih očeh pogojena s sobivanjem. V vseh primerih je prišlo do selitve – v enem se je k teti odselil otrok, v ostalih se je odselil oče.
- Najpogostejša sprememba, ki spremlja razvezo, je selitev enega od staršev. To skoraj zagotovo pomeni zmanjšanje stika med otrokom in staršem, zato je pomembno dogovarjanje in usklajevanje, da otrok še vedno ohranja ta stik, čeprav v zmanjšani obliki, saj dobi drugače občutek odtujenosti. V takšnih primerih je ponovno vzpostavljanje odnosa zelo težavno.
- Na drugi strani se odnos z roditeljem, ki ima varstvo in vzgojo otroka, izboljša in se z otrokom bolj povežeta. Toda ta roditelj mora spodbujati in dovoliti, da ima otrok rad tudi drugega starša.
- Ob razvezi se običajno zgodijo socialno-ekonomske spremembe, ki lahko znižajo življenjski standard.

- Iz odgovorov lahko sklepam, da je dobro, če so stiki dogovorjeni in določeni, saj imajo otroci tako občutek reda in varnosti. V primeru, da otrok stikov ne želi, je treba to njegovo željo spoštovati, čeprav je zelo pomembno, da se o tem pogovori in otroka k stiku spodbudi, saj je odnos starš–otrok zelo pomemben pri otrokovem razvoju.
- Otroci lahko, tako v odnosih med staršema kot tudi v formalnem procesu, prevzemajo različne vloge. V odnosu med staršema lahko prevzamejo vlogo posrednika in/ali mirovnika, ki skuša odnose med staršema urejati in pomiriti. To je zanj zelo naporno, saj tako pridobi določeno odgovornost in si ob neuspehu to tudi očita. V nekaterih primerih se vloge zamenjajo in otrok prevzame starševsko vlogo in temu primerno skrb.
- Postopek razveze je lahko v nekaterih primerih zelo kratek, na drugi strani pa dolgotrajen in naporen. Vse pa je odvisno od staršev, njune komunikacije in sposobnosti dogovora, kar so izpostavili tudi moji sogovorniki.
- Glavne teme razveznega postopka, ki so jih sogovorniki izpostavili, so preživnina in premoženjske zadeve. Samo v enem primeru je morala sogovornica podati mnenje o varstvu in vzgoji na centru za socialno delo.
- Po razvezi prevladuje izboljšanje odnosov znotraj primarne družinske skupine otroka, zato vidijo razvezo kot pozitivno, čeprav je na začetku težko. Še vedno se lahko pojavljajo neprijetni občutki, toda vseeno prevladujejo pozitivni.
- Otroci imajo med razvezo različne občutke, ki so lahko prijetni (podpora, zadovoljstvo, pomirjajoče) ali neprijetni (skrb, razočaranje, strah, stres, jeza, bolečina, zapuščenost). Poleg tega se pojavljata tudi preprosto sprejemanje situacije in njeno posploševanje.
- Tudi sorojenci proces razveze doživljajo različno, zato je zelo pomembno, da se roditelja prilagodita potrebam posameznega otroka. Pomembno je, da si vzameta čas za vsakega posebej.
- Najpomembnejše je, da skušata starša ohranjati dober odnos in podpirata stike drugega roditelja z otrokom. Tako ima otrok še vedno dober občutek glede svoje družine in starševstva. Treba se je osredotočiti na potrebe in želje otroka.

Najpomembnejša ugotovitev iz opravljenih intervjujev je, da je sodelovanje otrok v procesu razveze zanje zelo obremenjujoče. Torej lahko sklepam, da je dodatna vključitev otroka v proces razveze nepotrebna in z vidika otroka nezaželena. V procesu, ki ga spremljajo velike spremembe, otrok potrebuje sogovornika, ki ga bo razumel, slišal in podpiral. Večinoma takšnega zaupnika najdejo v prijateljskih odnosih, saj jim strokovni delavci predstavljajo tujo osebo, ki ji težko zaupajo. Zato bi predlagala, da se ustanovijo vrstniške skupine, kamor bi se lahko vključili otroci z izkušnjo razveze oziroma ločitve staršev, ki bi jih vodili usposobljeni mladi strokovnjaki. Poleg tega bi se tudi delo na centru za socialno delo moralo bolj usmeriti v realizacijo doktrine socialnega dela z družino v procesu razveze. Z družino je treba vzpostaviti delovni odnos, kjer so vsi člani družine enakovredni sogovorniki, ki skupaj ustvarjajo želene izide in se pri tem počutijo varno. Tako bo otrok imel večjo možnost, da bo njegov glas slišan, takrat ko on želi, in bo razumljen, kot on želi. Po mojem mnenju je sodelovanje otrok smiselno samo pri zadevah, ki neposredno vplivajo nanje in so zanj pomembne. Na primer selitev enega od staršev in stiki, pri čemer ne želi biti tisti, ki mora med staršema izbirati. Namreč iz odgovorov otrok lahko domnevam, da je po njihovem mnenju razveza stvar staršev. Otroku morata starša povedati, da ni on kriv za razvezo, in mu ponuditi podporo pri soočanju s spremembami, ki se dogajajo v času procesa. Pri tem je treba spoštovati individualnost vsakega otroka in se prilagoditi njegovim potrebam in razumevanju. Čeprav je razveza težka izkušnja za vse udeležene, je otrok po mojem mnenju najbolj ranljiv, zato mu je treba posvetiti posebno pozornost in se potruditi, da se bo s spremembami soočal v varnem in zaupnem odnosu s staršema in/ali strokovnim delavcem oziroma strokovno delavko.

7 LITERATURA

- Beck, U. (2006), Popolnoma normalni kaos ljubezni. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Brajša, P. (1986), Se da živeti v dvoje? Ljubljana: Delavska enotnost.
- Chapman, D.G. (2002), 5 jezikov ljubezni: Kako pokažete, da ljubite. Ljubljana: Tuma.
- Charlish, A. (1998), Med dvema ognjema. Ljubljana: DZS.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (1992), Psihodinamski procesi v družinski skupini. Ljubljana: Advance.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2006), Socialno delo z družino. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Debenjak, B. (2004), Partnerstvo in konsekvence. V: Kobe, Z. in Pribac, I. (ur.), Prava poroka? : 12 razmišljanj o zakonski zvezi. Ljubljana: Krtina. (35 – 43)
- De Rougemont, D. (1999), Ljubezen in Zahod. Ljubljana: Založba /*cf.
- Freud, S. (2001), Nelagodje v kulturi. Ljubljana: Gyrus.
- Fromm, E. (2008), Umetnost ljubezni in življenja. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Giddens, A. (2000), Preobrazba intimnosti: Spolnost, ljubezen in erotika v sodobnih družbah. Ljubljana: Založba/* cf
- Glasser, W. (1998), Ostati skupaj: Vodnik teorije izbire za trajen zakon. Radovljica: TOP Regionalni izobraževalni center.
- Hauck, P. (1987), Uspešen zakon. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Hendrix, H. (1999), Najina ljubezen: Od romantične ljubezni do zrelega partnerstva. Ljubljana: Orbis.
- Helen Matter (1999), Sozialarbeit mit familien. Bern: Haupt. Poglavlja: Ločitev in razveza (57 – 111), Čustvene naloge otrok (84 – 94). Kratek povzetek Gabi Čačinovič Vogrinčič. V: Šugman Bohinc, L. (2011 – 2012), Procesi spreminjanja ob in po razvezi zakona ali kohabitacije: sodobne družinske prakse. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za socialno delo. (izbrana študijska literatura)
- Kanduč, Z. (2004), Razveza poroke in družine. V: Kobe, Z. in Pribac, I. (ur.), Prava poroka? : 12 razmišljanj o zakonski zvezi. Ljubljana: Krtina. (61 – 74)
- Kirk, M. (1999), Dober zakon. Ljubljana: DZS.
- Košiček, M. (1993), Zakon na razpotju. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.

- Milivojević, Z. (2010), *Formule ljubezni: Ne zapravimo življenja v iskanju prave ljubezni*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Mill, J. (2005), *Podrejenost žensk; Zgodnja eseja o zakonu in ločitvi*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Musek, J. (1995), *Ljubezen, družina, vrednote*. Ljubljana: Educy.
- Nemetschek, P. (2011), *Sistemska družinska terapija z otroki, mladostniki in s starši: Model reke življenja in analogne metode*. 213 – 246. V Šugman Bohinc, L. (2011 – 2012), *Procesi spreminjanja ob in po razvezi zakona ali kohabitacije: sodobne družinske prakse*. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za socialno delo. (izbrana študijska literatura)
- Predpisi o zakonski zvezi in družinskih razmerjih s pojasnili Karla Zupančiča in Barabare Novak. (2005), Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Robinson, M. (1991), *Family transformation through divorce and remarriage: a systemic approach*. New York, London: The Guilford Press. 64 – 276.
- Sadar, Č.N. (1991), *Moški in ženske v prostem času: Socialne in psihološke dimenzije načinov preživljanja prostega časa*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Skyner, R. (1994), *Družine in kako v njih preživeti*. Ljubljana: Založba Tangram.
- Statistični urad Republike Slovenije, www.stat.si (spletna stran, z dne 23. 3. 2012).
- Švab, A. (2006), *Družinske spremembe*. V: Tanja Renner ... [et al.], Darovec, D. (ur.), *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno raziskovalno središče, Založba Annales: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko. (63 – 87)
- Webb, N.B. (1996), *Social work practice with children*. New York: The Guildford Press.
- Wells, R. (1994), *Helping children cope with divorce*. London: Sheldon Press.

8 PRILOGA

Priloga 1: Intervjuji

1. Intervju z A.

Starost: 20

Status: študentka

Spol: ženski

Starost ob razvezi: 10

OPIS DRUŽINE (Prosim opiši svojo družino. Imaš brata/sestro. Povej, kar se ti zdi pomembno, ko ti nekdo reče družina.)

Imam mamo in očeta, oba sta slikarja. Sta ločena. Imam še eno sestro, mlajša 6 let in hodi v srednjo šolo. Mama ima enega fanta, malo mlajšega, pa oče ima zdaj drugo ženo in z njo še enega otroka, eno leto, malo manj, starega.

PRED RAZVEZO

Kakšni so bili vaši odnosi v družini in kako si se v družini počutil/a v času pred razvezo?

Odnosi med mano in mojima staršema so bili v redu. Moj odnos z njima je bil čisto super. Tudi ona dva sta se dobro razumela, razen proti koncu zveze, sta se dosti prepirala, glede bedarij, majhnih stvari, nič kaj velikega. Je bilo malo bolj napeto. Drugače pa v redu, bili smo normalna družina, hodili smo na morje in izlete. Oče je veliko delal izven doma, mama pa je bila doma večino časa. Mislim, doma je slikala in ni hodila v službo. Tako da je ona v glavnem skrbela za naju s sestro. Drugače pa kakor se jaz spomnim, imam same dobre spomine na ta čas.

Kdaj in kako si izvedel/a za razvezo? Kdaj sta se starša razvezala? (tvoja starost in koliko let nazaj?)

Jaz sem bila takrat stara, mislim da okrog 10 let, bila sem v četrtem razredu. Bil je čas pomladi. Kako sem izvedla? Oče že nekaj časa ni bil doma, par tednov ga ni bilo nič doma, prišel je samo po kakšne stvari pa je potem šel. Toda to se nam ni zdelo čudno, ker je dobil delo na obali in je pač tam delal večino časa. Potem enkrat pa je prišel domov, ampak ni prišel gor, ampak je mama šla dol. Potem sta sedela v avtu in sta se zelo dolgo pogovarjala in potem je mama prišla objokana domov. In takrat nama je s sestro, sestra je takrat bila stara 3 ali 4 leta, povedala, da ima ati sedaj eno drugo in ne bo več z nami. Potem smo se vse malo jokale skupaj. Sestra se je jokala kar tako malo, ker sva se pač midve jokali. In to je bilo to. Mami je rekla, da je vedela to že en mesec, torej je vedela en mesec dlje kot jaz, pa ni hotela prej povedat.

Kakšni so bili razlogi za razvezo? Kdo te je z njimi seznanil? Na kakšen način?

Mislil razlog je bil to, da je imel drugo žensko, čeprav to drugo žensko je imel zato, ker se nista več tako dobro razumela in sta se prepirala zaradi majhnih stvari.

MED RAZVEZO

Kako si se počutil/a ob razvezi doma/v družini?

Sestra ni najbolje razumela situacije. Na začetku je bilo... Tudi jaz nisem čisto takoj... Zdelo se mi je, da je to ena tistih stvari, ko veš da se dogajajo, pa si ne moreš predstavljati, da se tebi zgodijo. Potem pa izveš, da se je tebi zgodilo in ne moreš verjeti od kod se je to vzelo. Vse je bilo v redu. Zakaj jaz? Pač takšni občutki. Ni pa šlo tako daleč, da bi si lahko predstavljala kako bo sedaj življenje naprej. Sploh si nisem mogla točno predstavljat, kaj se

bo zgodilo. Mami pa je bila v tem času. Nekako... Imela je eno obdobje, ko so bile pri njej ves čas kolegice in so pile, jedle in se družile. Pač zato, da je ona lažje šla čez to. Kaj veliko več pa se tudi ne spomnim. Ni pa mi bilo vseeno, itak da ne, nisem pa bila tako zelo potrta, kot si misliš in si predstavljaš da boš.

Kako si se počutil/a v razveznem postopku/procesu? (mišljeno formalnem postopku – sodišče, CSD, šolski psiholog,...)

Nič kaj. Edino kar je bilo, ko sem, čisto zaradi formalnosti, morala iti na center za socialno delo in tam povedati, da so oni tam zapisali, s kom bi raje živela z mamo ali očetom po razvezi. To je edino, kar sem bila jaz udeležena formalno v tem procesu. Druga se je vse dogajalo stran od mojih oči.

Kaj ti je povzročalo dodaten stres med procesom razveze? (mogoče kaj v odnosih, družini, samem formalnem postopku, karkoli kar bi želel/a izpostaviti)

V tem formalnem nisem bila nekaj veliko udeležena. Bilo je to, ko sva morali iti povedati, s kom bi živeli. Bilo je tako malo, malo je bila ta razcepljenost... ker imaš oba starša enako rad. Pač navajena sem bila z mamo več časa preživljati, tako, da je bilo logično, da bom ostala z mamo. Ampak vseeno strah me je bilo, da si bo oče interpretiral to mojo odločitev, da ga imam manj rada ali karkoli. Kar seveda ni res in je tudi on vedel in pričakoval, sam takrat se je meni zdelo, joj, da ne bo mislil ati, da ga nimam rada, ker bom rekla, da hočem z mami živeti. Tak, da to mi je bilo tako.

Kaj oz. kdo ti je najbolj pomagal v času med razvezo staršev? S kom si se o tem pogovarjal/a?

S temi svojimi najbližjimi prijatelji sem se lahko o tem veliko pogovarjala pa tudi z mamo. Čeprav z mami sva se v tistem času tudi veliko prepirali glede tega, ker je bilo tako ... em... veliko ljudi je vedelo kaj se dogaja in vsak je imel neke svoje informacije, katere pa sploh niso prišle do nas, ker oče ni govoril o tem kje je in s kom je, pa take stvari. Zato sem veliko stvari slišala od drugih ljudi in sem bila jezna, ker mi mami tega ni povedala. Potem sem se drla na njo zakaj mi tega ni povedala, pa sem potem ugotovila, da tudi ona tega ni vedla in je od mene izvedela. In je bilo tak, glede tega so bile napetosti, ker nobeden ni vedel kaj točno se dogaja, pa si dobival informacije iz vseh strani, vsi so govorili o tem, ker se poznajo med sabo. In to je bilo še najbolj neprijetno.

Si imel/a kakšen vpliv v razveznem postopku? Kakšna je bila tvoja vloga? (Tako v družini sami, kot v formalnem postopku pred institucijami. Z vlogami mislim – si pred soc. delavcem imel/a razgovor oz. kje drugje, je kateri od staršev pričakoval, da boš stopil/a na njegovo stran, si bil/a posrednik med staršema, branilec/ka katerega...)

Takrat med razvezo niti ne, šele potem kasneje se je to začelo dogajati. Ker sta v bistvu, kljub temu, takrat, ko sta se razvezala in bila v neki konfliktni situaciji, sta vseeno imela stike in se normalno pogovarjala glede teh formalnih stvari in takih zadev. Tak da tukaj nisem imela tega bremena, da bi morala posredovati med njima ali karkoli.

Si moral/a na katero izmed institucij (sodišče, center za socialno delo, šolski psiholog...)?

(Kaj pa šola?) Saj so bili kakšni učitelji, pač ker v osnovni šoli imaš tak bolj intimen stik z učitelji. So bili pač tisti, ki so vedli, so rekli, da če bom kaj potrebovala, da je v redu, ni bilo pa tako formalno, da bi hodila na kak razgovor.

Kdaj si se vključil/a v proces razveze? Si bil/a povabljen/a? Kdo te je povabil? (predvsem formalno, če te je kdo povabil na razgovor oz. vprašal za mnenje, želje)

To je bilo kar nekaj časa po tem, ko sem jaz prvič slišala za razvezo. Itak nista takoj začela postopka, ko sta šla narazen. Jaz mislim, da je bilo ene dve leti po tem, ko sta šla narazen, da je bilo treba iti na center. (Pa te je bolj mami pripravila na to, da boš morala iti tja? Ali je potem to opravil socialni delavec?) Mami mi je vse razložila, zakaj pa kako, pa kaj me

bodo vprašali in da povem svoje mnenje. Ona me je odpeljala tja in to je bilo to. (Kdaj pa je za tebe prišlo prav do razveze?) Takrat ko sta šla živeti narazen.

Kaj si želel/a povedati, kaj pa si dejansko potem povedal/a? Kako si se ob tem počutil/a? (na formalnem razgovoru pri strokovnjaku in/ali v osebni komunikaciji med staršema)

Kot sem že rekla, mami me je že pripravila. In jaz sem tudi, preden sem šla razmislila o tem, in ja ... bil je ta stres, da ne bo kdo užaljen ali karkoli. Ampak v bistvu sem točno vedela kaj bom povedala in tudi tam me niso nič kaj drugega spraševali. Če se prav spomnim. No mogoče je bilo še kakšno podvprašanje, ampak je bilo vse skupaj zelo kratko. Jaz sem tudi pričakovala, preden sem prišla tja, da bo bolj stresno in grozno, da bo ne vem kaj. Potem, ko pa sem prišla tja v eno pisarno, to so vprašali in je trajalo deset minut in smo šli ven. In mi je bilo malo čudno, ker ni bilo nič takega sploh. Mislim pa, da je šla mami takrat ven, nisem sicer čisto prepričana, ampak mislim, da ni bila zraven notri.

Kakšna je bila reakcija staršev po tvoji vključitvi? (v formalnem procesu)

Tudi ati je vedel, saj sta oba komunicirala med sabo. Smo pa vsi vedeli, da se bo to moralo enkrat zgoditi in izjasniti. To je bila v bistvu samo formalnost v tem postopku.

S kom si največ sodeloval/a v procesu razveze? (v formalnem procesu npr. šolski psiholog, soc. delavec/ka, odvetnik, starš...)

Največ z mamo in prijatelji. Z mamo sva se dosti pogovarjali, ravno po tistih dveh letih, ko sem bila tudi jaz dve leti starejša. V vsem tem času sva se dosti pogovarjali o tem, ker so bile tudi druge zadeve, ne vem glede, hiše, ki smo jo imeli in kdo jo bo dobil, kaj se bo sedaj zgodilo in ne vem. Vedno sva se veliko pogovarjali o tem, različnih opcijah in kaj se bo sedaj zgodilo, pa kaj bo še treba narediti. (Potem si bila seznanjena tudi s temi premoženjskimi zadevami in podobno) Da bolj ali manj sem bila.

Koliko časa je postopek razveze trajal? Je bilo to po tvojem mnenju dolgo/kratko?

Mislim kolikor jaz vem, te stvari na splošno dosti trajajo, po mojem mnenju je trajalo povprečno dolgo, ampak bi lahko bilo prej. Po mojem je trajalo, kakšno leto. Nimam več točne časovne predstave o tem. Sam pravni postopek ne vem koliko je trajal, ampak vse skupaj od začetka, ko sem jaz izvedela in, da sta bila formalno razvezana, je pa kar nekaj časa minilo. Tudi zato, ker nista šla takoj v to.

Kaj se je na teh institucijah dogajalo? (na institucija v katere si bil/a vključena tekom samega procesa. Mislim predvsem sodišče, CSD, šola, policija oz. karkoli drugega.)

Kaj ti je bilo pri stikih z institucijami všeč oz. kaj ti je pomagalo in kaj ti je povzročalo še dodaten stres? Kaj si najbolj pogrešal/a?

Da je bilo hitro konec. Da, nisem bila postavljena v neko težko situacijo, kjer ne bi vedela, kako se odločiti. Ampak to tudi za to, ker sem bila že prej pripravljena pa to. Dodaten stres pa pač to, preden sem prišla tja, da moram nekam iti in nekemu tujcu razlagat s kom želim živeti, sam to pač ni kriva institucija. (Kaj pa v šoli? Ti je ponujena pomoč pomenila veliko?) To mi je bilo všeč, ker sem bila v dobrih odnosih z vsemi učitelji in sem vedela, da če bom res imela kakšen problem, da bom lahko šla do njih. Ampak niti nikoli ni bilo potrebe po tem. Je pa bilo dobro vedeti, da imaš tudi to možnost na voljo.

Kako si zadovoljen/a s celotnim procesom razveze in vsemi vključenimi?

Sedaj ne morem ravno veliko povedati, ker nisem bila veliko vključena. Mislim, ta stik, ki sem ga jaz imela je bil v redu, kar se mene tiče. Ampak vem, da sta imela starša več dela in problemov s tem, pa da bi si želela, da bi stvari šle hitreje in enostavneje.

V primeru, da v formalni proces nisi bil/a udeležen/a, torej tudi nisi sodeloval/a z institucijami, me zanima, če si to pogrešal/a? Bi si želel/a, da bi te kdo vprašal po tvoji

želj? Bi si želel/a pogovoriti o tem še s katero drugo osebo, kot samo starši in prijatelji?

Kar se pa drugih stvari tiče, niti ne bi želela. Se me dotikajo te stvari, toda je to vseeno neka stvar, ki je med njima.

PO RAZVEZI

Kako so se stvari po razvezi spremenile? Kakšna oblika družine ste postali? Kako si se ob tem počutil/a? (Kako se je tvoj pogled na celotno situacijo spremenil? Kaj je bilo drugače? Kje je kdo živel?)

Ja najbolj opazna sprememba je bila čisto ekonomska in finančna. Prej je bilo tako, da je mami doma delala in je bil oče tisti glavni, ki je služil kruh. Pa tudi vse kar je ona delala, je bil on posrednik med njo in kupci. Najbolj stresno je bilo to, da se je mami morala kar na enkrat postaviti na svoje noge, kar se je na koncu izkazalo za dobro, ker se je marsikaj naučila in osamosvojila, toda bilo je težko pa se je poznalo pri življenjskem standardu. Pa tudi takrat v tistem obdobju, ko je bil s to žensko, zaradi katere sta šla narazen. Ta ženska je bila malo čudna in mu ni dovolila, da bi imel veliko stikov z nama s sestro. In je bilo zato, ... takrat ni bilo stresno, ampak potem, ko je bilo potrebno ta stik nazaj vzpostaviti, ker se malo odvadiš človeka in se je težko potem nazaj pogovarjat z nekom s katerim nisi bil veliko v stiku.

Kako si doživljal/a starše po razvezi? Kakšni so bili odnosi v družini po razvezi? Tudi širši družini.

Med njima so bili odnosi dosti dobri, vsaj v tistih prvih letih, šele kasneje sta se začela prepirati, ampak spet zaradi teh premoženjskih stvari. Pa zaradi preživnine in takih stvari. Potem sta imela eno obdobje, ko nista več veliko komunicirala. In takrat sta začela preko mene malo te svoje frustracije. Ampak ne tako, da bi rekla, reči ji to in to, ampak samo tako malo, da sta drug drugega obrekovala pred mano. In to mi je šlo na živce, ker nisem želela nikogar braniti pred drugim, hkrati pa mi je šlo na živce, da nekdo govori drug čez drugega. Ampak to se je zgodilo par let po razvezi, ker takrat tik po razvezi sta imela kar v redu odnose glede na to, da sta se razšla. Sedaj pa sta tudi v dosti v redu odnosih.

Si s kom izgubil/a stik? (Katerim izmed staršev, širše družine...)

(Prej si omenila kakšen vpliv je imela partnerka očeta na stike? Kako so potem stiki izgledali ali jih sploh ni bilo?) Zmanjšali so se, ampak res na minimum, tako, da smo se videli enkrat na dva, tri mesece. Smo se videli za ne vem, eno uro. In to je trajalo kakšno leto ali dve, da so bili stiki res minimalni. In to je bilo ravno obdobje, ravno na prehodu iz osnovne šole v srednjo in v času pubertete in že tako se ti življenje malo obrne na glavo in se je pač po mojem poznal ta manjko stikov z očetom. (Kako pa so bili pravno določeni?) Niso bili. Oziroma še sedaj niso določeni oz. po dogovoru. Zaradi njegove dela on ne more garantirat, da bo imel čas vsak drugi teden in da bo v Celju. Sedaj je teh stikov dovolj, veliko.

So tvoje želje bile izražene in upoštrevane? (Če si na primer želel/a videti katerega od staršev je drugi dovolil? Oz. kakršne koli druge želje oz. na sploh upoštevanje tebe.)

Na začetku mi je bilo malo vseeno, se mi ni dalo s tem ukvarjati. Potem, kasneje, ko sem videla, da pač takrat, ko si jaz želim ali pa ga dolgo časa nisem videla in si ga želim videti, pa ne vem kdaj ga bom. ... Takrat pa sem si želela, da bi ti stiki bili nekako bolj določeni ali ne vem kaj. Ampak, to pač se takrat ni uresničilo. Potem, ko pa je oče šel narazen s tisto žensko, mu je bilo žal in je poskušal popraviti in mi je pravzaprav šlo na živce, ker je on želel preveč stikov. Meni pa je to bilo kar naenkrat in nisem bila več toliko navajena in mi je bilo to preveč, ampak potem po nekem času se je normaliziralo in mi ni več problem.

Kako so potekali stiki? (čisto na kratko opiši, kako so bili dogovorjeni, kako so se izvajali, če se niso zakaj se niso...)

Ja takrat je izgledalo tako, da smo šli nekam na kavo ali je prišel on domov gor ali smo šli v kino ali kaj takega. Sedaj pa pač različno. On živi v Piranu in sem čez poletje dosti tam, sem lahko celo poletje tam ves čas z njim, če je v Celju lahko grem na kosilo, pa gremo spet v

king. V bistvu so stiki taki, kot da bi bil doma, samo pač, da ni doma in jih je malo manj. Se pa za stike dogovarjava sedaj sama.

Je po razvezi še bil kakšen stik s prej omenjenimi institucijami?

To je bilo sedaj pred kratkim, ko sem bila polnoletna zaradi preživnine in se na mene prepiše in je bilo potrebno iti k notarju. To notarsko pogodbo oz. dogovor glede preživnine in to je bilo potrebno posredovati centru, ampak po pošti. In sedaj zaradi te hiše bo potrebno še enkrat iti k notarju. Drugače pa nič takega.

Kakšno je tvoje mnenje/občutki ob pogledu nazaj na celotno situacijo? (Če sedaj pri teh letih pogledat, x let nazaj na situacijo in proces razveze (tako formalno, kot v družini), kako vidiš vse zadeve?)

Kaj pa vem. Itak ni bilo idealno in je bilo stresno, ali pač žalostno in čisto odveč. Marsikaj bi lahko potekalo veliko boljše, mislim že s tem informacijami, kaj sem kaj izvedela in ta njegov odnos s to žensko, ko nismo imeli veliko stikov. To se mi je sicer zdelo slabo, ampak glede na to, kako so se potem stvari z leti izboljšale se mi vseeno zdi, da je tako kot je sedaj, zelo v redu, glede na to kako imajo nekateri veliko večje težave s tem. Tisto začetno obdobje je bilo težko za vse, ampak se pač z leti prilagodiš. Drugače pa se mi zdi fino, gledam na to kot pozitivno, ker mi je boljše imeti dve super družini, kot pa eno disfunkcionalno. Na primer s to očetovo novo ženo se zelo dobro razumem in imata otroka, kar mi je všeč, ker tudi njih dojemam kot družino, ampak pač razširjeno.

Kako si na splošno zadovoljen/a s storitvijo institucij vključenimi v proces razveze. (Vse institucije s katerimi si prišel/la v stik tekom procesa razveze?)

Meni se zdi tukaj, da je dosti, kolikor vem iz pogovor z mamo in malo z očetom, pravno formalna podlaga pomanjkljiva. Ne bom ti znala razložiti, ampak bom poskusila. Vem, da so bili problemi, glede te preživnine, ki je bila določena, pa ni bila plačana tako kot bi morala biti in je na koncu prišlo do situacije, da je morala moja mami, zato, da bi lahko dokazala, da ne prejema te preživnine tako kot mora biti, tožiti mojega očeta. Kar pa ni hotela, ni hotela tožiti, samo želela je neko dokazilo, da ne dobiva preživnine, ampak je bila prisiljena, da ga toži in potem je to on razumel kot nek napad. In tukaj je bilo potem dosti konfliktno. To je bilo malo odveč. Potrebno bi bilo vzpostaviti nek drugačen nadzor nad temi stvarmi. Vsi so dosti racionalni in po teh začetnih problemih so se stvari razjasnile in smo ugotovili, da gre to zaradi pravnih stvari in ne gre za osebni napad. Ampak je vseeno neprijetno. Pa še, ker je to v Celju, kjer se sodniki in odvetniki vsi med sabo poznajo.

2. Intervju z B.

Ime: A. (preimenovala v B.)

Starost: 21

Status: študentka

Spol: ženski

Starost ob razvezi: 15

OPIS DRUŽINE (Prosim opiši svojo družino. Imaš brata/sestro. Povej, kar se ti zdi pomembno, ko ti nekdo reče družina.)

Moja družina je trenutno sestavljena iz tete, sestrčne, bratranca in mene, saj sedaj mi živimo skupaj. Kot drugi del družine pa štejem svojo sestro, ki je dejansko polsestra, s katero sva velikokrat v stikih in pa mojo mamo, s katero pa se bolj malokrat vidiva. Nekakšno družino pa predstavlja tudi fantova družina, v katero so me zelo lepo sprejeli. (Mi lahko kaj več poveš o polsestri, prosim?) Polsestra je po mamini strani in smo skupaj živeli že ves čas. Bila je stara 3 leta kot sta se z mami priselili iz Ljubljane v Škofjo Loko. Kasneje se je potem mami poročila z mojim očetom in vsi smo živeli v Škofji Loki. Stara je 27 let.

PRED RAZVEZO

Kakšni so bili vaši odnosi v družini in kako si se v družini počutil/a v času pred razvezo?

Dve leti pred razvezo so bile stvari doma grozne. Konstantno kreganje in vpitje z vpadanjem v mojo sobo in nekakšnim iskanjem zavetja, največkrat od mame. Bili so tudi problemi zaradi očetovega alkoholizma, kar je v tem obdobju pripeljalo do delirija in s tem do dodatnih preprirov in enkrat celo do manjšega pretepa med mamo in očetom, ko je mama pijanega očeta udarila.

Kdaj in kako si izvedel/a za razvezo? Kdaj sta se starša razvezala? (tvoja starost in koliko let nazaj?)

Na nek način sem sicer upala, da do razveze ne bi prišlo ampak sem pa po drugi strani vedela kaj se bo zgodilo. O odhodu mame smo se s sestro in mamo veliko pogovarjale in sem bila teoretično na to zelo pripravljena. Razvezala sta se leta 2005 poleti, ko sem bila stara 15 let. Oziroma takrat se je mama odselila. Do dejanske legalne razveze je prišlo kakšno leto pozneje.

Kakšni so bili razlogi za razvezo? Kdo te je z njimi seznanil? Na kakšen način?

Očiten razlog za razvezo je bil očetov alkoholizem. Za razloge sem vedela že v času kreganja tako da ni bilo nobenemu treba razlogov razlagati.

MED RAZVEZO

Kako si se počutil/a ob razvezi doma/v družini?

Ob razvezi sem se počutila neumno, saj sem bila najbolj odgovorna od obeh staršev. Sicer pa nekih posebnih občutkov nisem imela, ravno zaradi pretirane odgovornosti, in je vse skupaj kasneje prišlo za mano. Takrat pa sem bila jezna ravno zaradi tega vpletanja mene v celoten starševski spor.

Kako si se počutil/a v razveznem postopku/procesu? (mišljeno formalnem postopku – sodišče, CSD, šolski psiholog,...)

Preko CSD-ja je potekala moja določitev preživnine s strani obeh staršev. Počutila sem se, kot da moja situacija ni nič posebnega, kot da sem samo ena izmed mnogih, ki se jim je to že zgodilo. Vse socialne delavke so se do mene obnašale kot, da se mi ni zgodilo nič drastičnega in da bom že preživela, zaradi česar pa še zdaj ne maram teh centrov, saj delujejo povsem neosebno.

Kaj ti je povzročalo dodaten stres med procesom razveze? (mogoče kaj v odnosih, družini, samem formalnem postopku, karkoli kar bi želel/a izpostaviti)

Ta dodaten stres so mi dejansko povzročile socialne delavke s tem svojim ignorantskih in ne simpatizerskim odnosom do mene. Sploh glede očetovega alkoholizma, saj so na nek način bolj sočustvovale z očetom, kot da mu je vse opravičeno zaradi alkoholizma, kot pa z mano.

Kaj oz. kdo ti je najbolj pomagal v času med razvezo staršev? S kom si se o tem pogovarjal/a?

Najbolj mi je pomagala teta, ki je šla s svojo mamo skozi podobne dogodke v zvezi z alkoholom. Ni mi solila pameti in je točno vedela skozi kaj grem in nisem se ji smilila.

Si imel/a kakšen vpliv v razveznem postopku? Kakšna je bila tvoja vloga? (Tako v družini sami, kot v formalnem postopku pred institucijami. Z vlogami mislim – si pred soc. delavcem imel/a razgovor oz. kje drugje, je kateri od staršev pričakoval, da boš stopil/a na njegovo stran, si bil/a posrednik med staršema, branilec/ka katerega...)

Neke posebne vloge v razvezi nisem imela, saj se je sama razveza zgodila po tem, ko sem bila že preseljena k teti in so se stvari do takrat umirile. Imela sem vpliv tako, da sem prebrala ločitvene pogoje mame in ji dejansko povedala, da vem, da je ogromno stvari v ločitvi izmišljenih ali netočnih. Zaradi tega je potem to spremenila.

(Mi lahko poveš kaj več o teh ločitvenih pogojih?) Mamini ločitveni pogoji so vsebovali dejstva, ki niso bila resnična. Ko se je mami odselila, ji je oče kupil garsonjero v Ljubljani za 21 milijonov tolarjev, za katero je vzel kredit. V ločitvenih pogojih pa je mami zapisala, da je stanovanje kupila sama, ter da je bil njen kreditodajalec moški, ki je bil v resnici njen fant v času odselitve. To sem seveda vedela samo jaz. Seveda je bil njen fant to pripravljen podpisati, da ji je dal kredit, kar pa je bilo seveda izmišljeno. Prav tako je mami trdila, da je s svojim trudom prispevala 20.000 evrov v obnovo hiše v Škofji Loki, kar prav tako ni res. Seveda je tudi ona skrbela, ko smo kaj prenavljali, ni pa bilo takšne vsote. Nedvomno pa je to v veliki večini plačal tudi oče.

Si moral/a na katero izmed institucij (sodišče, center za socialno delo, šolski psiholog...)?

Zaradi same ločitve mi ni bilo potrebno na center, morala pa sem tja, ko ni bilo določeno kako bo z mojo preživnino od staršev, saj nisem živela z nobenim od njiju. Bila pa sem primorana na sodišče, saj sem se morala v očetovem imenu z mamo dogovarjati o delitvi premoženja.

Kdaj si se vključil/a v proces razveze? Si bil/a povabljen/a? Kdo te je povabil? (predvsem formalno, če te je kdo povabil na razgovor oz. vprašal za mnenje, želje)

V proces razveze sem bila vključena že od vsega začetka, saj sem sodelovala pri branju maminih ločitvenih pogojev in bila sodelujoča pri sestavljanju očetovih.

Kaj si želel/a povedati, kaj pa si dejansko potem povedal/a? Kako si se ob tem počutil/a? (na formalnem razgovoru pri strokovnjaku in/ali v osebni komunikaciji med staršema)

Povedala sem bolj malo, želela pa sem povedati veliko več, saj so bili mamini pogoji smešni in neutemeljeni. Počutila sem se neprijetno in pod stresom, saj sem ji imela veliko več stvari za povedati kot sem ji dejansko povedala. Enako pri očetu, saj je bila stvar še bolj čudna, saj očeta sploh ni bilo v Sloveniji in sem se v njegovem imenu dogovarjala jaz. Počutila sem se kot da sem spet jaz njegov starš in ne on moj. (Če smem vprašati, kje pa je bil oče v tem času?) Oče je bil v tujini na delu. Kmalu po maminem odhodu je dal odpoved v svoji službi, saj so od njega zahtevali, da se gre zdraviti, on pa seveda tega ni hotel. Zaposlil se je v slovenskem podjetju, ki opravlja elektro-inštalacije v velikih skladiščih ali tovarnah v tujini.

Kakšna je bila reakcija staršev po tvoji vključitvi? (v formalnem procesu)

Oče je to ves čas imel za samoumevno, da bom to rešila jaz in moja teta, ki je njegova sestra in mu je tudi priskrbela in založila za odvetnika. Mami pa je bilo zelo neprijetno, saj je vedela, da vem katere stvari so v ločitvenih papirjih resnične katere pa ne.

S kom si največ sodeloval/a v procesu razveze? (v formalnem procesu npr. šolski psiholog, soc. delavec/ka, odvetnik, starš...)

V celotnem procesu sem najbolj sodelovala s teto, ki mi je stala ves čas ob strani in me podpirala.

Koliko časa je postopek razveze trajal? Je bilo to po tvojem mnenju dolgo/kratko?

Celoten postopek legalno niti ne tako dolgo, da pa je do tega prišlo pa dolgo časa. Mogoče je legalni del postopka trajal nekaj mesecev.

Kaj se je na teh institucijah dogajalo? (na institucija v katere si bil/a vključena tekom samega procesa. Mislim predvsem sodišče, CSD, šola, policija oz. karkoli drugega.)

V teh institucijah so bile stvari predvsem uradne. In seveda popolnoma brezosebne in neprizadete.

Kaj ti je bilo pri stikih z institucijami všeč oz. kaj ti je pomagalo in kaj ti je povzročalo še dodaten stres? Kaj si najbolj pogrešal/a?

Ravno ta ne osebnost pri institucijah me moti. Seveda ne bi bilo mogoče popolno simpatiziranje, vendar bi določena mera sočutja človeku, predvsem tako mlademu kot sem bila jaz, pomagala.

Kako si zadovoljen/a s celotnim procesom razveze in vsemi vključenimi?

S celotnim procesom razveze sem še kar zadovoljna, saj je dejansko dogovarjanje na sodišču potekalo hitro.

V primeru, da v formalni proces nisi bil/a udeležen/a, torej tudi nisi sodeloval/a z institucijami, me zanima, če si to pogrešal/a? Bi si želel/a, da bi te kdo vprašal po tvoji želji? Bi si želel/a pogovoriti o tem še s katero drugo osebo, kot samo starši in prijatelji?

PO RAZVEZI

Kako so se stvari po razvezi spremenile? Kakšna oblika družine ste postali? Kako si se ob tem počutil/a? (Kako se je tvoj pogled na celotno situacijo spremenil? Kaj je bilo drugače? Kje je kdo živel?)

Že pred uradno razvezo sem se preselila k teti, kjer živim še zdaj. Mama se je odselila še preden sem jaz odšla k teti, tako da sem jaz živela z očetom še 2 leti po tem, ko je mama šla. (Kako pa to? Je dobil on skrbništvo?) Ne vem. Glede skrbništva ni bilo nobenih postopkov, morda so bili, vendar nisem bila zraven. Možno je, da sem bila že dovolj stara, da to ni bilo potrebno urejati, saj sem se sama odločila, da bom ostala pri očetu in to potem res pomeni, da je imel skrbništvo oče. Žal mi je, vendar res ne vem... Nič nisem imela pri pogovorih o skrbništvu, predvidevam pa, da je bilo jasno, da ga ima oče, če bom ostala tukaj. Sestra je bila že ves čas v Portorožu, kjer študira, tako da glede tega ni bilo vprašanj.

Ko sem se odselila sem se počutila odrešeno. Da sem se lahko končno malo sprostila in mi ni bilo treba skrbeti za vsaj enega od svojih staršev. Drugačen je bil tudi najin odnos z mamo, saj je bil začetnih nekaj let skoraj na ničli. Zelo malo pogovarjanja in dejanski obiski na vsake 2 meseca.

Kako si doživljal/a starše po razvezi? Kakšni so bili odnosi v družini po razvezi? Tudi širši družini.

Po razvezi sem bila vesela, da sem se staršev »znebila«, da sem lahko dihala normalno in da je po dolgem času spet nekdo zares skrbel zame – teta. Z mamo so vsi v širši družini, po očetovi strani, pretrgali stike, kar je seveda normalno. Vendar pa ni normalno, da so vsi ti imeli tudi veliko grdega za povedati čez mojo mami. (Je teta imela potem skrbništvo?) Teta ni dobila skrbništva, ampak je bilo vse zmenjeno med nami, saj je teta sestra od mojega očeta in živi blizu.

Si s kom izgubil/a stik? (Katerim izmed staršev, širše družine...)

Za najdlje časa sem izgubila stik z mamo, saj se najprej skoraj 3 mesece, po tem, ko se je odselila nisva niti slišali. Kasneje pa so bili tudi klici in obiski zelo redki. V zadnjem času pa sem skoraj popolnoma pretrgala stike z očetom, kar je morda posledica tudi razveze, saj je takrat njegov alkoholizem postal hujši in zdaj sem mu povedala, da tega ne bom več prenašala.

So tvoje želje bile izražene in upoštevane? (Če si na primer želel/a videti katerega od staršev je drugi dovolil? Oz. kakršne koli druge želje oz. na sploh upoštevanje tebe.)

Mama, ko je šla, ni toliko pomislila name in na to, kako bo meni doma sami z očetom. Hkrati pa je imela novega »fanta« ter zato morda ni imela toliko časa. Takrat bi si želela več klicev in več stikov z mamo.

Kako so potekali stiki? (čisto na kratko opiši, kako so bili dogovorjeni, kako so se izvajali, če se niso zakaj se niso...)

Nekaj sem povedala že pri prejšnjem odgovoru. Z mamo se nisva pretirano videli in slišali, ni imela kaj dosti časa zame, imela je »novo življenje« s svojim novim fantom, v katerega me je sicer kasneje želela vključiti, vendar je bila situacija kasneje čudna.

Je po razvezi še bil kakšen stik s prej omenjenimi institucijami?

Ne, ni bilo več stika.

Kakšno je tvoje mnenje/občutki ob pogledu nazaj na celotno situacijo? (Če sedaj pri teh letih pogledat, x let nazaj na situacijo in proces razveze (tako formalno, kot v družini), kako vidiš vse zadeve?)

Menim, da bi moral oče prevzeti veliko več odgovornosti kot jo dejansko je. Mama bi lahko manj igrala in se izmišljevala, vse skupaj je do sodišča prišlo samo zato, ker se nikoli nič nista znala zmeniti.

Kako si na splošno zadovoljen/a s storitvijo institucij vključenimi v proces razveze. (Vse institucije s katerimi si prišel/la v stik tekom procesa razveze?)

Na splošno ne morem reči da sem zadovoljna. Niti ne s strani očetovega odvetnika, ki se na posamezna srečanja ni dovolj pripravil, niti s strani vseh institucij in njihovega sočustvovanja z mano in nastalo situacijo.

3. Intervju z D.

Ime: D.

Starost: 20

Status: študent

Spol: moški

Starost ob razvezi: 17

OPIS DRUŽINE (Prosim opiši svojo družino. Imaš brata/sestro. Povej, kar se ti zdi pomembno, ko ti nekdo reče družina.)

Imam mamo, ata in sestrice. Sestra je v Mariboru ves čas in med vikendi pride domov pogledati. Se dokaj v redu razumeva, drugače pa, ko ima izpade. (smeh) Z očetom nimam stikov. Z mami pa imava v redu odnos, ampak zelo veliko dela.

PRED RAZVEZO

Kakšni so bili vaši odnosi v družini in kako si se v družini počutil/a v času pred razvezo?

Pač normalna družina. Ata ga je pil. To je meni zelo težko na to odgovarjati. (Kar počasi. Se ne mudi, če ti pa je karkoli neprijetno, lahko ne odgovoriš. Torej kako ste se razumeli doma, ati/mami?) Od 2007 nista imela stikov, se nista pogovarjala, ločeno spala, ata je bil ves čas v dnevnici, mi pa povsod drugje po bajti. Tudi nismo nikamor več skupaj hodili. (Da preverim, če pravilno razumem. 2007 živeli skupaj, toda nista imela nobenega stika, 2009 pa sta se ločila?) Ja in od 2007 nisem od njega dobival nobenih dohodkov, tudi za šolo in mesečno za vlak ne. Je oba dva financirala mama. (Kaj pa pred 2007?) Ja normalno, kaj pa vem. Meni je bilo vse normalno.

Kdaj in kako si izvedel/a za razvezo? Kdaj sta se starša razvezala? (tvoja starost in koliko let nazaj?)

Za razvezo sem izvedel 2009.

Kakšni so bili razlogi za razvezo? Kdo te je z njimi seznanil? Na kakšen način?

Ja pil je in denar je ves zapravil. Vse delnice je prodal. To je bilo že prej. Mama je spoznala to 2007, ker je vzel kredit, bog ve zakaj? Nihče ne ve zakaj. Glavni razlog je bil alkohol in midva. Ni se posvečal, tudi za šolo, mi ni nikoli pomagal in nikoli vprašal kako je šlo ali bilo v šoli.

MED RAZVEZO

Kako si se počutil/a ob razvezi doma/v družini?

Na nek način mi je bilo prav fino, da je ata šel, ampak bi ga pa najraje ... ne vem ... zadavil. Mislim, ko sta šla narazen, ko se je pač preselil, je vzel od J. kavč in televizijo, ki jo je ona kupila. Vse to takrat, ko smo bili mi v šoli. In pridem jaz domov in ne kavča in ne televizije. Nič, kar tako vzel. Pa sem ga takrat zasovražil na nek način.

Kako si se počutil/a v razveznem postopku/procesu? (mišljeno formalnem postopku – sodišče, CSD, šolski psiholog,...)

Na socialno sem moral iti in povedati kako in kaj. Na sodišče pa ni bilo treba nič mi iti.

Kaj ti je povzročalo dodaten stres med procesom razveze? (mogoče kaj v odnosih, družini, samem formalnem postopku, karkoli kar bi želel/a izpostaviti)

Takrat za mene sploh ni bil stres, ampak pomirjajoče, ker sem vedel, da bomo šli na boljše.

Kaj oz. kdo ti je najbolj pomagal v času med razvezo staršev? S kom si se o tem pogovarjal/a?

S sestro. Ona me je zmeraj tolažila, da bo boljše. Pred prijatelji mi ni bilo nič za govoriti, socialna služba in šolski psiholog pa so me tudi pri miru pustil.

Si imel/a kakšen vpliv v razveznem postopku? Kakšna je bila tvoja vloga? (Tako v družini sami, kot v formalnem postopku pred institucijami. Z vlogami mislim – si pred soc. delavcem imel/a razgovor oz. kje drugje, je kateri od staršev pričakoval, da boš stopil/a na njegovo stran, si bil/a posrednik med staršema, branilec/ka katerega...)

Samo glede preživnine, ki bi jo potem moral naprej dobivat pa ni bilo nič haska. (Kaj pa kakšna vloga?) Ne, to ni bilo potrebno, ker je mama urejala te zadeve in je kar poklicala fotra.

Si moral/a na katero izmed institucij (sodišče, center za socialno delo, šolski psiholog...)?

Kot sem že rekel na socialno.

Kdaj si se vključil/a v proces razveze? Si bil/a povabljen/a? Kdo te je povabil? (predvsem formalno, če te je kdo povabil na razgovor oz. vprašal za mnenje, želje)

To je bilo lani ali predlani, ko sem dopolnil 18 let, eno leto po ločitvi, ko bi moral preživnino že eno leto dobivati. To je bilo potem leta 2010. S sestro sva dobila skupno povabilo na razgovor. Ne spomnim se, če je bil isti termin ali različen. Pa ata je bil vabljen tudi. Sem se mogel dobiti z atom in sva šla skupaj do socialne. Potem pa je ona nekaj spraševala naju. (A skupaj sta bila na razgovoru?) Ja.

Kaj si želel/a povedati, kaj pa si dejansko potem povedal/a? Kako si se ob tem počutil/a? (na formalnem razgovoru pri strokovnjaku in/ali v osebni komunikaciji med staršema)

V bistvu se je šlo samo za preživnino, ki je ni plačeval in je še vedno ne. To sem želel uredit in smo se dogovorili, da jo bo dva meseca po razgovoru začel plačevati, toda je še vedno ni. Takrat sem verjel in sem rekel, da ko bo. Potem čez dva meseca pa ni bilo nič. (Si vzpostavil kakšen kontakt?) Ne, to je bolj sestra, ki je z njim govorila preko telefona in je vložila izvršbo na preživnino za naju oba. To sva kasneje odstopila, ker sta ata in njegova nova partnerka nadlegovala sestro, da je materialno nesposoben in ne more plačevati. Potem pa sta kupila novo kuhinjo po naročilu tam kjer delam.

Kakšna je bila reakcija staršev po tvoji vključitvi? (v formalnem procesu)

Mama je normalno to vse sprejemala, foter pa ni bil presenečen nad izvršbo. Mu pa ni bilo v interesu, da bi se z nama pogovarjal, ker je mislil, da se naju bo znebil.

S kom si največ sodeloval/a v procesu razveze? (v formalnem procesu npr. šolski psiholog, soc. delavec/ka, odvetnik, starš...)

S sestro.

Koliko časa je postopek razveze trajal? Je bilo to po tvojem mnenju dolgo/kratko?

Prav formalni postopek ločitve je bil zelo hiter. Od januarja sta se pogovarjala, junija ali julija pa sta bila formalno ločena. Da bosta vložila za ločitev sta se odločila enkrat januarja, prej sta bila skregana, se nista pogovarjala in sta hodila po hiši drug mimo drugega, potem pa je foter spoznal novo partnerko, ki mu je povedala, da ne bosta skupaj, dokler on ne bo ločen. In tako hvala bogu za njo, ker je ona pritiskala, da je postopek šel malo hitreje naprej. Tako, da pol leta maksimalno. Sem pa na hitro postal polnoleten, drugače pa sta se sporazumno razvezala, ker je hiša polovica pisana na mamo in vsaka četrtnina na naju. In on tako ni imel nič.

Kaj se je na teh institucijah dogajalo? (na institucija v katere si bil/a vključena tekom samega procesa. Mislim predvsem sodišče, CSD, šola, policija oz. karkoli drugega.)

Ja na centru smo se pogovarjali glede preživnine, pa nekaj je spraševala glede šole, kako se razumemo in odnosi v družini. Je bila v redu, normalno pač. Se pa ne spomnim najboljši in katera je bila. Ne vem kaj je povedala, spraševala je o družinskih zadevah. (Kaj pa tvoje počutje?) Mi pa ni bilo prijetno a ne, ker je ata bil tudi poleg. Je pa to zaradi tega, ker je bila preživnina v igri in smo se v bistvu dogovarjali. Ata se je z vsem strinjal in lagal, potem pa nič ni bilo.

Kaj ti je bilo pri stikih z institucijami všeč oz. kaj ti je pomagalo in kaj ti je povzročalo še dodaten stres? Kaj si najbolj pogrešal/a?

Meni ni bilo nič všeč, ker ni nič pomagal, že v startu pa sem imel odpor do tega. Kaj bom razlagal nekomu o teh zadevah, ki je tako ne zanimajo. V šoli pa se je enkrat mama pogovarjala z razrednikom, da je tudi bil seznanjen.

Kako si zadovoljen/a s celotnim procesom razveze in vsemi vključenimi?

Nisem najbolj zadovoljen, ker se ni uredilo glede preživnine. Čeprav je to sedaj na nama, ker oni ga ne morejo prisiliti. Je pa budala, ker je na Kozjanskem vse pustil. (Na Kozjanskem? Kaj pa je tam?) Tam je dobil zapuščino, ko mu je ata umrl, pa je vse pustil. Lahko bi takrat vsaj na naju pomislil ali na M.. (Kdo pa je M.?) Njegova hčerka še iz prejšnjega zakona. (Pa imaš kaj stika z njo?) Ne. Sestra je imela, ko je bila še mlajša, potem pa tudi ne, ker ni plačeval preživnine za njo in so potem tudi bili problemi. Jo je pa potem njen očim pri 14 posvojil. Ima pa mama stike z M. in njeno mamo.

V primeru, da v formalni proces nisi bil/a udeležen/a, torej tudi nisi sodeloval/a z institucijami, me zanima, če si to pogrešal/a? Bi si želel/a, da bi te kdo vprašal po tvoji želji? Bi si želel/a pogovoriti o tem še s katero drugo osebo, kot samo starši in prijatelji?

Lahko bi me vprašali, toda v vsakem primeru bi želel ostati pri mami. Ni mi pa neki najboljši se pogovarjat o tem. Če mi ni treba, se raje ne pogovarjam. Tudi na zavod nisem rad šel o tem se pogovarjat. Tudi, ko mi je rekla J. za tole danes, najprej nisem želel, potem pa me je prepričala, čeprav sva se prvi dan zaradi tega skregala. Po telefonu, ko je rekla, da se greva pogovarjat. Sem rekel, kaj se gre, da se gre menit brez mene. (No še enkrat hvala. Mi veliko pomeni.) Sej ni problema, ni tako grozno.

PO RAZVEZI

Kako so se stvari po razvezi spremenile? Kakšna oblika družine ste postali? Kako si se ob tem počutil/a? (Kako se je tvoj pogled na celotno situacijo spremenil? Kaj je bilo drugače? Kje je kdo živel?)

Stvari so bile boljše. Se dosti boljše razumemo. Ni več kreganja, razen med mano in sestro. Sam to je bratska ljubezen. Itak, da je bilo butasto, ko je stal tam kot sveča. Dnevno sobo je imel, nikoli ni bilo nobenega odziva, vse ignoriral.

Kako si doživljal/a starše po razvezi? Kakšni so bili odnosi v družini po razvezi? Tudi širši družini.

Je šlo na boljše. S fotrom nimava stikov, če se srečava se srečava v gostilni, »serbus - serbus«.

Si s kom izgubil/a stik? (Katerim izmed staršev, širše družine...)

Pač izgubila sva stik, ker je on tako odreagirao na vsako situacijo. Če bi se on že prej lepo pogovarjal in vse, potem bi še imel stike, sedaj pa ne.

So tvoje želje bile izražene in upoštevane? (Če si na primer želel/a videti katerega od staršev je drugi dovolil? Oz. kakršne koli druge želje oz. na sploh upoštevanje tebe.)

Nikol nisem izražal, da bi se dobila.

Kako so potekali stiki? (čisto na kratko opiši, kako so bili dogovorjeni, kako so se izvajali, če se niso zakaj se niso...)

Je po razvezi še bil kakšen stik s prej omenjenimi institucijami?

Samo glede preživnine.

Kakšno je tvoje mnenje/občutki ob pogledu nazaj na celotno situacijo? (Če sedaj pri teh letih pogledat, x let nazaj na situacijo in proces razveze (tako formalno, kot v družini), kako vidiš vse zadeve?)

Sem na situacijo kar flegma odreagirao, se nisem nič kaj preveč sekiral. Sem se sprijaznil že takoj, ko sta se nehala pogovarjati. Sem vedel, kaj bo sledilo in pričakoval ločitev. (Ampak dve leti tišine je kar dovolj?) Meni je hitro minilo na neki način, nisem nič pričakoval, da bo prej.

Kako si na splošno zadovoljen/a s storitvijo institucij vključenimi v proces razveze. (Vse institucije s katerimi si prišel/la v stik tekom procesa razveze?)

Nisem zadovoljen, ker se nič ni spremenil in ni noben nič kej preveč pomagal ali spremenil. Zdaj ne bi več spremenil nič. Prej pa bi spremenil kaj. Ne vem pa, kaj bi prej lahko spremenil, se tako ni dalo več. (Sestra se vključi, da je bil takrat še premajhen, da bi na kaj vplival.)

4. Intervju z J.

Ime: J.

Starost: 24

Status: študentka

Spol: ženski

Starost ob razvezi: 21

OPIS DRUŽINE (Prosim opiši svojo družino. Imaš brata/sestro. Povej, kar se ti zdi pomembno, ko ti nekdo reče družina.)

Zadnjih 5 let mi foter ne predstavlja družine, prej pa mi je. Dokler ni prišlo do tistih zapletov, je bilo vse v redu. Srečni, bla bla bla, na počitnice hodili. Veš kaj je tudi zabavno, da sva si s fotrom bližje, kot D.. Že od malega je on za mene hodil na govorilne, pa na košarko sva skupaj hodila. Sva imela skupne aktivnosti na katere sva hodila. No potem pa, je šlo vse. No zdaj pa smo samo trije in mi je zelo super, ker igram nadomestno mamo in se lahko jezim. (smeh) Pa malo ukazujem. Veš eden ga mora prijet, ker ga mami preveč razvaja. Sploh še ni samostojen, sicer zdaj malo bolj. Zdaj smo happy family.

PRED RAZVEZO

Kakšni so bili vaši odnosi v družini in kako si se v družini počutil/a v času pred razvezo?

Vse je bilo v redu, kot sem rekla. (Naredila sem kratek povzetek glede slišane med letom 2007 in 2009) Ja pač, veš kako je to. Zelo je napeto ozračje in jaz, ko sem se pogovarjala s fotrom in mamo, mi je foter obrekoval mamo in mama fotra. Jaz pa sem bila vmes in to mi ni bilo najbolj všeč. Sem si mislila, kaj bosta vidva tu zdaj meni, pustita me na miru. Da bi bilo kot na primer D., bi bila vse brezskrbna, sta pa me obremenjevala s svojimi težavami in to mi ni bilo všeč.

Kdaj in kako si izvedel/a za razvezo? Kdaj sta se starša razvezala? (tvoja starost in koliko let nazaj?)

Za uradno ločitev 2009, toda ko sem se z mamo pogovarjala je rekla, da bo potrebno nekaj naredit in to že na začetku, ko je izvedela. In potem je bilo samo vprašanje časa. Se pa je meni te dve leti zelo vleklo, v primerjavi s tem, da je D. zelo hitro minilo. Jaz sem takrat ravno šla v Mariboru študirat. In veš kako je to, ko sta me klicala in mama reči to, foter reči to, jaz pa v Mariboru, daj pustita me. D. je pa pač bil srednja šola in v puberteti.

Kakšni so bili razlogi za razvezo? Kdo te je z njimi seznanil? Na kakšen način?

Mami mi je povedala. Drugače pa sem jaz »firbec« in pošto odpiram. In seveda, ko smo dobili dividendo, ker imamo vsi štirje delnice, pa sem videla, da jih foter nima nič in sem ga vprašala kako to. In je bilo zelo grdo, ko je rekel, da me nič ne zanima, da to zato, da lahko jaz živim, pa take fore. Pač neke bedne izgovore je imel. To ja za delnice, pa tudi za alkohol, ker je šel vsakič po službi v bližnjo gostilno in sem ga velikokrat srečala tam tudi med vikendi. (smeh) Saj če za nazaj pogledam, je po mojem mnenju, šel mami že dlje časa na živce. Ker na primer, ko smo vikend gradili, je on igral tenis mami pa je samokolnico vozila in na strehi delala. Ravno prej sem slučajno slike našla, ko sem pospravljala in sem gledala, kako smo mi trije bili na vikendu. Foter pa ni imel časa. Pač prijatelji pa to.

MED RAZVEZO

Kako si se počutil/a ob razvezi doma/v družini?

Jaz sem že 2007 vedela, da bo to. Meni pa je bilo v breme, ker sta ona dva bila tako, da se nista pogovarjala in se izogibala. Pa takrat sta si še izmene delala, ker sta bila oba zaposlena v istem podjetju, da sta ravno na kontra izmenah bila, da se nista videla. To namerno. Tako, da to mi je bilo za znoret. Najbolj pa mi je šlo na živce obrekovanje, kot da sem dolžna to poslušat.

Kako si se počutil/a v razveznem postopku/procesu? (mišljeno formalnem postopku – sodišče, CSD, šolski psiholog,...)

Bila sem polnoletna in nisem potrebovala nič. Ker pa ni plačeval preživnine mislim, da je mami poklicala socialno, da se je seznanila s tem, kakšni so lahko ukrepi proti njemu. Potem pa je ona poslala vabila, da sva šla tja. Tam pa se je lagal, da bo vse naredil. In ko ga je spraševala za kaj ima kredit, ne vem točno, ona se mi zdi da ima izpis iz sodišča. Ker ga je že takrat, ko so bili na sodišču, sodnica vprašala zakaj ima kredit in je on rekel, da za streho. Mi nimamo nove strehe, ne. Potem enkrat drugič, da za fasado, ko je bila narejena pred 12 leti. Pač vsakič je imel drug razlog in se ni mogel odločit. Pa na sodišču je rekel, da ima za življenje, ne vem koliko tisoč evrov. Pa še sedaj nihče ne ve za kaj toliko denarja, no on ve, pa mogoče E. (njegova nova partnerka). Pa ogromno kredita je vzel, mislim da za 15 let. Jaz nisem vedela, da ima kredit, sem vedela samo za delnice. Ko pa sva šla k notarki, ko je moral prinesiti plačilne liste za 6 mesecev nazaj, ga je ona vprašala zakaj ga ima, ker se potem na podlagi teh njegovih prihodkov izračunala preživnina. Takrat sem šele izvedela in sem bila čisto šokirana. Pa sem ga spraševala, zakaj imaš kredit, saj nimamo nič. Mama je avto na leasing vzela, tako da. Ni mi bilo nič jasno, povedat pa mi tudi ni hotel.

Kaj ti je povzročalo dodaten stres med procesom razveze? (mogoče kaj v odnosih, družini, samem formalnem postopku, karkoli kar bi želel/a izpostaviti)

Nič kaj dodatnega stresa, ker je bilo že tako ves čas stresno. Poleg tega tudi nisem bila nič na sodišču in nikjer.

Kaj oz. kdo ti je najbolj pomagal v času med razvezo staršev? S kom si se o tem pogovarjal/a?

Z mamo, pa potem z D., ko je že malo starejši bil. V bistvu imam teto, ki je od D. botrica in je socialna delavka na osnovni šoli pa sem se tudi z njo pogovarjala in seveda s prijateljicami. Z N., ki ima tudi zelo podobno izkušnjo, ker sta šla njena dva narazen. Nimam pa težav s tem, da bi se pogovarjala o tem, pač tako je a ne, kaj češ? (Izpostavim spolno razliko, saj njen brat na zadeve gleda dosti drugače) Ja mogoče pa res ja.

Si imel/a kakšen vpliv v razveznem postopku? Kakšna je bila tvoja vloga? (Tako v družini sami, kot v formalnem postopku pred institucijami. Z vlogami mislim – si pred soc. delavcem imel/a razgovor oz. kje drugje, je kateri od staršev pričakoval, da boš stopil/a na njegovo stran, si bil/a posrednik med staršema, branilec/ka katerega...)

To, da sem bila posrednik. Pa D. sem mirila. Veš, da je ponorel, ko je prišel iz šole in videl, da je foter vse stvari odnesel. Me je takoj poklical. Pa sem potem mogla jaz fotra klicat. Veš to je bilo tako, nekdo mene, jaz pa sem mogla potem naprej klicat. Pa nič nisem mogla naredit, ker sem bila v Mariboru. Drugače pa nisem imela nekaj vpliva. Enkrat sem (smeh)... fotru na vrata prilepila listek, kjer je pisal gor pomen družine in mi je takoj rekel, kaj mi lepiš to gor. Že po tem ti lahko povem, da me ni resno jemal. Menda si je mislil, da sem nora ali kaj. (smeh)

Si moral/a na katero izmed institucij (sodišče, center za socialno delo, šolski psiholog...)?

Ne, edino tisto, ko sem za izvršbo dala in sem mogla v Celje to iti urejat. Ne vem točno kam, pač v neko pisarno, da sem vložila vse te zahtevke. Neki oddelek za izvršbo.

Kdaj si se vključil/a v proces razveze? Si bil/a povabljen/a? Kdo te je povabil? (predvsem formalno, če te je kdo povabil na razgovor oz. vprašal za mnenje, želje)

Formalno nisem bila, ker sem bila polnoletna.

Kaj si želel/a povedati, kaj pa si dejansko potem povedal/a? Kako si se ob tem počutil/a? (na formalnem razgovoru pri strokovnjaku in/ali v osebni komunikaciji med staršema)

Midva s fotrom sva imela kar burne. In tako sem mu tudi počasi začela pod nos metati tisto njegovo pivo in jutranjo kavo s šilčkom, a ne. Pa sem mu malo lepo. Mislim, da tudi zaradi tega imava midva takšen odnos, ker jaz sem se še vedno pogovarjala z njim. Pa tudi, če mu nisem nič pozitivnega povedala, sva vsaj imela neko komunikacijo. Ne vem kaj naj še rečem.

Kakšna je bila reakcija staršev po tvoji vključitvi? (v formalnem procesu)

(Kakšna je bila reakcija na primer po vlogi za izvršbo, ki je bil nek formalni proces?) Ja nadlegovanje. (V kakšnem smislu?) Da sta me ves čas klicala, z njegovo novo partnerko E. in kot sem rekla mi je socialna predlagala, naj E. prijavim za nadlegovanje, ker ona ni sodelovana v procesu. Ona ima svoje otroke in mora zanje poskrbeti, to pa je stvar med mano in fotrom. (Kaj pa je klicala?) Da ne dam izvršbe, včasih se je jokala, včasih se je razburjala. Takšna mešana čustva je imela do mene. (Pa je potem to dejansko vplivalo na tvojo odločitev, da si jo odmaknila?) Ja res je vplivalo, ker je foter rekel, če se lahko dobiva na kavi. On je dal pobudo. In potem sva se dobila na kavi, menda sva bila ravno tukaj in on je ob devetih zjutraj pil pivo. Super ne? (smeh) Pa me je pač prosil, da bi rad, da midva to odloživa, da si lahko ona dva ustvarita neko življenje, ker ima tudi ona hčerko. Ko ne vem, je menda sedaj stara 14 let in da imata tudi z njo neke težave in, da če bi lahko to malo odložili na kasnejši čas. Potem pa seveda, ko se meni nekdo zasmili ... pa sem rekla, da v

redu, da ne potrebujem tega denarja. Jaz bi ga odpisala in prekinila stike za vedno, samo ko ne gre. Jaz imam vseeno preživnino napisano in zaradi tega imam vse nižje, štipendijo in otroške, ker mi na vse vpliva, ker imam prikazano v vseh teh uradnih. Povsod se mi obračunava. (Kaj pa sedaj, ko je novi zakon? Se ti je močno zmanjšala?) Isto imam, ker nisem dala nove vloge notri. S tem namenom, ker bi imela verjetno manjšo. Tista pogodba pa mi velja za celo študijsko leto.

S kom si največ sodeloval/a v procesu razveze? (v formalnem procesu npr. šolski psiholog, soc. delavec/ka, odvetnik, starš...)

V bistvu sem bila enkrat na centru in pri notarju in za izvršbo. To je vse kar je bilo formalno.

Koliko časa je postopek razveze trajal? Je bilo to po tvojem mnenju dolgo/kratko?

To smo že prej rekli, da pol leta, kar je dosti kratko.

Kaj se je na teh institucijah dogajalo? (na institucija v katere si bil/a vključena tekom samega procesa. Mislim predvsem sodišče, CSD, šola, policija oz. karkoli drugega.)

Aja pri notarju ti še moram povedati. Ko sva bila ni hotel plačati. Jaz pa ravno takrat nisem imela nič denarja pri sebi in tudi ravno nič na računu, ker je bil ravno tak datum, da sem bila čisto brez. In poglej, ... jaz sem bila čisto na koncu z živci, ... jaz sem se skoraj jokala, ko imaš solzne oči, pa ti ne priteče nobena solza dol. In sem klicala mamo, da foter noče plačat in je ona potem morala iti. Meni pa se je zelo mudilo, ker sem morala nujno te podpisane zadeve nesti na socialno. Mislim, zmešan je. Na centru pa nič kaj, ker ga je ona zelo prepričevala, da mora skrbeti za naju, ker je to njegova dolžnost, ne glede na to, če si on sedaj hoče ustvariti na novo družino. Da midva sva tudi del njegove družine in, da tako kot je on ne more spremeniti dejstva. On pa da ja, da vse razume in bo poskusil. Potem pa smo naredili zapisek za mene in D., čeprav on ni bil prisoten in sem kar jaz za njega tudi to uredila. Da bi nama dajal po 30 € na mesec, ker toliko pa bi lahko. Toda tudi tega se ni držal in nič ni bilo od tega. (Kako pa si se počutila ob tem, ko ste se o tem pogovarjali?) V bistvu jaz nisem šla tja s pričakovanji, da bi kaj veliko spremenila, samo želela sem, da bi malo dojel, ker kar mu jaz rečem mu gre v enem ušesu notri in drugem ven. Ampak nič ni vplivala, ker je on ves čas govoril ja ja, da bo vse v redu in se bomo dogovorili. Ampak ni bilo nič.

Kaj ti je bilo pri stikih z institucijami všeč oz. kaj ti je pomagalo in kaj ti je povzročalo še dodaten stres? Kaj si najbolj pogrešal/a?

Socialna delavka je bila zelo prijazna, nisem pa nič pogrešala. Vse je bilo korektno in takrat mu je tudi povedala, da se E. ne sme nič vpletat v mene, da sedaj ali on njej pove in se dogovorimo mimo grede, ali pa jaz podam prijavo in center posreduje vmes.

Kako si zadovoljen/a s celotnim procesom razveze in vsemi vključenimi?

S procesom, da sta se ločila in imam sedaj mir, to je super. Glede preživnine, pa je sedaj na meni, tako, da to ti drugo leto povem, če bo uspelo, ker letos avgusta ponovno vložim. Ker veš kaj je, da se oni potem njemu usedejo na račun, in prejšnjič so mu zablokirali vse. Ni mogel nič, materialno nesposoben je bil. Toda potem sem izvedela, da sta dva meseca po tem kupila novo kuhinjo po naročilu in nov avto. In sedaj sem rekla, da v redu, naj si ustvarita življenje, toda preden bom jaz končala s študijem bo on dobil »kajlo«. Veliko vlogo tukaj igra mama, saj naju finančno podpira, čeprav mene ne toliko, ker imam svoje dohodke, toda nisem nikoli čutila tistega pomanjkanja in tiste nuje, da sedaj bi ga pa mogla. Ni mi bila nuja, da bi pa zdaj ... in tudi, ko sva se z mamo pogovarjali je ona rekla, da pa v redu, naj ga pustim na miru in naj si ona dva uredita življenje, pa bomo potem naprej urgirali. Če pa bi bila mami navadna kuharica pa bi bilo verjetno veliko težje.

V primeru, da v formalni proces nisi bil/a udeležen/a, torej tudi nisi sodeloval/a z institucijami, me zanima, če si to pogrešal/a? Bi si želel/a, da bi te kdo vprašal po tvoji želji? Bi si želel/a pogovoriti o tem še s katero drugo osebo, kot samo starši in prijatelji?

PO RAZVEZI

Kako so se stvari po razvezi spremenile? Kakšna oblika družine ste postali? Kako si se ob tem počutil/a? (Kako se je tvoj pogled na celotno situacijo spremenil? Kaj je bilo drugače? Kje je kdo živel?)

Sedaj smo enostarševska družina. Mi trije se že ves čas sicer razumemo, edino mama in D. sta veliko bolj povezana. Sama sta sedaj, ko sem jaz v Mariboru in verjetno ravno zaradi tega. (Je boljše sedaj, ko fotra ni več doma?) Boljše? Težko ti rečem, ker veš ... Po drugi strani je težko. Ker pričakuješ nekoga, ki ti bo stal ob strani, neko očetovsko podporo. Ampak, če je ni ... potem je mama dvojno obremenjena. Tako, da. Pač niso najbolj prijetni občutki ob tem, da sedaj živim samo z mamo, ampak lej se sprijazniš s tem in živiš nekako. Prilagodiš se.

Kako si doživljal/a starše po razvezi? Kakšni so bili odnosi v družini po razvezi? Tudi širši družini.

Foter in mama se pogovarjata samo, ko gre za kakšne takšne stvari, kot na primer, ko sta me nadlegovala. Takrat je potem mama klicala fotra, E. ne, sam pač naj si ona dva uredita. Ker je pa enkrat E. prišla k nam domov ... joj ... res ... in mi je veš kako težila, da ima tudi ona sina, starega 22 let in da je v Rusiji in sam zase skrbi in da tudi jaz nisem ... kako že ... da me foter ni dolžan preživljati, ker sem toliko stara in da naj pustim šolo, da naj si najdem delo. Jaz sem takrat res bila fertik, sem se samo usedla v avto in takoj šla. Pa sem se celo pot jokala in potem je mami znorela in to je bilo zvečer ob devetih. In je mami znorela in je tako vpila na fotra, da kakšen teror to delata na mene. Aja... s tem, da sem ju vmes še v gostilno peljala, mislim spotoma. Mislim, katastrofa. Pa potem sta me še enkrat klicala, da ima ona migrene in če ju lahko peljem v bolnico ali zdravstveni dom. (A nista imela avta?) Ne, zato ker ona je imela prej enega moškega, ki ji je kupil avto, toda sta potem šla narazen in ji je seveda vzel avto nazaj. Lej, cele scene in jaz, toliko kot sem prijazna, sem jo še peljala. Katastrofa, sem nora. Samo pač veš, mogoče sem malo preveč naivna in kar verjamem obema dvema, da saj bomo. Potem pa mi sestrčna pove, po fotrovi strani, ko smo vseeno še v stikih, da foter išče odvetnika, kako bo mene in D. tožil. (Kaj pa?) Ne vem, on si neke iluzije ustvarja v glavi, da bo on naju tožil za njegov del hiše, ker je njegov del na naju pisan. Ampak on živi v nekem svojem prepričanju, v svojem svetu, nadrealnem, da sedaj naju bo tožil in bo potem dobil pol hiše in kaj potem, se bosta z E. preselila v našo hišo ali kaj? Pa še enkrat mi je rekel, ko sva tukaj bila na pivu, da če ga bo slučajno E. nagnala, če lahko slučajno pride domov. Jaz sem ga samo gledala, kaj ti to mene sprašuješ, a si malo nor? Pa sem samo rekla mu, da ne.

Si s kom izgubil/a stik? (Katerim izmed staršev, širše družine...)

Pa ne, mislim, slišiva se za rojstni dan. Ko ga ima on ga jaz pokličem, ko imam jaz, on mene. Pa ne vem, kartice si pošiljamo. Ob praznikih in tako, da se slišimo, drugače pa nič tak. Aja pa za božič mi je dal 10€, ko sva se pri gostilni srečala. Drugače pa z njegovimi nismo imeli veliko stikov. Veš kak je. Mi s staro mamo in pokojnim starim fotrom nismo imeli nekaj veliko stikov in smo hodili samo ob kakšnih velikih praznikih in 1. november. To je v redu, ker smo bolj oddaljeni in nismo imeli toliko stikov. Ampak potem, ko pa smo se ločil oziroma sta se ločila, smo bili povabljeni na neko 50.letnico. Pa veš tisti neprijetni občutek, ko te vsi gledajo in ko vsi sprašujejo kako je mama. Pa kaj me sprašuješ kako je mama, a si nora malo, če je E. poleg. Oni pa mene sprašujejo kako je mama in D. je rekel, pa jaz kar grem in je šel ven kadit. Ostal pa je 2 uri zunaj in niti ni prišel notri.

So tvoje želje bile izražene in upoštrevane? (Če si na primer želel/a videti katerega od staršev je drugi dovolil? Oz. kakršne koli druge želje oz. na sploh upoštevanje tebe.)

Želela sem, da gresta čim prej narazen. Drugih želj ni bilo. No, da bi pač imela malo boljši odnos, ampak jaz njega ne morem prisilit, da se on sedaj do mene obnaša kot foter, če tega ni sposoben.

Kako so potekali stiki? (čisto na kratko opiši, kako so bili dogovorjeni, kako so se izvajali, če se niso zakaj se niso...)

Pač slišiva se.

Je po razvezi še bil kakšen stik s prej omenjenimi institucijami?

Samo **glede izvršbe.**

Kakšno je tvoje mnenje/občutki ob pogledu nazaj na celotno situacijo? (Če sedaj pri teh letih pogledat, x let nazaj na situacijo in proces razveze (tako formalno, kot v družini), kako vidiš vse zadeve?)

Veš kaj je bilo. V bistvu, da smo bili v redu družina. Smo hodili na počitnice, pa smo imeli nedeljska kosila, da so vsi prišli in smo se res dobro razumeli. Potem pa kar naenkrat se je to naredilo, kot da je prepad in se je vse prerezalo. Iz zelo v redu, na zelo slabo. Ni bilo nekega prehoda. To me je malo zmotilo. Mislim zmotilo, ... kako ti naj to opišem. ... Zdaj bi si želela, da bi to lahko bilo malo bolj počasi. Za realizirat. Ne pa da, kar naenkrat nismo bili več družina. Oziroma smo bili ... oziroma ne, nismo bili. Znotraj hiše nismo bili.

Kako si na splošno zadovoljen/a s storitvijo institucij vključenimi v proces razveze. (Vse institucije s katerimi si prišel/la v stik tekom procesa razveze?)

Socialna je v redu, so pač naredili kar so lahko. Sodišče v redu. Saj so vsi delali korektno, kar sem jaz hotela so naredili. Sedaj je odvisno od naju kdaj bova dala izvršbo notri. Ker dokler je zaposlen gre, ko pa ostane brez pa ne. Ker izterjava preživnine se postavi pred vse kredite. Zato, ker ko sem bila na socialni je ona prav računala koliko mu ostane, on pa da ne, in da je ona napačno izračunala. Grozno. Pa veš kako me je nategnil. Sedaj imel 30. let delovne dobe in mi je povedal, da dobi nagrado. Pa sva se enkrat srečala pa sem ga vprašala, kaj je s to nagrado, da če je dobil kaj in bova dobila tudi midva kaj od tega. Pa reče, da ne, da je nekaj šlo za par dni navzkriž in da drugo leto. Potem pa še ni imel pošte preusmerjene in je domov dobil, da je dobil nagrado. Samo tega mu še nisem povedala, pa ne vem če mu bom kdaj. Saj pač on je dobil na račun nakazan, samo jaz sem dobila obvestilo ... mislim on je dobil, jaz pa sem odprla, da je dobil izplačano nagrado. Pri nas gre vse okoli denarja. Drugače pa imam prijateljico, ki je trenutno na Tajskem, zato ti ne more pomagati. Ampak tudi sta se tožila in sedaj je on ugotovil, da je pač ona edini njegov otrok, da je dolžan zanjo skrbeti in bla bla bla. Mogoče potrebuje malo več časa, ali pa bo vedno tak. Mama pa je rekla naj dam za odvzem roditeljskih pravic, da pač ni moj foter. Ker meni je vseeno za ta denar, glede vseh teh formalnosti pa je neumno. Če bi se dalo, da bi ga k notarju spravila, lahko jaz plačam. ... Mislim to sva želela iti, za znižanje preživnine, pa je rekel, da ko bo imel denar. Pa sem rekla, da ne potrebuje, ker bom jaz dala tistih 55 € in plačala. Pa bo on imel nižjo preživnino in manjši dolg do mene, mislim, da bo imel manj obveznosti. Pa sem rekla naj me pokliče, da bova skupaj šla v Celje, pa me v roku 2 let ni poklical. Sedaj pa se mi je zvišala preživnina in jo imam skoraj 158 €. Mogoče pa si bom lahko kdaj avto kupila, če mi bo preživnino plačal.

5. Intervju z M.

Ime: M.

Starost: 22

Status: študent

Spol: Moški

Starost ob razvezi: 18

OPIS DRUŽINE (Prosim opiši svojo družino. Imaš brata/sestro. Povej, kar se ti zdi pomembno, ko ti nekdo reče družina.)

V osnovi je naša družina štiričlanska – oče, mati, mlajša sestra in jaz. Po ločitvi in očetovi ponovni poroki pa so se nam pridružili še nova očetova soproga, dva polbrata in mamin partner. Družino dojemam odvisno od situacije – v nekaterih primerih besedo razumem zgolj

kot ožjo družino (starši, bratje in sestre), včasih pa pod ta pojem vključujem tudi nekoliko širše sorodstvo.

PRED RAZVEZO

Kakšni so bili vaši odnosi v družini in kako si se v družini počutil/a v času pred razvezo?

Odnosi v naši družini so bili vedno dobri. Pred razvezo (to je bil tudi glavni razlog zanjo) je bil zaradi očetovega dela in življenja v tujini odnos med nami kljub siceršnji bližini nekoliko omejen oz. odtujen. Sicer smo vedno dobro funkcionirali kot družina.

Kdaj in kako si izvedel/a za razvezo? Kdaj sta se starša razvezala? (tvoja starost in koliko let nazaj?)

Za razvezo sem izvedel dan po svojem maturantskem plesu, ko je bil oče doma, v Sloveniji in nam je povedal za zvezo, ki jo ima v Moskvi in da pričakujemo brata. Mati je za to vedela že nekaj mesecev prej, vendar spremenjene situacije ni pokazala. Uradno sta se razvezala nekaj mesecev po tem, ko je informacija prišla do naju s sestro. Takrat sem bil star 18. let, to je bilo štiri leta nazaj.

Kakšni so bili razlogi za razvezo? Kdo te je z njimi seznanil? Na kakšen način?

Kot sem že prej povedal.

MED RAZVEZO

Kako si se počutil/a ob razvezi doma/v družini?

Sama informacija ter razmislek o posledicah je bil zame nekoliko šokanten, vendar se situacija v družini v tistem trenutku ni korenito spremenila – oče je tako že prej živel ločeno, z mamo pa sta tudi po razvezi ohranila korektne, spoštljive in prijateljske odnose.

Kako si se počutil/a v razveznem postopku/procesu? (mišljeno formalnem postopku – sodišče, CSD, šolski psiholog,...)

Zaradi moje polnoletnosti se me razvezni postopek formalno skoraj ni dotaknil, edini opravek, ki se ga spominjam, je bil podpis dokumentov, ki se navezujejo na očetovo finančne obveznosti do mene pri notarju, ki pa je minil hitro in brez zapletov.

Kaj ti je povzročalo dodaten stres med procesom razveze? (mogoče kaj v odnosih, družini, samem formalnem postopku, karkoli kar bi želel/a izpostaviti)

Posebnih spominov na stresne situacije iz postopka nimam, se pa spominjam, da me je nekoliko skrbelo za očetovo sposobnost preživljanja dveh družin. Takrat je namreč opravljal zelo naporno službeno funkcijo, ob kateri nas je pogosto skrbelo za njegovo zdravje.

Kaj oz. kdo ti je najbolj pomagal v času med razvezo staršev? S kom si se o tem pogovarjal/a?

O razvezi sem se največ pogovarjal z mamo in z mojim takratnim dekletom. Nisem pa situacije pred nikomer skrival in z njo relativno hitro seznanil tudi širši krog prijateljev.

Si imel/a kakšen vpliv v razveznem postopku? Kakšna je bila tvoja vloga? (Tako v družini sami, kot v formalnem postopku pred institucijami. Z vlogami mislim – si pred soc. delavcem imel/a razgovor oz. kje drugje, je kateri od staršev pričakoval, da boš stopil/a na njegovo stran, si bil/a posrednik med staršema, branilec/ka katerega...)

Ne. Izrazil sem le svoja stališča glede delitve premoženja, ki pa je bilo tako sprejeto s popolnim konsenzom znotraj družine.

Si moral/a na katero izmed institucij (sodišče, center za socialno delo, šolski psiholog...)?

Ne.

Kdaj si se vključil/a v proces razveze? Si bil/a povabljen/a? Kdo te je povabil? (predvsem formalno, če te je kdo povabil na razgovor oz. vprašal za mnenje, želje)

Formalno se nisem vključil.

Kaj si želel/a povedati, kaj pa si dejansko potem povedal/a? Kako si se ob tem počutil/a? (na formalnem razgovoru pri strokovnjaku in/ali v osebni komunikaciji med staršema)

V osebni komunikaciji med staršema sem povedal, da jima zaupam glede njune odločitve in da verjamem, da v ohranjanju zakona, ki je bil že lep čas le formalnost, ni posebnih prednosti.

Kakšna je bila reakcija staršev po tvoji vključitvi? (v formalnem procesu)

S kom si največ sodeloval/a v procesu razveze? (v formalnem procesu npr. šolski psiholog, soc. delavec/ka, odvetnik, starš...)

Koliko časa je postopek razveze trajal? Je bilo to po tvojem mnenju dolgo/kratko?

Ne vem.

Kaj se je na teh institucijah dogajalo? (na institucija v katere si bil/a vključena tekom samega procesa. Mislim predvsem sodišče, CSD, šola, policija oz. karkoli drugega.)

Kaj ti je bilo pri stikih z institucijami všeč oz. kaj ti je pomagalo in kaj ti je povzročalo še dodaten stres? Kaj si najbolj pogrešal/a?

Kako si zadovoljen/a s celotnim procesom razveze in vsemi vključenimi?

Načeloma sem zadovoljen, razen z odvetniškimi tarifami ...

V primeru, da v formalni proces nisi bil/a udeležen/a, torej tudi nisi sodeloval/a z institucijami, me zanima, če si to pogrešal/a? Bi si želel/a, da bi te kdo vprašal po tvoji želji? Bi si želel/a pogovoriti o tem še s katero drugo osebo, kot samo starši in prijatelji?

V našem primeru te potrebe nisem čutil, verjamem pa, da je v mnogih primerih to zaželeno oz. nujno.

PO RAZVEZI

Kako so se stvari po razvezi spremenile? Kakšna oblika družine ste postali? Kako si se ob tem počutil/a? (Kako se je tvoj pogled na celotno situacijo spremenil? Kaj je bilo drugače? Kje je kdo živel?)

Po razvezi v našem delu družine (stanujoči v Sloveniji) ni bilo posebnih sprememb, ostali smo v istem stanovanju, v enaki zasedbi (mama, sestra in jaz), s podobnimi materialnimi zmožnostmi. Na očetovi strani so se zadeve zelo spremenile, saj se je ustalil v tujini in je število obiskov pri nas nekoliko zmanjšal (povezano z menjavo službe, ki ni bila več vezana na slovenski prostor).

Kako si doživil/a starše po razvezi? Kakšni so bili odnosi v družini po razvezi? Tudi širši družini.

V ožji družini so odnosi ostali dobri, nekaj zame zelo motečih očitkov in nerazumevanja je prihajalo le s strani starih staršev, ki so imeli zelo temne predstave o materini prihodnosti kot samski.

Si s kom izgubil/a stik? (Katerim izmed staršev, širše družine...)

Stika nisem izgubil z nikomer.

So tvoje želje bile izražene in upoštevane? (Če si na primer želel/a videti katerega od staršev je drugi dovolil? Oz. kakršne koli druge želje oz. na sploh upoštevanje tebe.)

Uresničevanje mojih družinskih želja, ni bilo po razvezi nikoli ogroženo, celo obratno, komunikacija s starši, predvsem z očetom je postala lažja.

Kako so potekali stiki? (čisto na kratko opiši, kako so bili dogovorjeni, kako so se izvajali, če se niso zakaj se niso...)

Stiki z očetom, tako kot pred razvezo, potekajo predvsem na daljavo (skype, telefon, e-pošta) in redkeje v živo. (2-3x letno)

Je po razvezi še bil kakšen stik s prej omenjenimi institucijami?

Ne.

Kakšno je tvoje mnenje/občutki ob pogledu nazaj na celotno situacijo? (Če sedaj pri teh letih pogledat, x let nazaj na situacijo in proces razveze (tako formalno, kot v družini), kako vidiš vse zadeve?)

V splošnem ocenjujem možnost in odločitev za razvezo kot dobro opcijo za pare, ki niso srečni skupaj. Obstaja le neprestana skrb za primere, ko pride ob razvezi do obračunavanja znotraj družine. Vendar se mi zdi razveza pod nadzorom javnih organov boljša rešitev kot prisiljena zveza.

Kako si na splošno zadovoljen/a s storitvijo institucij vključenimi v proces razveze. (Vse institucije s katerimi si prišel/la v stik tekom procesa razveze?)

Žal dela institucij ne morem oceniti, ker nisem prišel v stik z njimi.

6. Intervju z N.

Ime: N.

Starost : 20

Status: študentka

Spol : ženski

Starost ob razvezi: 13

OPIS DRUŽINE (sorojenci, starši, ...)

Eno leto mlajša sestra, ki študira arhitekturo. Imam še očeta in mamo, ki sta bila prej poročena, sedaj pa sta ločena.

PRED RAZVEZO

Kakšni so bili vaši odnosi v družini?

Ata je bil bolj karierni človek in je bil večino časa v službi in je bila mama doma. Sicer je tudi ona hodila v službo, ampak je profesorica športne vzgoje na srednji šoli in je bila več doma. Pa jaz sem se vedno bolj z mamo razumela, sestra pa z očetom, tako se je nekako razporedilo. Drugače pa sva s sestro eno leto razlike, obe sva bili v puberteti takrat in ni zdaj nekih odnosov pričakovat, niso pa sovražni.

Kako si se ob tem počutil/a?

Ne vem. Tako hecno mi je bilo, ker z očetom nisem imela najboljšega odnosa, tudi z mamo pa sem se že dosti kregala. Pa že takrat sem bila dovolj stara, da sem vedela, da tako ne bo šlo in sem pričakovala, da se bosta ločila. Drugače pa, ... ja.

Kdaj in kako si izvedel/a za razvezo?

Dosti sta se kregala, ko sva midve šli spat. Jaz pa sem že celo življenje imela težave z nespečnostjo in sem potem bedela. In ko se dereš se vse sliši, tako, da sem vedela, da se bo to končalo. Za sestro pa je bil to velik šok, zato, ker ... saj je pač samo eno leto mlajša, ampak ni tako zrela, kot bi lahko bila. In zelo je bila navezana na atija in je to bilo zanj res grozno. Meni je bilo res boljše, ker mi ni bilo treba več poslušat teh preprirov, pa ateja sem

več videla, no vsaj v tisti vmesni fazi, ker zdaj je spet na novo poročen. Prej sem ga veliko več videla, kot takrat, ko je živel z nami, ker je bil tako malo doma in sem bila navajena, da ga ni in smo same tri. In ko je bil, mi je bilo tako hecno, taka hecna gneča, kar ogromno ljudi se mi je zdelo, da je doma.

Kdaj sta se starša razvezala? (Tvoja starost in koliko let nazaj?)

13 ali pa 12. 13 let. Torej 7 let nazaj.

Kakšni so bili razlogi za razvezo? Kdo te je z njimi seznanil? Na kakšen način?

To je zelo hecno. Mislim, hecno. ... Jaz sem eden izmed razlogov, zato ker ... Jaz sem razlog, da sta se sploh poročila. Nista bila poročena, ko je mama zanosila in babica, ki je bolj verna, jo je skoraj kap in sta se v roku dveh mesecev poročila in potem so me še krstit dali, da ne bi preveč se razburjala. Pač že malo se pozna, zakaj se sploh poročiš, saj nikoli nista razmišljala o tem. Imela družino ja, poročiti pa si nobeden ni pretirano želel. Pa na primer, mama je veliko bolj družinski človek, da dosti več na te skupne aktivnosti, obroke in to. Ata pa ni imel teh vzorcev doma. Pri njemu je vedno bilo tako, da so imeli skupne večerje in včasih zajtrk, ampak tudi njegovega ateja nikoli ni bilo in ga je mama razvadila tako močno, da se še danes pozna. Vedno se pozna kakšen odnos je imel oče na sina in isto mama na hči in gre iz generacije na generacijo. Potem pa je moja mama imela še veliko težav s tem, ko je zanosila in sem bila jaz prvi otrok. Potem pa sem se... no, ker imam več težav z zdravjem, je bil to za mamo velik šok in je krivila ateja in mu občasno naprej vrgla, da je on kriv, ker imam epilepsijo. Zaradi tega, ker sem dobila prvi napad po tistem, ko bi moral ate skrbeti za mene, ko sva bila oba bolna. Pa nisva nič delala, nisva počivala, ampak samo igrice igrala na računalniku in me je silil jesti neko hrano, ki je jaz nisem marala, na primer rdečo peso. In pri epilepsiji je tako, da na napada vpliva čustvena vpletenost, ni pa to bilo vse. Ampak posledično sta se samo več kregala in manj je bil doma in pol pač. (Kako veš vse te stvari, ste se v družini o tem pogovarjali?) Smo se malo o tem pogovarjali, toda sem dosti slišala, ko sta se kregala in sem tam dosti razbrala.

MED RAZVEZO

Kako si se počutil/a ob razvezi doma/v družini?

Meni se je zdelo isto, razen, da sem bila vsak drugi vikend pri njemu doma. Nič se ni spremenilo, pač enako je bilo. Z atejem smo se slišali dvakrat na dan, zjutraj in zvečer, pa včasih me je na kakšen trening peljal ali v glasbeno. Jaz res nisem občutila nikakršnih razlik.

Kako si se počutil/a v razveznem postopku/procesu?

Nisva bili nič vpleteni v to. (Si pogrešala to, da bi te nekdo vprašal, kaj si pa ti želiš?) Niti najmanj, ker bi v vsakem primeru izbrala mamo, ampak ne vem kako bi to povedala ateju. Zato, ker kljub temu, da se ne razumeva najboljša, si mu ne želim reči, meni je vseeno ali živim s tabo ali ne. Sem kar vesela, da me nihče ni vprašal tega.

Kaj ti je povzročalo dodaten stres?

Babice. (Je zelo suvereno odgovorila) Od ateja mama nikoli ni marala moje mame in obratno. Kar je bilo sploh super, ko sem h komu šla na počitnice. Sestra je zaspala, jaz pa sem bila budna in pol so mi govorile. Vsaka babica mi je govorila, kako je to dobro, da se je tako rešilo in, da mene ne bi smeli obremenjevat. Pa sem si mislila, kaj pa mi potem govoriš o tem, če nočeš, da me obremenjujejo. Potem mi pač ne govori, mislim. Ne vem, kako je moja mama slabo skrbela zame in kako je moj foter butast. Sicer sem bila zrela pri 13 letih ampak nočem poslušat za lahko noč tega, a ne.

Kaj/kdo ti je najbolj pomagal?

Ločitev je trajala leto pa pol ali dve. S sestro sta nama povedala enkrat marca, da se bo ata odselil in sem mislila, da sta se pred kratkim odločila, ampak ne, ker je v roku dveh tednov vzel zadnje stvari in šel. Ni mi bilo niti tako hudo, da bi mi bilo treba pomagat. Jaz sem to sprejela, pač 1/3 ljudi se loči, če se to meni zgodi, kaj potem. (Kaj pa sestra, ki naj bi se s

tem težje soočala, je ona imela kakšno pomoč?) Ne to ne, mislim, ne vem točno kako je bilo s sestro, sicer je bilo res hudo, ampak po mojem je bilo lažje, ker sva imeli veliko stikov in naju je vozil. In enkrat na teden sva bili pri njem.

Si imel/a kakšen vpliv v tej situaciji? Kakšna je bila tvoja vloga?

Dostikrat sem bila posrednik in dostikrat so si babice domišljale, da moram jaz poskrbeti za družino, čeprav sem imela dva odrasla starša in zato ne vem od kod jim ta ideja. Mi ni bilo jasno. Pač dva odrasla starša, preskrbljena, službo in sposobna skrbet za sebe in ne vem kak sem prišla jaz na vlogo, da sem morala sestri nositi saksofon v šolo in jo čakati in spremljati domov. Posrednik pa zato, ker ko se ona dva pogovarjata je to tako, kot da tekmujeta kdo bo izjavil najbolj pikro pripombo in potem že zaradi ljubega mira, raje sama opravi, kot da poslušam to in se vmešavam v to.

Kdaj si se vključil/a v proces razveze? Si bil/a povabljen/a? Kdo te je povabil?

S centrom nisem imela nikakršnega stika, s sodiščem pa tudi ne, ker sva bili stari pod petnajst in nisva smeli odločati o tem kje bi živeli. Drugače pa je te stvari stric urejal, ker je sodnik.

Kaj si želel/a povedati, kaj pa si dejansko potem povedal/a? (V komunikaciji med njimi otrok - starš)

Jaz sem taka oseba, da si napišem stvari, ki jih moram povedati, pa da ne pozabim. Potem, ko pa pride do dejanske diskusije in nimam teh svojih opornih točk zraven in nekdo nekaj reče, me zmoti in se na tisto obesim. In pozabim vse kar sem hotela povedati, zato name ni nikoli imelo nobenega efekta, ko smo se hoteli kaj pogovarjati.

Kako si se ob tem počutil/a?

Kakšna je bila reakcija staršev po tvoji vključitvi?

S kom si največ sodeloval/a v procesu razveze?

Koliko časa je postopek razveze trajal? Je bilo to po tvojem mnenju dolgo/kratko?

1,5 – 2. To name ni imelo vpliva, saj sta že prej živela ločeno, ampak pač ta čas, ki je trajal, da je to postalo uradno. Poznam pa ljudi, eno znanko imam, ki je eno leto starejša od mene, pa sta se starša ločila, ko je bila stara pet, pa se še sedaj tožita za preživnino. Odvisno od staršev.

Si moral/a na katero izmed institucij (sodišče, center za socialno delo, šolski psiholog...)?

Kaj se je na teh institucijah dogajalo?

Kaj ti je bilo pri stikih z institucijami všeč oz. kaj ti je pomagalo in kaj ti je povzročalo še dodaten stres?

Kaj si najbolj pogrešal/a?

Kako si zadovoljen/a s celotnim procesom razveze in vsemi vključenimi? (kako si ti zadovoljna s tem, kako sta se starša dogovorila zadeve?)

Jaz sem zadovoljna, vseeno mislim, da me večji del preživlja mama, ampak, če rabim denar dodatno, poleg preživnine, bi mi tudi ata dal. Plačujeta mi stanovanje, dajeta denar za hrano. V redu sta se zmenila.

PO RAZVEZI

Kako si doživil/a starše po razvezi?

Enako kot prej.

Kakšni so bili odnosi v družini po razvezi? Tudi širši družini.

Sicer imam še teto, mamino sestro, ampak so ohranili odnose z očetom in mamom. Babice so babice, kar sva se pogovarjali prej. (Kaj pa starša?) Ne komunicirata nekaj preveč. Na primer, ko je sestra delala izpit, sta se usedla in dogovorila, kaj bo kdo kril. Za maturantske izlete, plese, glede tega se pogovarjata. Zdaj, ko se bom selila, se bosta pogovorila kateri bo kdaj šel v Ljubljano, pač take stvari. Birokratske stvari res.

Si s kom izgubil/a stik?

Ne, z nobenim.

So tvoje želje bile izražene in upoštevane?

Nisva s sestro imeli nobenih pripomb, ampak, če bi kaj rekli, bi se dalo dogovoriti.

Kako so potekali stiki?

Enkrat med tednom in vsaki drugi vikend od petka popoldne do nedelje zvečer. Pa če naju je peljal na trening ali v glasbeno šolo. Smo se pa tudi slišali po telefonu, kot sem že prej povedala, zjutraj in zvečer.

Je po razvezi še bil kakšen stik s prej omenjenimi institucijami?

Kakšno je tvoje mnenje/občutki ob pogledu nazaj na celotno situacijo?

Meni se zdi, da je bilo ... bilo okej. Sicer sem po mojem ena izmed redkih, ki sem dejansko vesela, da sta se starša ločila zato, ker so se stiki med nami izboljšali in odnosi. Atija več vidim, pač bolj kot ne, je vse boljše. Saj smo se tudi dosti skregali, ampak je bilo bolj redko. Saj ene stvari bi lahko drugače izpeljali, toda ni bilo to tak, da bom čez 10 let hodila k psihologu, pa si ne vem žile rezala, ker sta se starša ločila in kako je izgledalo. (Si kdaj pomislila, si zaželela, da se ne bi ločila?) Joj ne. Nikoli. To je zelo konfuzno, ker imata starša še vedno skupne družinske prijatelje, s katerimi hodijo vsako drugo leto na skupen enomesečni dopust. In sedaj je imel foter, ... kako ji naj rečem ... punco, nekaj časa in je potem, ko sta prišla lani iz Uzbekistana, sta šla narazen in sta se ata in mama nekaj dosti pogovarjala in jaz sam tak prosim ne, prosim samo ne se vseliti nazaj. In sem potem ugotovila, da je zdaj z neko mamino prijateljico poročen. Hvala bogu, samo, da ne pride nazaj. Mislim, saj mi ni mučno, samo pač navadila sem se in bi bil šok, da je spet nazaj in bi bila gneča. (Razumem pravilno, da ima oče novo partnerko?) Ja.

Kako si na splošno zadovoljen/a s storitvijo institucij vključenimi v proces razveze. (Kaj pa če si predstavljaš, da bi bila mlajša? Bi si želela, da bi se s kom pogovarjala?)

Ne. Mislim jaz sem glede takih stvari. ... Jaz sem taka oseba, da se ne pogovarjam o osebnih stvareh, ki so me prizadele in sem bila užaljena. Imam eno prijateljico s katero se pogovarjam o tem, ampak ona je moja prijateljica že polovico mojega življenja, dejansko. Z drugimi pa se ne pogovarjam o tem in bi mi bilo grozno neprijetno, da bi se morala pogovarjati o tem z drugimi.

7. Intervju s T.

Ime: T.

Starost: 23

Status: študentka

Spol: ženski

Starost ob razvezi: 12

OPIS DRUŽINE (Prosim opiši svojo družino. Imaš brata/sestro. Povej, kar se ti zdi pomembno, ko ti nekdo reče družina.)

Imam dva brata, oba sta mlajša. Eden ima 4 leta, drugi 19. Živimo skupaj z mamo in njenim partnerjem. Imam tudi nono, ki jo vedno kličem po imenu; nono pa je že pokojen, sem pa tudi njega vedno klicala po imenu. Pri noni navadno preživim celotno poletje, med letom pa sem tam občasno med vikendi. Imam tudi sestrično, teto in strica. Vsi ti mi predstavljajo družino, saj smo po mojem mnenju zelo povezani. Z izjemo maminega novega partnerja, na njega nisem zelo navezana. Smatram jih kot družino zato, ker si stojimo ob strani in vem, da se lahko na vsakega od njih obrnem, če bom imela kakšno težavo.

Po očetovi strani imam tudi nonota in nono ter polbrata in očetovo partnerko. Lahko bi rekla, da so nekakšen podaljšek družine oz. 'žlahta'. Smo v sorodu, ampak ni neke velike povezanosti.

PRED RAZVEZO

Kakšni so bili vaši odnosi v družini in kako si se v družini počutil/a v času pred razvezo?

Kako je bilo, ko sta se starša še dobro razumela težko rečem, ker se ne spomnim. Lepih trenutkov, kjer smo prej skupaj živeli nimam. Veliko časa, od jutra do večera, sem preživljala pri R. in T. (nono in nona), domov sem v bistvu hodila samo spat. Od tam imam veliko lepih spominov, saj sem sploh s T. največ pohajala, ali pa smo šli z mamo, R. in T. kam skupaj. Nekajkrat vem, da smo šli skupaj z bratom in starši na morje, ampak se me spominjam več dobro, kako mi je bilo oz. kaj smo počeli.

Bolj se spominjam kako sem se počutila, ko sta se starša začela kregati. Zaprla sta vrata od kuhinje, da ju z bratom ne bi slišala. Nista kričala, zato sem vedno poslušala pred vrati in upala, da bom slišala kaj je narobe. Nisem se bala, da bi me zalotila, ker je bil pod vrati žarek svetlobe, ki se je spremenil, če se je kdo namenil proti vratom. Tako sem se vedno pravi časa umaknila. (Sta vedela, da poslušáš?) Ali sta vedela, da prisluškujem pa ne vem. Potem še to, če je bilo kdaj res hudo in je šel tata ven, sem vedno v postelji budna čakala dokler nisem slišala, da je prišel nazaj. Dokler ga ni bilo mi je bilo hudo in strah me je bilo, da ga ne bo nazaj.

Kdaj in kako si izvedel/a za razvezo? Kdaj sta se starša razvezala? (tvoja starost in koliko let nazaj?)

Za razvezo sem izvedela poleti, nekaj časa pred mojim 12. rojstnim dnevom, to je 11 let nazaj. Z mamo in bratom smo bili na morju, kjer imamo vikend. Mislim, da sem bila sama. Bratu je mama povedala kasneje, da se je lahko ob novici posvetila samo enemu od naju. Usedli sva se na posteljo in rekla mi je, da se bosta s tatom ločila. Stisnilo me je pri srcu in takrat sem nekaj časa jokala. Povedala mi je tudi, da ko pridemo z morja, kjer smo bili vedno celo poletje, ker imamo vikend, se bomo preselili k R. in T.. Mislim, da mi je bilo ob tem malo lažje, ker sem vedela, da če bom pri R. in T. bo vse v redu. Tako sem bila že prej večino časa pri njima, vseeno pa mi je bilo hudo, ker nisem hotela, da starša ne bosta več skupaj. Povedala mi je tudi, da so vse naše stvari že tam. Nisem razumela kako ji je uspelo vse naše stvari spakirati brez, da bi jaz videla.

Ločitev je bila uradna nekaj let po tem ko smo se odselili. Meni to ni pomenilo nič, saj zame je prišlo do razveze takrat, ko nismo več živeli skupaj.

Kakšni so bili razlogi za razvezo? Kdo te je z njimi seznanil? Na kakšen način?

Kakšni so bili takrat razlogi za razvezo nisem vedela in mama mi niti ni govorila o tem. Sama pa tudi nisem spraševala, saj mi razlog v bistvu niti ni bil pomemben. Zame je bilo bistveno oz. najbolj boleče samo to, da ne bomo več živeli skupaj. Mislim, da če bi se začela ukvarjati s tem kaj je bilo narobe, bi mi bilo samo še bolj hudo, do posledice, ločitev pa je tako ali tako že prišlo.

Kasneje sem izvedela za nekaj glavnih razlogov za ločitev, ampak takrat mi ni bilo več tako težko, ker sta se starša ločila.

(In kateri so bili ti razlogi za ločitev? Če ti o njih ni preveč neprijetno govoriti.) Em, ja glede razlogov... Živeli smo v dvostanovanjski hiši, mi smo bili na vrhu, nono in nona

po tatovi strani, pa spodaj. Nono že od začetka ni maral moje mame in je bil kar nasilen človek. Ko je bil tata še majhen ga je tepel, nono tudi, jo je pa tudi poniževal. Tako je bilo podobno tudi pri mami. Večina je bilo psihičnega nasilja, enkrat, kolikor jaz vem, jo je tudi tako močno prijel, da je imela celo roko podpluto. To sem izvedela bolj pozno, ker ko sem bila še tam sem vedela, da je nekaj narobe, ne pa kaj. Mami se je zato želela odseliti ampak tata ni želel, najbolj zaradi none. Ona je 2 krat morala tudi v psihiatrično bolnico, meni pa so rekli, da je v toplicah. Mislim, da je bil to glavni razlog. Potem si je tata dobil še to sedanjo partnerko.

Glede na to, da je zelo težko živeti v taki situaciji sta se verjetno začela več kregati, manj razumeti in potem to enkrat doseže skrajno točko. Sicer sem dneve večinoma preživljala pri R. in T., če pa sem bila že kdaj doma, se nisem smela igrati pred hišo na travi, ker nono ni dovolil, ker bi poteptala travo. Tudi dol k noni na obisk, nisem smela iti. To se mi je vedno zdelo čudno in nikoli nisem mogla razumeti zakaj moram biti samo v stanovanju. Pa nono me tudi ni maral, ker sem punca, ne fant. Za to pa je krivil tudi mojo mamo.

Moram pa reči, da so se danes stvari zelo spremenile. Zdaj, ko je tata z M., imata še enega otroka, pa se vsi dobro razumejo in tega sem v bistvu zelo vesela. M. je večkrat dolih pri noni in nonotu, se pogovarjajo, zafrkavajo in podobno. Polbrat je med tednom vedno pri njima, ga pazita, nona mu kuha... Tako da so se odnosi dosti izboljšali. Vsako leto grejo tata, M. in polbrat na morje, pozimi pa smučajo. Mi tega nismo veliko počeli skupaj. Je pa tudi nono dosti bolj prijazen postal z mano, mogoče je to posledica njegove starosti, kaj pa vem. Jim pa privoščim, da se razumejo in sem vesela za njih.

MED RAZVEZO

Kako si se počutil/a ob razvezi doma/v družini?

Zame je bilo prvo leto kar težko, vendar si tega nisem preveč priznavala. Ko se je začela šola sem bila cele dneve zunaj, ali sem pohajala okoli ali sem bila na vrtu od R. in T. in se igrala z živalmi. Nisem se pogovarjala in nobenemu nisem povedala kako se počutim, sicer pa niti sebi nisem priznala, da sem žalostna. Za šolo nisem veliko delala, zato mi je tudi tisto leto učni uspeh padel za eno oceno. (Kateri razred je to bil?) To je bilo v 5. razredu. Sicer iz odličnega na prav dobrega, ampak sem doma še vedno imela težave zaradi tega, zato sem potem bila iz upora še več zunaj. Po koncu tega leta, me je mami poleti peljala jahat islandske konje. To mi je potem postalo nekaj kar sem počela najraje. Jahala sem veliko let in v tem času so mi konji pomagali preboleti in dati skozi bolečino ločitve staršev. Kako mi je jahanje pomagalo sem sicer ugotovila šele kasneje, potem pa mi je mami en dan še povedala, da je več dni po internetu iskala nekaj, kar bi mi pomagalo. Ko je našla stran, kjer je pisalo, da rekreativno jahanje in konji tudi psihološko pomagajo otrokom se je odločila, da me pelje. Moram reči, da sem ji zaradi tega vsak dan posebej hvaležna.

Kako si se počutil/a v razveznem postopku/procesu? (mišljeno formalnem postopku – sodišče, CSD, šolski psiholog,...)

Brat in jaz nisva sodelovala v nobenem razveznem postopku. Starša sta se sporazumno ločila – pri odvetniku potrdila, da se sporazumno ločujeta in nato sporazum nesla na CSD. Tam bi po pravilih morala biti prisotna oba z bratom, da bi povedala pri komu od staršev bi želela živeti. (Mislim, da ne, saj je šlo za sporazumno razvezo in je bil dogovor za varstvo in vzgojo že sklenjen med njima.) Mogoče tudi, sta pa se mama in oče, po maminih besedah, zelo trudila, da sta dosegla, da nama z bratom ni bilo treba priti. Moram reči, da sem hvaležna za to dejanje. Ne morem si namreč predstavljati, da bi morala neki tuji osebi reči kje bi raje živela. To bi mi pomenilo, da moram izbrati koga imam raje in menim, da se tega otroku ne sme narediti, ker je s tem postavljen v veliko stisko. To vem tudi zato, ker ko smo še skupaj živeli je imel oče neka čudna vprašanja koga imam raje. In ta vprašanja so bila zame nekaj najbolj groznega. (In kako si odgovorila?) Takrat sem navadno odgovorila, da njega, ker sem vedela, da mami tega ne bo tako jemala in da ve, da imam njo ravno tako oz. isto rada. On pa je bil srečen, ker sem tako odgovorila. Počutila pa sem se najbolj grozno, želela sem si, da bi izginila s stola, postala nevidna ali karkoli in da bi

to nehal spraševati. Ta vprašanja pa ne povezujem z ločitvijo, ampak samo z neumnim obnašanjem očeta.

Oče pa tako ali tako ni bil zainteresiran, da bi z bratom živel z njim. Mama pa je seveda želela, da sva z njo. Tudi zaradi tega sem hvaležna, da nama ni bilo treba biti tam. Včasih se vprašam, kaj če bi morala biti tam in bi kdo on naju z bratom rekel, da bi živel rad pri očetu? Bi nama potem rekel, 'ne ti pa ne boš pri meni'? Že sama ločitev boli, potem bi dodatno bolelo še to, da bi moral izbirati in če te en od staršev noče, je to za otroka po mojem mnenju pa sploh preveč. Že ko sem čez nekaj let izvedela, da naju tata ni hotel oziroma ni bil zainteresiran, me je zbolelo. Ne morem si predstavljati, če bi morala to izvedeti takrat, ko bi je bilo hudo že zaradi ločitve.

Kaj ti je povzročalo dodaten stres med procesom razveze? (mogoče kaj v odnosih, družini, samem formalnem postopku, karkoli kar bi želel/a izpostaviti)

Dodaten stres mi je povzročalo to, da je tata takoj po tem, ko smo se odselili že imel svojo novo sedanjo partnerko. Seveda sta bila skupaj tudi še preden smo se odselili. Potem, ko je bila noseča pa sem to izvedela v šoli od enega sošolca. En teden pred tem pa sem jo komaj spoznala. Bila sem jezna in razočarana nad očetom, da mi to prikriva. To sem izvedela kakšen mesec ali dva bolj pozno, ker ko sem rekla sošolcu, da to pa ne bo res, je rekel, da se je potem pa verjetno zmotil. In potem ko sem dejansko to slišala od očeta je bil to še dodaten stres oz. šok zame.

Kaj oz. kdo ti je najbolj pomagal v času med razvezo staršev? S kom si se o tem pogovarjal/a?

Že prej sem povedala kako mi je bilo, da se nisem z nobenim pogovarjala. Vse sem držala v sebi. Sam proces prebolevanja sem dala čez s pomočjo konj in jahanja. To, da sem jahala in se potem pogovarjala s konji mi je bilo v veliko tolažbo. S konji se nisem pogovarjala o ločitvi ali jim razlagala kako je bilo, povedala sem, če me je takrat kaj težilo ali jezilo, kaj mi je všeč, kako mi gre v šoli in s tem sem nekako predelala še ločitev. Čeprav so mi najbolj pomagali konji sem tudi doma razlagala našim domačim živalim. Ni pa mi tako zelo pomagalo kot jahanje. Skozi jahanje sem postala nekako svobodna. Ko sem začela jahati sem brez težav popravila tudi učni uspeh. Ni se mi bilo težko učiti ali narediti domačo nalogo, ker sem vedela, da bom šla čez vikend jahat.

Si imel/a kakšen vpliv v razveznem postopku? Kakšna je bila tvoja vloga? (Tako v družini sami, kot v formalnem postopku pred institucijami. Z vlogami mislim – si pred soc. delavcem imel/a razgovor oz. kje drugje, je kateri od staršev pričakoval, da boš stopil/a na njegovo stran, si bil/a posrednik med staršema, branilec/ka katerega...)

Vpliva nisem imela nobenega, ker me mama ni vpleta v noben postopek. In hvaležna sem, da se mi ni bilo treba odločiti oziroma povedati pri komu bi želela biti, sem pa vesela, da sem bila pri mami. Če bi se morala danes odločiti, da bi se danes starša ločila, bi se odločila za mamo. Pri 12 letih pa se mi ne zdi dobro, da moraš izbirati.

Si moral/a na katero izmed institucij (sodišče, center za socialno delo, šolski psiholog...)?

Ne, na nobeno od institucij nisem potrebovala iti.

Kdaj si se vključil/a v proces razveze? Si bil/a povabljen/a? Kdo te je povabil? (predvsem formalno, če te je kdo povabil na razgovor oz. vprašal za mnenje, želje)

Nisem bila povabljen, nihče me ni vprašal za mnenje in želje.

Kaj si želel/a povedati, kaj pa si dejansko potem povedal/a? Kako si se ob tem počutil/a? (na formalnem razgovoru pri strokovnjaku in/ali v osebni komunikaciji med staršema)

Ko mi je mama rekla, da bomo skupaj živeli pri R. in T. nisem nič rekla, ker sem jokala in nisem mogla. Tudi nisem sodelovala pri odločitvi kje bomo. Pri R. in T. pa sem se vedno počutila varno, tudi takoj po tem, ko smo se preselili. Ampak tega nisem nobenemu omenila.

Kakšna je bila reakcija staršev po tvoji vključitvi? (v formalnem procesu)

Kot sem že povedala, nisem bila vključena v proces in nisem imela nobenega vpliva.

S kom si največ sodeloval/a v procesu razveze? (v formalnem procesu npr. šolski psiholog, soc. delavec/ka, odvetnik, starš...)

Nisem sodelovala v procesu.

Koliko časa je postopek razveze trajal? Je bilo to po tvojem mnenju dolgo/kratko?

Postopek razveze je trajal pri mami in tatu več let. Mislim, da med 3 in 5 leti, kar se mi zdi dolgo. Takrat sem mislila, da ko se odseliš si tudi formalno ločen. (Mogoče veš zakaj se je postopek tako dolgo vlekel, če naj bi šlo za sporazumno razvezo?) Tega nekako ne bi želela obujati. Upam, da razumeš.

Kaj se je na teh institucijah dogajalo? (na institucija v katere si bil/a vključena tekom samega procesa. Mislim predvsem sodišče, CSD, šola, policija oz. karkoli drugega.)

Ne morem odgovoriti.

Kaj ti je bilo pri stikih z institucijami všeč oz. kaj ti je pomagalo in kaj ti je povzročalo še dodaten stres? Kaj si najbolj pogrešal/a?

Ponovno ne morem odgovoriti.

Kako si zadovoljen/a s celotnim procesom razveze in vsemi vključenimi?

(Ga bova kar izpustili.)

V primeru, da v formalni proces nisi bil/a udeležen/a, torej tudi nisi sodeloval/a z institucijami, me zanima, če si to pogrešal/a? Bi si želel/a, da bi te kdo vprašal po tvoji želji? Bi si želel/a pogovoriti o tem še s katero drugo osebo, kot samo starši in prijatelji?

Tega nisem pogrešala, ker sem bila glede svojih občutkov zelo vase zaprta in če nisem o tem govorila z mamo in prijatelji, ne bi mogla govoriti tudi z nobenim drugim, še posebej ne tujcem. Tudi če bi bil prijazen. Kot sem že prej omenila tudi ne bi rada, da bi me kdo vprašal kaj si želim. Če bi me kdo to vprašal bi najverjetneje odgovorila, da želim, da se starša ne ločita, to pa tako ne bi bila realna želja. Na kaj več pa ne bi želela odgovarjati, ker bi me to postavilo v stisko in bi imela občutek, da s tem, ko izbiram pravim, da imam nekoga raje.

PO RAZVEZI

Kako so se stvari po razvezi spremenile? Kakšna oblika družine ste postali? Kako si se ob tem počutil/a? (Kako se je tvoj pogled na celotno situacijo spremenil? Kaj je bilo drugače? Kje je kdo živel?)

Preselili smo se k R. in T., na kar sem se hitro navadila. Kasneje, ko sta mama in njen partner iskala hišo in ko smo se preselili v Solkan mi je bilo glede selitve mnogo težje, saj sem morala iz kraja, ki sem ga poznala od rojstva in od doma in od R. in T., ki mi predstavljata tata in drugo mamo. Sem pa spoznala, da je bila ločitev kljub bolečini, dobra stvar. Če ne bi prišlo do tega, bi še danes živeli skupaj in bi bili vsi nesrečni.

Kako si doživljal/a starše po razvezi? Kakšni so bili odnosi v družini po razvezi? Tudi širši družini.

Po razvezi sem se bolj navezala na mamo, odnosi z očetom pa so se ohladili. Čeprav smo živeli v istem kraju, smo se malo videli, zdaj pa se vidimo le nekajkrat letno. Z očetom se tudi po telefonu zelo redko slišim, mislim, da je moje vedenje o tem, da me ob ločitvi niti ni hotel, spremenilo moj pogled nanj. Spoznala sem na koga lahko računam in se zanesem in on ni

med prvimi osebami, ki bi ga poklicala v času stiske. Vem, da se lahko zanesem na svojo družino – brata, mamo, sestrčno, R. (T. je umrl), teto in strica. Po ločitvi smo se še bolj povezali in bolj si stojimo ob strani.

Si s kom izgubil/a stik? (Katerim izmed staršev, širše družine...)

Stik nisem izgubila z nikomer, imam pa mnogo manj stika z očetom in posledično še manj stika z nonotom in nono.

So tvoje želje bile izražene in upoštrevane? (Če si na primer želel/a videti katerega od staršev je drugi dovolil? Oz. kakršne koli druge želje oz. na sploh upoštevanje tebe.)

Nikoli mi nihče ni prepovedal obiskati očeta. Večkrat je bilo tako, da nisem želela na obisk ali se mi ni dalo in me je največ R., manj mama, še spodbujala naj grem. Moram reči, da mi je šlo to na živce. (Torej je bila tvoja želja, da ne bi šla na obisk k očetu in si potem morala iti? Ali sta R. in mami popustili, da ti ni bilo treba iti?) Mislim, po ločitvi se je moj odnos s tatom močno spremenil. Zaradi tega, ker mi je prikrival M. in to, da je noseča. To da sta skupaj me sploh ni motilo, ker mi je M. v redu oseba, ampak nosečnost ni neka mala stvar. Potem sem izgubila zaupanje in tudi skozi čas sem spoznala, da mi tata večkrat kaj obljublja potem pa ni iz tega nič. To me še danes kdaj prizadene, ker vidim, da mu ni toliko do tega, da bi se potrudil za naju z bratom. Potem se tudi spomnim, da ni želel, da bi živela z njim in take stvari pač bolijo. Z leti vedno manj, se pa vseeno kdaj najde dan, ko spet kaj obljubi in res mislim, da bo držal obljubo potem pa ni nič in zato spet zaboli. Lahko sva se pa tudi skregala in zato nisem želela iti tja. Ali pa se mi kdaj res enostavno ni dalo. Drugače pa sem zelo trmasta in če se nekaj odločim in tudi če mi je R. naložila cel govor, da moram tja ker je moj tata, vseeno nisem šla. Nikoli mi niso ukazali, da moram iti, so mi pa govorili naj grem. Kdaj sem vseeno ustregla in šla, ampak zaradi mame in R.. Tata je kar nekaj časa tudi mislil, da mi R. ne dovoli na obisk. Se ne marata preveč in zato si je tata začel domišljati stvari, kljub temu, da sem mu večkrat lepo povedala, da to ni res, da mi še govori naj grem in da se ji zdi pomembno, da pridem. To mi moj tata nikoli ni verjel. Tudi to je potem ohladilo moj odnos z njim. To, da mi ne verjame in raje verjame svoji verziji je bilo vseeno malo preveč. Pa tudi to, da ima mojo družino (R.) tako slabo v mislih nisem mogla verjeti in sem mu zamerila.

Zdaj se kar v redu razumeva, se ne kregava in se pogovarjava o splošnih stvareh, kolikor se pač slišiva. Če pa sem kdaj pri R. mi vseeno še kdaj reče, če grem kaj do tata ali da bi lahko šla, vztraja pa ne, ker sva se tudi pogovorili in bolje razume zakaj mi ni do tega, da bi šla na obisk. S tatom dobro shajava en brez drugega oziroma z občasnimi obiski ali klici.

Kako so potekali stiki? (čisto na kratko opiši, kako so bili dogovorjeni, kako so se izvajali, če se niso zakaj se niso...)

Stiki so se izvajali tako, da sem prišla na obisk, kadar sem želela. Prej sem poklicala očeta in če je imel čas sem šla na obisk. Ko sem bila tam, sva se malo pogovarjala, popila kakšen sok in nato sem šla nazaj.

Je po razvezi še bil kakšen stik s prej omenjenimi institucijami?

Ne, ker že v procesu nisem sodelovala.

Kakšno je tvoje mnenje/občutki ob pogledu nazaj na celotno situacijo? (Če sedaj pri teh letih pogledaš, x let nazaj na situacijo in proces razveze (tako formalno, kot v družini), kako vidiš vse zadeve?)

Danes menim, da je bila ločitev dobra odločitev, saj smo iz tega vsi nekaj pridobili. Nekaj smo tudi izgubili. Na primer imam manj stikov z očetom ampak je to po moji želji in njegovi – noben od naju se preveč ne trudi vzdrževati stike. Ampak smo več pridobili, na primer tesnejše vezi v družini. Mislim, da bi lahko mnogo več izgubila, če ne bi imela tako dobre mame, ki je poskrbela, da je bila za naju z bratom ločitev najmanj stresna in da je videla, da mi je hudo in glede tega nekaj ukrenila, ko me je peljala jahat. Mislim, da je vse odvisno od staršev, kako bo otrok gledal na ločitev. Meni to danes predstavlja samo eno izkušnjo v

življenju na katero ne gledam negativno, zaradi odnosa in skrbi, ki je bila vložena v to, da nama je bilo z bratom najlažje, kar se da.

Kako si na splošno zadovoljen/a s storitvijo institucij vključenimi v proces razveze. (Vse institucije s katerimi si prišel/la v stik tekom procesa razveze?)

Žal ne morem odgovoriti.

Priloga 2: Kodiranje izjav

1. Kodirane izjav - intervju z A.

OPIS DRUŽINE

1. Imam mamo in očeta ... sta ločena.	Opis družine danes	- starša
2. ...sestro, mlajšo 6 let ... hodi v srednjo šolo.	Opis družine danes	- mlajša sestra
3. Mama ima enega fanta, malo mlajšega ...	Opis družine danes z novim partnerjem	- starš in nov partner
4. ... oče ima zdaj drugo ženo in z njo še enega otroka, eno leto, malo manj, starega.	Opis družine danes z novim partnerjem	- starš in nov partner + otrok

PRED RAZVEZO

5. Odnosi med mano in mojima staršema so bili v redu.	Odnosi v družini pred razvezo	- v redu
6. Tudi ona dva sta se dobro razumela, razen proti koncu zveze, sta se dosti prepirala...	Odnosi med staršema pred razvezo	- razumevanje - prepiri
7. ... malo bolj napeto.	Občutki otroka pred razvezo	- napetost
8. ... bili smo normalna družina, hodili smo na morje in izlete.	Odnosi v družini pred razvezo	- normalni - skupne počitnice
9. Oče je veliko delal izven doma, mama pa je bila doma večino časa. ... ona v glavnem skrbela za naju s sestro.	Odnosi v družini pred razvezo	- kariera očeta - skrb mame
10. ... same dobre spomine na ta čas.	Občutki otroka pred razvezo	- dobri spomini
11. ...stara okrog 10 let, bila sem v četrtem razredu.	Proces razveze	- seznanitev z razvezo
12. Oče že nekaj časa ni bil doma, ... prišel je samo po kakšne stvari pa je potem šel.	Odnosi v družini pred razvezo	- izostajanje od doma
13. ... nam ni zdelo čudno, ker je dobil delo na obali in je pač tam delal večino časa.	Občutki otroka pred razvezo	- sprejemanje
14. ... mama prišla objokana domov ... nama je s sestro ... povedala, da ima ati sedaj eno drugo in ne bo več z nami.	Proces razveze	- seznanitev z razvezo
15. ... smo se vse malo jokale skupaj.	Odziv in občutki otroka ob seznanitvi z razvezo	- jok
16. Mami je rekla, da je vedela	Odnosi v družini pred razvezo	- taje

to že en mesec ... pa ni hotela prej povedati.		
17. ... razlog je bil to, da je imel drugo žensko ... je imel zato, ker se nista več tako dobro razumela in sta se prepirala zaradi majhnih stvari.	Razlogi za razvezo	- novi partner - nerazumevanje - prepiri

MED RAZVEZO

18. Sestra ni najbolje razumela situacije ... Tudi jaz nisem čisto takoj ... to ena tistih stvari, ko veš da se dogaja, pa si ne moreš predstavljati, da se tebi zgodijo. ... Sploh si nisem mogla točno predstavljati, kaj se bo zgodilo.	Občutki otroka med razvezo	- nerazumevanje - nepredstavljivo
19. »Vse je bilo v redu. Zakaj jaz?« Pač takšni občutki.	Občutki otroka med razvezo	- zmedenost
20. Mami ... imela eno obdobje, ko so bile pri njej ves čas kolegice in so pile, jedle in se družile. Pač zato, da je ona lažje šla čez to.	Odnosi v družini med razvezo	- druženje s prijatelji
21. Ni pa mi bilo vseeno ... nisem pa bila tako zelo potrta, kot si misliš in si predstavljaš da boš.	Občutki otroka med razvezo	- skrb - potrnost
22. ... čisto zaradi formalnosti, morala iti na center za socialno delo in tam povedat, da so oni tam zapisali, s kom bi raje živela z mamo ali očetom po razvezi. ... edino, kar sem bila jaz udeležena formalno v tem procesu. Drug se je vse dogajalo stran od mojih oči.	Proces razveze	- center za socialno delo - mnenje o vzgoji in varstvu - izvetost iz celotnega procesa
23. ... ta razcepljenost ... ker imaš oba starša enako rad. ... navajena z mamo več časa preživljati ... logično, da bom ostala z njo. ... strah me je bilo, da si bo oče interpretiral to mojo odločitev, da ga imam manj rada.	Občutki otroka med razvezo	- razcepljenost - navada - strah
24. ... svojimi najbližjimi prijatelji ... lahko o tem veliko pogovarjala ... tudi z mamo.	Odziv otroka na razvezo	- pogovor s prijatelji - pogovor z mamo
25. ... z mam sva se v tistem času tudi veliko prepirali ... oče ni govoril o tem kje je in s kom je ... zato sem veliko stvari slišala od drugih ljudi ... jezna, ker mi mami tega ni povedala ... ugotovila, da tudi ona tega ni vedela ... bile napetosti.	Odnosi v družini med razvezo	- prepiri - dezinformacije o očetu
26. ... ker se poznajo med sabo. ... najbolj neprijetno.	Občutki otroka med razvezo	- neprijetni - vtikanje zunanjega okolja

27. Takrat med razvezo niti ne, šele potem kasneje ...	Vpliv otroka med razvezo	- nikakršen
28. ... takrat, ko sta se razvezala in bila v neki konfliktni situaciji sta vseeno imela stike in se normalno pogovarjala glede teh formalnih stvari.	Odnosi med staršema med razvezo	- normalni
29. ... kar nekaj časa po tem, ko sem jaz prvič slišala za razvezo. ... ene dve leti po tem, ko sta šla narazen, da je bilo treba iti na center.	Proces razveze	- pozna vključitev
30. ... nista takoj začela postopka, ko sta šla narazen.	Proces razveze	- zavlačevanje
31. Mami mi je vse razložila, zakaj pa kako, pa kaj me bodo vprašali in da povem svoje mnenje. ... mami me je že pripravila.	Proces razveze	- priprave na vključitev - spodbuda izraziti svoje mnenje
32. Takrat ko sta šla živeti narazen.	Kaj otroku predstavlja razvezo?	- odhod enega od staršev oz. ločeno življenje
33. ... jaz sem tudi, preden sem šla razmislila o tem ... stres, da ne bo kdo užaljen ... sem točno vedela kaj bom povedala ...	Občutki in odziv otroka med razvezo ob vključitvi	- stres - razmišljanje - jasna želja
34. ... tam me niso nič drugega spraševali. ... zelo kratko. ... prišla tja v eno pisarno, ... so vprašali in je trajalo deset minut in smo šli ven. ... šla mami takrat ven, ...	Proces razveze	- usmerjeno spraševanje - kratek razgovor - v pisarni - brez starša
35. ... pričakovala, preden sem prišla tja, da bo bolj stresno in grozno ... bilo malo čudno, ker ni bilo nič takega.	Občutki otroka med razvezo ob vključitvi	- pričakovan stres - nepotreben strah
36. Tudi ati je vedel, saj sta oba komunicirala med sabo.	Proces razveze in odnosi med staršema med razvezo	- seznanjenost - komunikacija
37. ... vsi vedeli, da se bo to moralo enkrat zgoditi in izjasniti. ... samo formalnost v tem postopku.	Proces razveze	- pričakovana vključitev - formalnost
38. Največ z mamo in prijatelji.	Proces razveze	- sodelovanje
39. Z mamo sva se dosti pogovarjali...	Odnosi v družini med razvezo	- pogovori
40. ... druge zadeve ... glede hiše ... kdo jo bo dobil ... kaj se bo sedaj zgodilo...	Proces razveze	- premoženjske zadeve
41. ... po mojem mnenju je trajalo povprečno dolgo ... kakšno leto ... pravni postopek ne vem koliko je trajal ...	Proces razveze	- povprečno dolgo - natančno trajanje ni poznano
42. Da je bilo hitro konec. ... nisem bila postavljena v neko težko situacijo, kjer ne bi vedela, kako se odločiti. ... bila že prej pripravljena na to.	Občutki otroka med razvezo ob vključitvi	- všeč hitrost - jasna situacija - pripravljenost
43. Dodaten stres ... preden sem prišla tja ... nekam iti in nekemu tujcu razlagati s kom želim živeti ...	Občutki otroka med razvezo ob vključitvi	- stres - strah - tuja oseba

44. ... bilo vseč ... v dobrih odnosih z vsemi učitelji ... nikoli ni bilo potrebe po tem. ... bilo dobro vedeti, da imaš tudi to možnost na voljo.	Občutki otroka med razvezo	- dobri odnosi z učitelji - zaupanje - vedenje, da na razpolago
45. ... nisem bila veliko vključena. ... stik, ki sem ga jaz imela je bil v redu ... starša več dela in problemov s tem, pa da bi si želela, da bi stvari šle hitreje in enostavneje.	Proces razveze	- majhna vključenost - dobra izkušnja - dolgotrajnost in zahtevnost postopka
46. ... ne bi želela. ... vseeno neka stvar, ki je med njima.	Občutki otroka med razvezo	- dodatna vključitev ne zaželeno - stvar med staršema

PO RAZVEZI

47. ... sprememba je bila čisto ekonomska in finančna. ... poznalo pri življenjskem standardu.	Spremembe po razvezi	- finančne - ekonomske - nižji življenjski standard
48. ... mami doma delala in je bil oče tisti glavni, ki je služil kruh.	Odnosi v družini pred razvezo	- oče je glavni podpornik družine
49. Najbolj stresno je bilo to, da se je mami morala kar na enkrat postaviti na svoje noge ... na koncu izkazalo za dobro ...	Občutki otroka po razvezi	- stres - pozitivno
50. ... v tistem obdobju, ko je bil s to žensko, zaradi katere sta šla narazen. Ta ženska je bila malo čudna in mu ni dovolila, da bi imel veliko stikov z njo s sestro.	Odnosi v družini po razvezi z novim partnerjem	- prepoved stikov
51. ... takrat ni bilo stresno ... ko je bilo potrebno ta stik nazaj vzpostaviti, ker se malo odvadiš človeka in se je težko potem nazaj pogovarjati z nekom s katerim nisi bil veliko v stiku.	Občutki otroka po razvezi	- stres - odvadiš človeka - težko na novo vzpostavljati
52. Med njima so bili odnosi dosti dobri, ... šele kasneje sta se začela prepirati, ... imela eno obdobje, ko nista več komunicirala.	Odnosi med staršema po razvezi	- dobri - prepiri - slaba komunikacija
53. ... ampak spet zaradi teh premoženjskih stvari ... zaradi preživnine ...	Proces razveze	- premoženje - preživnina
54. ... takrat sta začela preko mene malo te svoje frustracije ... tako malo, da sta drug drugega obrekovala pred mano.	Vpliv otroka po razvezi	- posrednik
55. ... to mi je šlo na živce, ker nisem želela nikogar braniti pred drugim.	Občutki otroka po razvezi	- stres
56. Zmanjšali so se, ampak res na minimum, ... enkrat na dva, tri mesece. ... za ne vem, eno uro. ... trajalo kakšno leto ali	Stiki	- minimalni

dve, ...		
57. ... po mojem poznal ta manjko stikov z očetom.	Občutki po razvezi	- pogrešanje stikov
58. Niso bili. Oziroma še sedaj niso določeni oz. po dogovoru. ... on ne more garantirati, da bo imel čas ... Sedaj je teh stikov dovolj, veliko.	Stiki	- nedoločeni - po dogovoru - veliko oz. pogosti
59. Na začetku mi je bilo malo vseeno, se mi ni dalo s tem ukvarjati. ... želela, da bi ti stiki bili nekako bolj določeni ... to pač se takrat ni uresničilo.	Občutki otroka po razvezi	- nejevoljnost - želja po določenosti stikov
60. ... šlo na živce, ker je on želel preveč stikov. ... to bilo kar naenkrat in nisem bila več toliko navajena ... po nekem času se je normaliziralo in mi ni več problem	Občutki otroka po razvezi in stiki	- stres - prehitro preveč intenzivni - normalizacija
61. ... šli nekam na kavo ali je prišel on domov gor ali smo šli v kino ali kaj takega. Sedaj pa pač različno. ... živi v Piranu in sem čez poletje dosti tam ... če je v Celju lahko grem na kosilo, pa gremo spet v kino. ... stiki taki, kot da bi bil doma, samo pač da ni doma in jih je malo manj. ... dogovarjava sedaj sama.	Stiki	- druženje - bivanje čez poletje - veliko oz. pogosti - dogovarjanja otrok – starš
62. ... sedaj pred kratkim, ko sem bila polnoletna zaradi preživnine ... bilo potrebno iti k notarju. ... bilo potrebno posredovati centru, ampak po pošti. In sedaj zaradi te hiše bo potrebno še enkrat iti k notarju.	Vpliv otroka po razvezi in proces razveze	- urejanje preživnine - notar
63. Itak ni bilo idealno. ... bilo stresno, ali pač žalostno in čisto odveč. Marsikaj bi lahko potekalo veliko boljše, ... tako kot je sedaj, zelo v redu, ... začetno obdobje je bilo težko za vse ... z leti prilagodiš. ... zdi fino, gledam na to kot pozitivno, ker mi je boljše imeti dve super družini, kot pa eno disfunkcionalno.	Občutki otroka po razvezi	- stres - žalost - odveč - težko - prilagoditev - pozitivno
64. ... s to očetovo novo žensko se zelo dobro razumem in imata otroka, ... tudi njih dojemam kot družino, ampak pač razširjeno.	Odnosi v družini danes z novim partnerjem in opis družine danes	- razumevanje - razširjena družina
65. ... pravno formalna podlaga pomanjkljiva. ... da bi lahko dokazala, da ne prejema te preživnine ... tožiti mojega očeta ... želela samo dokazilo, da ne dobiva preživnine... vzpostaviti nek drugačen nadzor nad temi stvari. ... kjer	Proces razveze	- pomanjkljiv - preživnina - tožba - drugačen nadzor - poznavanje formalnih oseb

se sodniki in odvetniki vsi med sabo poznajo.		
66. ... on razumel kot nek napad ... bilo potem dosti konfliktno.	Odnosi med staršema po razvezi	- prepiri
67. ... malo odveč ... neprijetno.	Občutki otroka po razvezi	- odveč - neprijetni

2. Kodirane izjav - intervju z B.

OPIS DRUŽINE

1. ... trenutno sestavljena iz tete, sestrčne, bratranca in mene, saj sedaj živimo skupaj.	Opis družine danes	- teta - sestrčna - bratranec
2. ... drugi del družine pa štejem svoj sestro, ki je dejansko polsestra, ... pa mojo mamo... Nekakšno družino pa predstavlja tudi fantova družina...	Opis družine danes	- razširjena družina - starejša polsestra - mama - fantova družina
3. ... polsestra, s katero sva velikokrat v stikih ...	Odnosi v družini danes	- pogosti stiki s sorojenci
4. ... mamo, s katero pa se bolj malokrat vidiva.	Odnosi v družini danes	- redki stiki z enim izmed staršev

PRED RAZVEZO

5. Dve leti pred razvezo so bile stvari doma grozne. Konstantno kreganje in vpitje z vpadanjem v mojo sobo in nekakšnim iskanjem zavetja... problemi zaradi očetovega alkoholizma ... pripeljalo do delirija in dodatnih prepиров ... enkrat celo do manjšega pretepa med mamo in očetom ...	Odnosi v družini pred razvezo	- grozni - prepiri - vpitje - iskanje zavetja - alkoholizem očeta - pretep
6. ... upala, da do razveze ne bi prišlo... po drugi strani vedela, kaj se bo zgodilo.	Občutki otroka pred razvezo	- upanje - predvidevanje razveze
7. O odhodu mame smo se s sestro in mamo veliko pogovarjale ...	Odnosi v družini pred razvezo	- pogovori - seznanjenost
8. ... sem bila teoretično na to zelo pripravljena.	Občutki otroka pred razvezo	- sprejemanje
9. Razvezala sta se leta 2005, ... ko sem bila stara 15 let. Oziroma takrat se je mama odselila. Do dejanske legalne razveze je prišlo kakšno leto pozneje.	Kaj otroku predstavlja razvezo?	- odhod enega od staršev oz. ločeno življenje
10. Očiten razlog za razvezo je bil očetov alkoholizem.	Razlogi za razvezo	- alkoholizem očeta

MED RAZVEZO

11. ...počutila neumno, saj sem bila najbolj odgovorna od obeh staršev. ... posebnih občutkov nisem imela, ravno zaradi pretirane odgovornosti, in je vse skupaj prišlo za mano. ... jezna, ravno zaradi tega vpletanja mene v celoten starševski spor.	Občutki otroka in odziv otroka med razvezo	- neumno - prevzemanje odgovornosti - apatičnost - jeza
12. Preko CSD-ja je potekala moja določitev preživitve s strani obeh staršev.	Proces razveze	- center za socialno delo - preživitve
13. Počutila sem se, kot da moja situacija ni nič posebnega, kot da sem samo ena izmed mnogih, ki se jim je to že zgodilo.	Občutki otroka in odziv otroka med razvezo	- posploševanje - sprejemanje
14. Vse socialne delavke so se do mene obnašale kot, da se mi ni zgodilo nič drastičnega in da bom že preživela, ...	Proces razveze	- podcenjevanje situacije strokovnih delavcev/delavk
15. ... še zdaj ne maram teh centrov, saj delujejo povsem neosebno.	Občutki otroka med razvezo in proces razveze	- center za socialno delo - neoseben
16. ... dodaten stres so mi dejansko povzročile socialne delavke ... svojim ignorantskim in ne simpatizerskim odnosom do mene.	Občutki otroka med razvezo	- stres - ignoranca socialnih delavk
17. Najbolj mi je pomagala teta... Ni mi solila pameti in točno je vedela skozi kaj grem in nisem se ji smilila.	Odnosi v širši družini med razvezo	- pomoč - teta - razumevanje
18. ... sama razveza zgodila po tem, ko sem bila že preseljena k teti in so se stvari do takrat umirile.	Proces razveze in odnosi v družini med razvezo	- selitev - umirjanje zadev
19. ... vpliv tako, da sem prebrala ločitvene pogoje mame in ji dejansko povedala, da vem, da je ogromno stvari v ločitvi izmišljenih in netočnih. Zaradi tega je potem to spremenila.	Vpliv otroka med razvezo	- branje ločitvenih pogojev - popraviljanje ločitvenih pogojev
20. ... na center... ko ni bilo določeno kako bo z mojo preživitvino od staršev, ...	Proces razveze	- center za socialno delo - preživitve
21. Bila pa sem primorana na sodišče, saj sem se morala v očetovem imenu z mamo dogovarjati o delitvi premoženja.	Proces razveze	- sodišče - zastopanje očeta - premoženjske zadeve
22. ... sodelovala pri branju maminih ločitvenih pogojev in bila sodelujoča pri sestavljanju očetovih.	Proces razveze	- branje ločitvenih pogojev - sestavljanje ločitvenih pogojev
23. Povedala sem bolj malo, želela pa sem povedati veliko več, ...	Odziv otroka med razvezo	- ne komuniciranje
24. Počutila sem se neprijetno	Občutki otroka med razvezo	- neprijetni

in pod stresom saj sem ji imela veliko več stvari za povedati kot sem ji dejansko povedala.		- stres - želja povedati več
25. ... saj očeta sploh ni bilo v Sloveniji ... Oče je bil v tujini na delu.	Odnosi v družini med razvezo	- selitev
26. Počutila sem se kot da sem spet jaz njegov starš in ne on moj.	Odziv otroka med razvezo	- prevzemanje odgovornosti
27. Oče je imel to ves čas za samoumevno, da bom to rešila jaz in moja teta, ... Mami pa je bilo zelo neprijetno.	Odnosi v družini med razvezo	- prelaganje odgovornosti - neprijetni
28. ... najbolj sodelovala s teto ...	Odnosi v širši družini med razvezo	- sodelovanje - teta
29. ... niti ne tako dolgo, da pa je do tega prišlo pa dolgo časa. ... trajal nekaj mesecev.	Proces razveze	- kratek - zavlačevanje
30. ... predvsem uradne. ... popolnoma brezosebne in neprizadete.	Proces razveze	- uraden - neoseben - nesočuten
31. Ravno ta ne osebnost pri institucijah me moti. ... bi določena mera sočutja človeku, ... pomagala.	Občutki otroka med razvezo in proces razveze	- želja po sočutju - nezadovoljstvo
32. ...sem še kar zadovoljna, saj je dejansko dogovarjanje na sodišču potekalo hitro.	Proces razveze	- sodišče - kratek

PO RAZVEZI

33. Že pred uradno razvezo sem se preselila k teti, kjer živim še zdaj. ... Mama se je odselila ... jaz živela z očetom še 2 leti po tem, ko je mama šla.	Spremembe po razvezi	- selitev
34. Glede skrbništva ni bilo nobenih postopkov, morda so bili, vendar nisem bila zraven.	Proces razveze	- skrbništvo - neinformiranost glede postopka
35. ... sama odločila, da bom ostala pri očetu...	Vpliv otroka med razvezo	- odločitev, kje živeti
36. Ko sem se odselila sem se počutila odrešeno. ... končno malo sprostila in mi ni bilo treba skrbeti za vsaj enega od svojih staršev.	Občutki otroka po razvezi	- olajšanje - sprostitve
37. Drugačen je bil tudi najin odnos z mamo, saj je bil začetnih nekaj let skoraj na ničli.	Odnosi v družini po razvezi	- slabi
38. Zelo malo pogovarjanja in dejanski obiski na vsake 2 meseca.	Stiki	- redko
39. Po razvezi sem bila vesela, da sem se staršev »znebila«, da sem lahko dihala normalno in da je po dolgem času spet nekdo zares skrbel zame ...	Občutki otroka po razvezi	- veselje - olajšanje -

40. Z mamo so vsi v širši družini, po očetovi strani, pretrgali stike, kar je seveda normalno. Vendar pa ni normalno, da so vsi ti imeli tudi veliko grdega za povedati čez mojo mami. ... Teta ni dobila skrbništva, ampak je bilo vse zmenjeno med nami ...	Odnosi v širši družini po razvezi	- nobenih stikov - nerazumevanje - dogovor
41. Za najdlje časa sem izgubila stik z mamo, saj se najprej skoraj 3 mesece, po tem, ko se je odselila nisva niti slišali. ... tudi klici in obiski zelo redki.	Stiki	- nobenih - redko
42. ... skoraj popolnoma pretrgala stike tudi z očetom, ... njegov alkoholizem postal hujši ... mu povedala, da tega ne bom več prenašala.	Stiki in občutki otroka po razvezi	- pretrgani - odločnost
43. Mama, ko je šla, ni toliko pomislila name in na to, kako bo meni doma sami z očetom. ... imela novega »fanta« ter zato morda ni imela časa.	Odnosi v družini po razvezi z novim partnerjem	- neodgovornost - nezainteresiranost
44. Takrat bi si želela več klicev in stikov z mamo. ... Z mamo se nisva pretirano videli in slišali, ni imela kaj dosti časa zame, imela je »novo življenje« s svojim novim fantom, v katerega me je sicer kasneje želela vključiti, vendar je bila situacija kasneje čudna.	Občutki otroka med razvezo in odnosi v družini po razvezi z novim partnerjem	- želja po več stikih - nezainteresiranost - neprijetni
45. ...moral oče prevzeti veliko več odgovornosti kot jo dejansko je. Mama bi lahko manj igrala in se izmišljevala, .. ker se nikoli nič nista znala zmeniti.	Odnosi v družini po razvezi	- slaba komunikacija - neodgovornost - laži
46. ... ne morem reči, da sem zadovoljna. Niti s strani očetovega odvetnika, ... nisi s strani vseh institucij in njihovega sočustvovanja z mano in nastalo situacijo.	Proces razveze	- nezadovoljiv - nepripravljenost odvetnika - ne empatičen

3. Kodirane izjav – intervju z D.

OPIS DRUŽINE

1. Imam mamo, ata ...	Opis družine danes	- starša
2. ... in sestro.	Opis družine danes	- starejša sestra
3. ... v redu razumeva.	Odnosi v družini danes	- razumevanje
4. Z očetom nimam stikov.	Odnosi v družini danes	- ni stikov z enim od staršev
5. Z mami pa imava v redu odnos, ampak zelo veliko dela.	Odnosi v družini danes	- razumevanje

PRED RAZVEZO

6. ... normalna družina. Ata ga je pil.	Odnosi v družini pred razvezo	- normalni - alkoholizem očeta
7. Od 2007 nista imela stikov, se nista pogovarjala, ločeno spala, ... nikamor več skupaj hodili. nisem od njega dobival nobenih dohodkov.	Odnosi med staršema in v družini pred razvezo	- brez stikov - ne komuniciranje - opustitev skrbi za otroka
8. Je oba financirala mama.	Odnosi v družini pred razvezo	- skrb mame
9. Meni je bilo vse normalno.	Občutki otroka pred razvezo	- normalno
10. ... izvedel 2009.	Proces razveze	- seznanitev
11. ... pil je in denar je ves zapravil. Vse delnice je prodal. Glavni razlog je bil alkohol in midva.	Razlogi za razvezo	- alkoholizem očeta - finance - midva (otrok)
12. Ni se posvečal, tudi za šolo, mi ni nikoli pomagal in nikoli vprašal kako je šlo ali bilo v šoli.	Odnosi v družini pred razvezo	- nezainteresiranost

MED RAZVEZO

13. Na nek način mi je bilo prav fino, da je ata šel, ampak bi ga najraje ... ne vem ... zadavil.	Občutki otroka med razvezo	- olajšanje - jeza
14. ... ,ko se je pač preselil, ...	Sprememba ob razvezi	- selitev
15. ..., je vzel od J. kavč in televizijo, ki jo je ona kupila. ..., ko smo bili mi v šoli.	Odnosi v družini med razvezo	- odtujitev tuje lastnine
16. ... takrat zasovražil na nek način.	Občutki otroka med razvezo	- sovraštvo
17. Na socialno sem moral iti in povedati kako in kaj.	Proces razveze	- center za socialno delo
18. ... za mene sploh ni bil stres, ampak pomirjajoče, ker sem vedel, da bomo šli na boljše.	Občutki otroka med razvezo	- pomirjajoče - olajšanje
19. S sestrice. Ona me je zmeraj tolažila, da bo boljše.	Odnosi v družini med razvezo	- tolažba
20. Pred prijatelji mi ni bilo nič za govoriti, socialna služba in šolski psiholog pa so me tudi pri miru pustili.	Odziv otroka med razvezo	- ne komuniciranje
21. Samo glede preživnine.	Proces razveze	- preživnina
22. Ne to ni bilo potrebno.	Vpliv otroka med razvezo	- nikakršen
23. ..., ker je mama urejala te zadeve in je kar poklicala fotra.	Odnosi med staršema med razvezo	- komunikacija
24. ... ko sem dopolnil 18 let, eno lepo po ločitvi, ko bi moral preživnino že eno leto dobivati. ... skupno povabilo na razgovor. Pa ata je bil vabljen tud. ... šla skupaj do socialne. Potem pa je ona nekaj spraševala naju. V bistvu se je šlo samo za preživnino, ki je ni plačeval in je še vedno ne.	Proces razveze	- polnoletnost - preživnina - skupen razgovor
25. ... sestra, ki je z njim	Odnosi v družini med razvezo z	- izvršba

govorila preko telefona in vložila izvršbo na preživnino za naju oba. ... kasneje odstopila, ker sta ata in njegova nova partnerka nadlegovala sestro.	novim partnerjem in proces razveze	- odstop od izvršbe - nadlegovanje
26. Mama je normalno to vse sprejemala, foter pa ni bil presenečen nad izvršbo. ... Mu pa ni bilo v interesu, da bi se z nama pogovarjal.	Odnosi v družini med razvezo	- sprejemanje - nezainteresiranost
27. S sestro.	Odnosi v družini med razvezo	- sodelovanje
28. Pravno formalni postopek ločitve je bil zelo hiter. ... pol leta maksimalno. ... sporazumno razvezala, ker je hiša polovica pisana na mamo in vsaka četrtna na naju. In on tako ni imel nič.	Proces razveze	- kratek - sporazumna razveza - premoženjske zadeve
29. ... foter spoznal novo partnerko, ki mu je povedala, da ne bosta skupaj, dokler ne bo ločen. In tako hvala bogu za njo, ker je ona pritiskala, da je postopek šel malo hitreje naprej.	Odnosi v družini med razvezo z novim partnerjem	- pospeševanje postopka
30. ... glede preživnine, pa nekaj je spraševala glede šole, kako se razumemo in odnosi v družini. ... bila v redu ... smo se v bistvu dogovarjali.	Proces razveze	- preživnina - odnosi v družini - v redu - dogovarjanje
31. Ata se je z vsem strinjal in lagal, potem pa nič ni bilo.	Odnosi v družini med razvezo	- laganje
32. ... ni bilo nič všeč, ker ni nič pomagalo, že v startu sem imel odpor do tega. Kaj bom razlagal nekomu o teh zadevah, ki je tako ne zanimajo. ... Nisem najbolj zadovoljen, ker se ni uredilo glede preživnine. Čeprav je to sedaj na nama, ker ga oni ne morejo prisiliti.	Občutki otroka in odziv otroka med razvezo	- neprijetni - odpor - tuja oseba - nezadovoljstvo - prevzemanje odgovornosti
33. Njegova hčerka še iz prejšnjega zakona. ... (stik) Ne. Sestra je imela, ko je bila še mlajša, potem pa tudi ne, ker ni plačeval preživnine za njo in so potem tudi bili problemi.	Odnosi v razširjeni družini iz prejšnjega zakona	- hčerka iz prejšnjega zakona - preživnina - nerazumevanje
34. Lahko bi me vprašali, toda v vsakem primeru bi želel ostati pri mami.	Proces razveze	- ne vključenost otrok - jasna želja
35. Ni mi pa neki najboljše se pogovarjat o tem. Če mi ni treba, se raje ne pogovarjam. ... ko mi je rekla J. za tole danes, najprej nisem želel, ...	Občutki otroka med razvezo	- neprijetno - ne komuniciranje

PO RAZVEZI

36. Stvari so bile boljše. Se	Občutki otroka po razvezi	- izboljšanje
-------------------------------	---------------------------	---------------

dosti boljše razumemo. Ni več kreganja. ... Je šlo na boljše.		- razumevanje
37. ... bilo butasto, ...	Občutki otroka pred razvezo	- neprijetni
38. ... ko je stal tam kot sveča. Dnevno sobo je imel, nikoli ni bilo nobenega odziva, vse ignoriral.	Odnosi v družini pred razvez	- ignoranca
39. S fotrom nimava stikov, če se srečava se srečava v gostilni, »serbus – serbus«. ... Pač izgubila sva stik, ker je on tako odreagiral na vsako situacijo.	Stiki	- nobenih
40. Nikoli nisem izražal, da bi se dobila.	Občutki otroka po razvezi	- ni želje po stiku
41. Samo glede preživitve.	Proces razveze	- preživitve
42. Sem na situacijo kar flegma odreagiral, se nisem nič kaj preveč sekiral. ... sprijaznil že takoj, ko sta se nehala pogovarjati. ... pričakoval ločitev. ... Meni je hitro minilo (2 leti tišine) na nek način, nisem nič pričakoval, da bo prej.	Občutki otroka po razvezi in pred razvezo	- brezskrbnost - sprejemanje - predvidevanje razveze - hitro odvijanje
43. Nisem zadovoljen, ker se nič ni spremenilo in ni noben nič kej preveč pomagal ali spremenil.	Proces razveze	- nezadovoljiv - brez učinka
44. Prej pa bi spremenil kaj. ... tako ni dalo več.	Vpliv otroka po razvezi	- nezmožnost vpliva

4. Kodirane izjave – intervju z J.

OPIS DRUŽINE

1. Zadnjih 5 let mi foter ne predstavlja družine, prej pa mi je.	Opis družine danes	- izključitev enega od staršev
2. ... bilo vse v redu. Srečni, ... na počitnice hodili. ... sva si s fotrom bližje, kot D. ... hodil na govorilne, ... skupne aktivnosti.	Odnosi v družini pred razvezo	- srečni - skupne aktivnosti
3. ... smo samo trije ... happy family.	Opis družine danes in odnosi v družini danes	- mama, brat in (jaz) - srečni
4. ... mi je zelo super, ... igram nadomestno mamo in se lahko jezim ... malo ukazujem. ... ga mami preveč razvaja.	Odnosi v družini danes	- super - sproščeni

PRED RAZVEZO

5. Vse je bilo v redu ... zelo napeto ozračje.	Odnosi v družini pred razvezo	- v redu - napetost
6. ... bila vmes in to mi ni bilo najbolj všeč. ... pustita me na miru. ... me obremenjevala s	Občutki otroka pred razvezo	- razdvojenost - nemir - obremenjenost

svojimi težavam in to mi ni bilo všeč.		
7. ... uradno ločitev 2009. ... sem se z mamo pogovarjala ...	Proces razveze	- seznanitev z razvezo
8. ... vprašanje časa. ... meni te dve leti zelo vleklo...	Občutki otroka pred razvezo	- predvidevanje razveze - dolgo zavlajevanje
9. ... takrat ravno šla v Maribor študirat. ... ko sta me klicala ... D. je pa pač bil srednja šola in v puberteti.	Odnosi v družini pred razvezo in odnosi med staršema	- obremenjenost - ne komuniciranje
10. Mami mi je povedala. ...pošto odpiram ... videla, da foter nima več delnic. ... šel mami že dlje časa na živce.	Razlogi za razvezo	- finance - alkoholizem očeta - nerazumevanje

MED RAZVEZO

11. Meni pa je bilo v breme, ker sta ona dva bila tako, da se nista pogovarjala in se izogibala. ... sta ravno na kontra izmenah bila, da se nista videla.	Občutki otroka med razvezo in odnosi med staršema med razvezo	- obremenjenost - ne komuniciranje - izogibanje
12. ... to mi je bilo za znoet. ... šlo na živce obrekovanje, kot da sem dolžna to poslušati.	Občutki otroka med razvezo in odnosi med staršema	- obremenjenost - obrekovanje
13. Bila sem polnoletna...	Proces razveze	- polnoletnost - ne vključenost
14. ... poslala vabila, da sva šla tja.	Proces razveze	- center za socialno delo
15. ... lagal, da bo vse naredil.	Odnosi v družini med razvezo	- laganje
16. ... sva šla k notarki ... takrat sem šele izvedela za kredit ...	Proces razveze	- notar
17. ... bila čisto šokirana. Ni mi bilo nič jasno. ... že tako ves čas stresno.	Občutki otroka med razvezo	- šok - zmedenost - stres
18. ... teto, ki je od D. botrica in je socialna delavka na osnovni šoli pa sem se tudi z njo pogovarjala in seveda s prijateljicami.	Odnosi v širši družini med razvezo in odziv otroka med razvezo	- teta - pogovori - pogovor s prijatelji
19. Nimam pa težav s tem, da bi se pogovarjala o tem, pač tako je a ne, kaj češ?	Občutki in odziv otroka med razvezo	- pogovor - sprejemanje
20. ... sem bila posrednik. Pa D. sem mirila. ... Veš to je bilo tako, nekdo mene, jaz pa sem mogla potem naprej klicati.	Vpliv otroka med razvezo	- posrednik - mirovnik
21. Pa nič nisem mogla narediti, ker sem bila v Mariboru.	Občutek otroka med razvezo	- nemoč
22. ... fotru na vrata prilepila liste, kjer je pisal gor pomen družine ... me ni resno jemal.	Odziv otroka in občutek otroka med razvezo	- informiranje - neupoštevanje
23. ... ko sem za izvršbo dala ... v neko pisarno, da sem vložila vse te zahtevke. ... Formalno nisem bila, ker sem bila polnoletna.	Proces razveze	- izvršba - polnoletnost - ne vključenost

24. Midva s fotrom sva imela kar burne. ... pod nos metati tisto njegovo pivo in jutranjo kavo s šilčkom, ... če mu nisem nič pozitivnega povedala, sva vsaj imela neko komunikacijo.	Odnosi v družini med razvezo	- napeti - očitane - neprimerna komunikacija
25. Ja nadlegovanje. ... ves čas klicala, z njegovo novo partnerko E.	Odnosi v družini med razvezo z novim partnerjem	- nadlegovanje
26. Takšna mešana čustva je imela do mene.	Občutki otroka med razvezo	- zmedenost
27. ...foter rekel, če se lahko dobiva na kavi. On je dal pobudo. ... prosil, da odloživa.	Odnosi v družini med razvezo	- srečanje
28. ... ko se meni nekdo zasmili ..., da v redu, da ne potrebujem tega denarja. Jaz bi ga odpisala in prekinila stike za vedno, samo ko ne gre.	Občutki otroka med razvezo	- usmiljenje - želja po prekinitvi stikov
29. ... imam vseeno preživnino napisano in zaradi tega imam vse nižje, štipendijo in otroške, ker mi na vse vpliva, ker imam prikazano v vseh teh uradnih.	Proces razveze	- preživnina
30. ... pol leta, kar je dosti kratko.	Proces razveze	- pol leta - kratek
31. ...pri notarju ... Ko sva bila ni hotel plačati. ... klicala mamo, ... ona potem morala iti. ... Da bi nama dajal po 30€ na mesec, ker toliko pa bi lahko. ... tega se ni držal in nič ni bilo od tega.	Odnosi v družini med razvezo	- finančna podpora samo enega starša
32. ... bila čisto na koncu z živci, ... se skoraj jokala, ko imaš solzne oči, pa ti ne priteče nobena solza dol. ... Mislim, zmešan je.	Občutki otroka in odziv otroka med razvezo	- stres - jok
33. ... nisem šla tja (CSD) s pričakovanji, da bi kaj veliko spremenila, ... želela sem, da bi malo dojel, ker kar mu jaz rečem mu gre v enem ušesu notri in drugem ven.	Občutki otroka med razvezo	- brez pričakovanj - želja po razumevanju
34. ...on ves čas govoril ja ja, da bo vse v redu in se bomo dogovorili. Ampak ni bilo nič.	Odnosi v družini med razvezo	- prazne obljube
35. Socialna delavka je bila zelo prijazna, ... Vse je bilo korektno...	Proces razveze	- prijazna socialna delavka - korekten
36. ... da sta se ločila in imam sedaj mir, to je super. Glede preživnine pa je sedaj na meni, ...	Občutki otroka in odziv otroka po razvezi	- mir - zadovoljstvo - prevzemanje odgovornosti
37. ... materialno nesposoben je bil. ... dva meseca po tem kupila novo kuhinjo po naročilu in nov avto.	Odnosi v družini med razvezo	- finančne težave - laganje
38. ...sem rekla, da v redu, naj si ustvarita življenje, toda	Občutki otroka med razvezo	- maščevanje

preden bom jaz končala s študijem bo on dobil »kajlo«.		
39. Veliko vlogo tukaj igra mama, saj naju finančno podpira, ... nisem nikoli čutila tistega pomanjkanja ... Če pa bi bila mami navadna kuharica pa bi bilo verjetno veliko težje.	Odnosi v družini po razvezi	- finančna podpora samo enega starša

PO RAZVEZI

40. Sedaj smo enostarševska družina. ... se že ves čas sicer razumemo, ...mama in D. sta veliko bolj povezana.	Odnosi v družini po razvezi in spremembe po razvezi	- enostarševska družina - povezanost
41. Po drugi strani je težko. Ker pričakuješ nekoga, ki ti bo stal ob strani, neko očetovsko podporo. ... potem je mama dvojno obremenjena. ... niso najbolj prijetni občutki ob tem, da sedaj živim samo z mamo, ampak lej se sprijazniš s tem in živiš nekako. Prilagodiš se.	Občutki otroka po razvezi	- težko - pričakovanja - obremenjenost - sprejemanje - prilagoditev
42. Foter in mama se pogovarjata samo, ko gre za kakšne takšne stvari, kot na primer, ko sta me nadlegovala ... pa enkrat E. prišla k nam domov.	Odnosi med staršema po razvezi	- formalna komunikacija
43. ... mogoče sem malo preveč naivna in kar verjamem obema dvema, da saj bomo.	Občutki otroka po razvezi	- naivnost
44. ... sestrična pove, po fotrovi strani, ko smo vseeno še v stikih, ...	Odnosi v širši družini po razvezi	- ohranjeni
45. ...foter išče odvetnika, kako bo mene in D. tožil ... za njegov del hiše, ker je njegov del na naju pisan. ..., da če ga bo slučajno E. nagnala, če lahko slučajno pride domov.	Odnosi v družini po razvezi	- tožba - vrnitev
46. Jaz sem ga samo gledala, kaj ti to mene sprašuješ, a si malo nor? Pa sem samo rekla mu, da ne.	Občutki otroka po razvezi	- začudenost - zavrnitev
47. ... slišiva se za rojstni dan. ... kartice si pošiljamo. ... sva se pri gostilni srečala. ... pač slišiva se.	Stiki	- naključna srečanja - telefon - kartice
48. ... z njegovimi nismo imeli veliko stikov.	Odnosi v širši družini pred razvezo	- redki
49. Pa veš tisti neprijetni občutek, ko te vsi gledajo in ko vsi sprašujejo kako je mama. Pa kaj sprašuješ kako je mama, a si nora malo, če je E. poleg. ... D. je rekel, pa jaz kar grem in je šel ven kadit. ... niti ni	Občutki otroka po razvezi	- neprijetni - izpostavljenost - izogibanje

prišel notri.		
50. Želela sem, da gresta čimprej narazen. Drugih želj ni bilo. ... bi pač imela malo boljši odnos, ... ne morem prisiliti, da se on sedaj do mene obnaša kot foter, če tega ni sposoben.	Občutki otroka med razvezo in po razvezi	- želja po razvezi - želja po boljših stikih - nemoč
51. ... bili v redu družina. Smo hodili na počitnice, pa smo imeli nedeljska kosila, da so vsi prišli in smo se res dobro razumeli.	Odnosi v družini pred razvezo	- v redu - skupne aktivnosti - razumevanje
52. ... kar naenkrat ... kot da je prepad in se je vse prerezalo. Iz zelo v redu, na zelo slabo. Ni bilo nekega prehoda. To me je malo zmotilo. ... Zdaj bi si želela, da bi to lahko bilo malo bolj počasi. Za realizirat. Ne pa da, kar naenkrat niso bili več družina. ... Znotraj hiše nismo bili.	Občutki otroka pred razvezo	- presenečenje - šok - skrajno - zmedenost - ujetost
53. Pa veš kako me je nategnil.	Občutki otroka po razvezi	- laganje
54. Pri nas gre vse okoli denarja. ... Mama je rekla, da naj dam za odvzem roditeljskih pravic...	Odnosi v družini po razvezi	- poudarek na finančah - odvzem roditeljskih pravic
55. ... meni je vseeno za ta denar, ...	Občutki otroka po razvezi	- nepomembnost denarja

5. Kodirane izjave – intervju z M.

OPIS DRUŽINE

1. ... naša družina štiričlanska – oče, mati, mlajša sestra in jaz.	Opis družine danes	- starša - mlajša sestra
2. Po ločitvi in očetovi ponovni poroki ... nam pridružili očetova nova soproga, dva polbrata in mamin partner.	Opis družine danes	- starš in novi partner - starš in novi partner + otrok
3. ... ožjo družino ... nekoliko širše sorodstvo	Opis družine danes	- ožja družina - širše sorodstvo

PRED RAZVEZO

4. Odnosi ... bili vedno dobri. ... očetovega dela in življenja v tujini ... nekoliko omejen oz. odtujen. ... dobro funkcionirali kot družina.	Odnosi v družini pred razvezo	- dobri - kariera očeta - ločeno življenje - nekoliko odtujeni
5. ... dan po svojem maturantskem plesu, ko je bil oče doma... povedal za zvezo, ki jo ima v Moskvi in da pričakujemo brata. Mati je za to vedela že nekaj mesecev prej, vendar spremenjene situacije ni	Proces razveze in odnosi v družini pred razvezo	- seznanitev z razvezo - tajenje

pokazala.		
6. Uradno sta se razvezala nekaj mesecev po tem, ... bil star 18. let.	Proces razveze	- polnoletnost - nekaj mesecev
7. ... zvezo, ki jo ima v Moskvi in da pričakujemo brata.	Razlogi za razvezo	- novi partner

MED RAZVEZO

8. Sama informacija ter razmislek o posledicah je bil zame nekoliko šokanten, vendar se situacija v družini v tistem trenutni ni korenito spremenila.	Občutki in odziv otroka med razvezo in odnosi v družini med razvezo	- razmišljanje o posledicah - šok - nespremenjeno
9. ... z mamo pa sta tudi po razvezi ohranila korektne, spoštljive in prijateljske odnose.	Odnosi med staršema po razvezi	- korektni - spoštljivi - prijateljski
10. ... polnoletnosti ... podpis dokumentov, ki se navezujejo na očetovo finančne obveznosti do mene, pri notarji, ki pa je minil hitro in brez zapletov.	Proces razveze	- polnoletnost - preživnina - notar - kratek - brez zapletov
11. Posebnih spominov na stresne situacije iz postopka nimam ... spominjam, da me je nekoliko skrbelo za očetovo sposobnost preživljanja dveh družin.	Občutki otroka med razvezo	- skrb
12. ... največ pogovarjal z mamo in mojim takratnim dekletom. ... pred nikomer skrival in z njo relativno hitro seznanil tudi širši krog prijateljev.	Odnosi v družini med razvezo in odziv otroka med razvezo	- pogovori - pogovor s prijatelji - odkritost
13. Izrazil sem le svoja stališča glede delitve premoženja, ki pa je bilo sprejeto s popolnim konsenzom znotraj družine.	Vpliv otroka med razvezo	- izrazil stališče - sprejemanje - dogovor
14. ... povedal, da jima zaupam glede njune odločitve in da verjamem, da v ohranjanju zakona, ki je bil že lep čas le formalnost, ni posebnih prednosti.	Občutki otroka med razvezo	- zaupanje - formalnost zakona
15. ... ne vem ...	Proces razveze	- natančno trajanje ni poznano
16. Načeloma sem zadovoljen, razen z odvetniškimi tarifami.	Proces razveze	- zadovoljiv - drag
17. ...te potrebe nisem čutil... v mnogih primerih to zaželeno oz. nujno..	Občutki otroka med razvezo	- vedenje, da je na razpolago

PO RAZVEZI

18. ...v našem delu družine (stanujoči v Sloveniji) ni bilo posebnih sprememb, ostali smo v istem stanovanju, v enaki	Odnosi v družini po razvezi in spremembe po razvezi	- nespremenjeno - dobri
---	---	----------------------------

zasedbi (mama, sestra in jaz), s podobnimi materialnimi zmožnostmi. ... ožji družini so odnosi ostali dobri...		
19. Na očetovi strani so se zadeve zelo spremenile, saj se je ustalil v tujini in je število obiskov pri nas nekoliko zmanjšal.	Odnosi v družini po razvezi in spremembe po razvezi	- tujina - zmanjšanje stikov
20. ... nekaj zame zelo motečih očitkov in nerazumevanja je prihajalo s strani starih staršev, ki so imeli zelo temne predstave o materini prihodnosti kot samski.	Občutki otroka po razvezi in odnosi v širši družini po razvezi	- moteči očitki - nerazumevanje - negativnost
21. Stika nisem izgubil z nikomer.	Stiki	- ohranjeni
22. ... komunikacija s starši, predvsem z očetom je postala lažja.	Spremembe po razvezi in odnosi v družini po razvezi	- lažja komunikacija
23. Stiki z očetom, tako kot pred razvezo, potekajo predvsem na daljavo (skype, telefon, e-pošta) in redkeje v živo. (2-3x letno)	Stiki	- redko - telefon - e-pošta - skype
24. ... možnost in odločitev za razvezo kot dobro opcijo za pare, ki niso srečni skupaj. ... razveza pod nadzorom javnih organov boljša rešitev kot prisiljena zveza.	Občutki otroka po razvezi	- dobra rešitev

6. Kodirane izjave – intervju z N.

OPIS DRUŽINE

1. Eno leto mlajša sestra ...	Opis družine danes	Mlajša sestra
2. Imam še očeta in mamo, ki sta bila prej poročena, sedaj pa sta ločena.	Opis družine danes.	Starša

PRED RAZVEZO

3. ... sem se vedno bolj z mamo razumela, sestra pa z očetom ... se je nekako razporedilo.	Odnosi v družini pred razvezo	- deljeno razumevanje (oče – hči1, mama – hči2)
4. ... obe sva bili v puberteti takrat .. ni zdaj nekih odnosov pričakovati, niso pa sovražni.	Odnosi v družini pred razvezo	- sestrski prepiri
5. ... hecno mi je bilo.	Občutki otroka pred razvezo.	- hecni
6. ... z očetom nisem imela najboljšega odnosa, tudi z mamo pa sem se že dosti kregala.	Odnosi v družini pred razvezo	- prepiri
7. ... sem pričakovala, da se bosta ločila. ... vedela, da se bo	Občutki otroka pred razvezo	- predvidevanje razveze

to končalo.		
8. Dosti sta se kregala, ko sva midve šli spat.	Odnosi v družini pred razvezo	- prepiri
9. Za sestro pa je bil to velik šok... zanjo res grozno.	Občutki otroka ob seznanitvi z razvezo	- šok - groza
10. Meni je bilo res boljše, ker mi ni bilo treba več poslušati teh prepirov.	Občutki otroka ob seznanitvi z razvezo	- olajšanje
11. ... ateja sem več videla ...	Stiki	- več stikov
12. ... zdaj je spet na novo poročen.	Odnosi v družini danes z novim partnerjem	- manj stikov
13. ... bila navajena, da ga ni in smo same tri. ... ko je bil, mi je bilo tako hecno, taka hecna gneča...	Odnosi v družini pred razvezo	- sprejemanje - nelagodje
14. 13 let. Torej 7 let nazaj.	Proces razveze.	- pri 13 letih
15. Jaz sem eden izmed razlogov. ... razlog, da sta se sploh poročila.	Razlog za razvezo za otroka	- jaz
16. Nista bila poročena, ko je mama zanosila ... babica, ... jo je skoraj kap ... v roku dveh mesecev poročila ... pa si nobeden ni pretirano želel.	Odnosi v širši družini pred razvezo	- nepričakovana nosečnost - prisiljena poroka
17. ... mama je veliko bolj družinski človek ... Ata pa ni imel teh vzorcev doma ... njegovega ateja nikoli ni bilo in ga je mama razvadila...	Odnosi v širši družini pred razvezo	- neskladje pričakovanj - razvajenost
18. ... posledično sta se samo več kregala in manj je bil doma.	Odnosi med staršema pred razvezo	- prepiri - izostajanje iz doma

MED RAZVEZO

19. Meni se je zdelo isto... nič se ni spremenilo ... Jaz res nisem občutila nikakršnih razlik.	Občutki otroka med razvezo	- nespremenjeno stanje
20. ... bila vsak drugi vikend pri njemu doma. ... slišali dvakrat na dan ... na kakšen trening peljal ali v glasbeno.	Stiki	- konstantni - določeni - dogovorjeni
21. Nisva bili nič vpleteni v to.	Proces razveze	- ne vključenost otrok
22. ... v vsakem primeru izbrala mamo, ampak ne vem kako bi to povedala ateju. ... ne želim reči, meni je vseeno ali živim s tabo ali ne. ... vesela, da me nihče ni vprašal tega.	Občutki otroka med razvezo	- jasna želja - strah, kako povedati drugemu staršu - dodatna vključeno nezaželeno
23. Od ateja mama nikoli ni marala moje mame in obratno.	Odnosi v širši družini med razvezo	- nesprejemanje
24. Vsaka babica mi je govorila, kako je to dobro, da se je tako rešilo in, da mene ne bi smeli obremenjevati. ... pa kaj mi potem govoriš o tem ... nočem poslušati za lahko noč tega.	Občutki otroka med razvezo	- stres - obremenjenost
25. Ločitev je trajala leto pa pol ali dve.	Proces razveze	- trajanje 2 leti

26. sta nama povedala enkrat marca, da se bo ata odselil ... mislila, da sta se pred kratkim odločila, ampak ne ... v roku dveh tednov vzel zadnje stvari in šel.	Proces razveze	- seznanitev z razvezo - hitro odvijanje
27. Ni mi bilo niti tako hudo, da bi mi bilo treba pomagati. Jaz sem to sprejela, pač 1/3 ljudi se loči, če se to meni zgodi, kaj potem.	Občutki otroka ob seznanitvi z razvezo	- sprejemanje - posploševanje
28. ... bilo lažje, ker sva imeli veliko stikov in naju je vozil. In enkrat na teden sva bili pri njemu.	Stiki	- pogosti - tedensko
29. ... sem bila posrednik ... babice domišljale, da moram jaz poskrbeti za družino...	Vpliv otroka med razvezo	- posrednik
30. ... ko se ona dva pogovarjata je to tako, kot da tekmujeta kdo bo izjavil najbolj pikro pripombo ...	Odnosi med staršema med razvezo	- slaba komunikacija
31. ... zaradi ljubega mira, raje sama opravi ...	Odziv otroka med razvezo	- prevzemanje odgovornosti
32. S centrom nisem imela nikakršnega stika, s sodiščem pa tudi ne ...	Proces razveze	- ne vključenost otrok
33. ... name ni imelo vpliva, saj sta že prej živela ločeno ...	Kaj otroku predstavlja razvezo?	- odhod enega od staršev oz. ločeno življenje
34. Odvisno od staršev.	Občutki otroka med razvezo	- veliko je odvisno od staršev
35. Jaz sem zadovoljna ... v redu sta se zmenila.	Občutki otroka med razvezo	- zadovoljstvo
36. ... me večji del preživlja mama, ampak, če rabim denar dodatno, poleg preživnine, bi mi tudi ata dal.	Odnosi v družini med razvezo	- večinsko skrb mama - vključil tudi oče

PO RAZVEZI

37. Enako kot prej.	Občutki otroka po razvezi	- nespremenjeno stanje
38. ... so ohranili odnose z očetom in mamo.	Odnosi v širši družini	- ohranjeni
39. Ne komunicirata nekaj preveč. ... birokratske stvari.	Odnosi med staršema po razvezi	- slaba komunikacija - formalna komunikacija
40. Ne, z nobenim.	Stiki	- ohranjeni
41. Nisva s sestro imeli nobenih pripomb, ampak, če bi kaj rekli, bi se dalo dogovoriti.	Proces razveze in vpliv otroka po razvez	- sprejemanje - pričakovano upoštevanje
42. Enkrat med tednom in vsaki drugi vikend od petka popoldne do nedelje zvečer. ... peljal na trening ali v glasbeno šolo. ... slišali po telefonu ... zjutraj in zvečer.	Stiki	- natančno določeni - pogosti
43. ... ena izmed redkih, ki sem dejansko vesela, da sta se starša ločila zato, ker so se stiki med nami izboljšali in odnosi ...	Občutki otroka po razvezi in spremembe po razvezi	- veselje - izboljšanje stikov

atija več vidim ... je vse boljše.		
44. ... starša še vedno skupne družinske prijatelje ... hodijo na skupen enomesečni dopust.	Odnosi med staršema po razvezi	- druženje s skupnimi prijatelji
45. ... zdaj z neko mamino prijateljico poročen. Hvala bogu, samo, da ne pride nazaj.	Opis družine danes z novim partnerjem	- ponovno poročen - starš in nov partner
46. ... samo pač navadila sem se in bi bil šok, da je spet nazaj in bi bila gneča.	Občutki otroka po razvezi	- sprejemanje - navada
47. Jaz sem taka oseba, da se ne pogovarjam o osebnih stvareh, ki so me prizadele in sem bila užaljena.	Odziv otroka na situacijo	- nekomuniciranje
48. Imam eno prijateljico s katero se pogovarjam o tem ... bi mi bilo grozno neprijetno, da bi se morala pogovarjati o tem z drugimi.	Občutki otroka med in po razvezi ter odziv otroka po razvezi	- pogovor s prijateljico - neprijetni - tuja oseba

7. Kodiranje izjave – intervju s T.

OPIS DRUŽINE

1. Živimo skupaj z mamo in njenim partnerjem.	Opis družine danes	- starš in nov partner
2. Imam tudi nono, ki jo vedno kličem po imenu; nono pa je že pokojen,	Opis družine danes	- stari starši
3. Pri noni navadno preživim celotno poletje, ...	Odnosi v družini danes	- preživljanje časa s širšo družino
4. Imam tudi sestrično, teto in strica.	Opis družine danes	- širša družina
5. Vsi ti mi predstavljajo družino, ...	Opis družine danes	- osebna definicija družine
6. ... smo zelo povezani ... si stojimo ob strani, ... se lahko na vsakega od njih obrnem, če bom imela kakšne težave.	Odnosi v družini danes	- povezanost in podpora
7. Z izjemo maminega novega partnerja, na njega nisem zelo navezana.	Odnosi v družini danes z novim partnerjem	- nenavezanost
8. ... očetovi strani imam tudi nonota in nono ter polbrata in očetovo partnerko ... nekakšen podaljšek družine oz. žlahta.	Opis družine danes z novim partnerjem	- podaljšek družine - starš in novi partner + otrok
9. Smo v sorodu, ampak ni neke velike povezanosti.	Odnosi v družini danes z novim partnerjem	- nenavezanost

PRED RAZVEZO

10. Lepih trenutkov, kjer smo prej skupaj živeli nimam.	Občutki otroka pred razvezo	- nevtralni
11. Veliko časa, od jutra do večera, sem preživljala pri R. in T. (nono in nona), domov sem v	Odnosi v širši družini pred razvezo	- preživljanje časa s širšo družino

bistvu hodila samo spat.		
12. Bolj se spominjam kako sem se počutila, ko sta se starša začela kregati. ... Zaprla sta vrata od kuhinje, da ju z bratom ne bi slišala.	Odnos staršev pred razvezo	- prepiri
13. Nista kričala, zato sem vedno poslušala pred vrati... Nisem se bala, da bi me zalotila, ker je bil pod vrati žarek svetlobe, ki se je spremenil ... tako, sem se vedno pravi čas umaknila.	Odziv otroka na situacijo	- prisluškovanje
14. ...šel tata ven ... sem vedno v postelji budna čakala dokler nisem slišala, da je prišel nazaj ... Dokler ga ni bilo mi je bilo hudo in strah me je bilo, da ga ne bo nazaj.	Občutki otroka pred razvezo in odziv otroka na situacijo	- nelagodje - nespečnost - strah
15. ...nekaj časa pred mojim 12. rojstnim dnevom, to je 11 let nazaj ... bila sama ... posvetila samo enemu od naju .. usedli sva se na posteljo in rekla mi je, da se bosta s tatom ločila.	Proces razveze	- seznanitev z razvezo
16. Stisnilo me je pri srcu in takrat sem nekaj časa jokala.	Občutki otroka ob seznanitvi z razvezo	- strah - bolečina - jok
17. ... ko pridemo z morja ... se bomo preselili k R. in T. ... Povedala mi je tudi, da so vse naše stvari že tam ... Nisem razumela, kako ji je uspelo vse naše stvari spakirati brez, da bi jaz videla.	Spremembe ob razvezi	- selitev
18. ... bilo malo lažje ... bo vse v redu ... vseeno pa mi je bilo hudo, ker nisem hotela, da starša ne bosta več skupaj.	Občutki otroka ob spremembah	- upanje - olajšanje - bolečina
19. ... zame je prišlo do razveze takrat, ko nismo več živeli skupaj.	Kaj otroku predstavlja razvezo?	- odhod enega od staršev oz. ločeno življenje
20. ... kakšni so bili razlogi nisem vedela ... niti ni bil pomemben ...	Razlogi za razvezo za otroka	- nepomembni
21. Zame je bilo bistveno oz. najbolj boleče samo to, da ne bomo več živeli skupaj.	Občutki otroka ob seznanitvi z razvezo	- bolečina
22. ... nono ni maral moje mame ... psihično nasilje ... začela več kregati ...	Razlogi za razvezo	- nesporazumi v širši družini - nasilje - prepiri
23. ... danes stvari spremenile ... tata z M. imata še enega otroka in se vsi dobro razumejo ... nono dosti bolj prijazen postal z mano ...	Odnosi v družini danes z novim partnerjem	- boljše razumevanje

24. Zame je bilo prvo leto kar težko, vendar si tega nisem preveč priznavala ... nisem se pogovarjala in nobenemu nisem povedala kako se počutim ... niti sebi nisem priznala, da sem žalostna.	Občutki otroka med razvezo in odziv otroka na razvezo	- nepriznavanje - težki časi - ne komunikacija - žalost
25. ... bila cele dneve zunaj ... pohajala okoli ali sem bila n vrtu ... se igrala z živalmi ... tisto leto učni uspeh padel za eno oceno.	Odziv otroka na razvezo	- gibanje zunaj doma - igra z živalmi - slabši učni uspeh
26. ... mami poleti peljala jahat islandske konje ... nekaj kar sem počela najraje ... konji pomagali preboleti in dati skozi bolečino ločitve staršev ... zaradi tega vsak dan posebej hvaležna	Občutki otroka med razvezo in odziv otroka na razvezo	- jezdenje - prebolevanje - hvaležna
27. ... nisva sodelovala v nobenem razveznem postopku ... sporazumno ločujeta ... trudila, da sta dosegla, da nama z bratom ni bilo treba priti.	Proces razveze	- ne vključenost otrok - sporazumna razveza - trud staršev za ne vključenost otrok
28. ... sem hvaležna za to dejanje. Ne morem si namreč predstavljati, da bi morala neki tuji osebi reči kje bi raje živela. ... pomenilo, da moram izbrati koga imam raje ... s tem postavljen v veliko stisko.	Občutki otroka med razvezo	- hvaležnost, da ne vključena - tuja oseba - nepredstavljivo - izbirati koga imeti raje - velika stiska
29. Oče pa tako ali tako ni bil zainteresiran, da bi z bratom živela z njim. Mama pa je seveda želela, da sva z njo.	Stiki	- ne interes očeta - želja mame
30. ... sama ločitev boli ... dodatno bolelo še to, da bi moral izbirati ... če te en od staršev noče... za otroka ... sploh preveč ... čez nekaj let izvedela ... me je zbolelo...	Občutki otroka med razvezo	- bolečina ob zavrnitvi
31. Dodaten stres mi je povzročalo to, da je tata takoj po tem, ko smo se odselili že imel svojo novo sedanjo partnerko. ... noseča ... jezna in razočarana nad očetom, da mi to prikriva ... ko sem dejansko slišala od očeta je bil to še dodaten stres oz. šok zame.	Občutki otroka med razvezo	- stres zaradi novega partnerja starša - jeza - razočaranje nad prikrivanjem - šok
32. ... nisem z nobenim pogovarjala. Vse sem držala v sebi. ... proces prebolevanja sem dala čez s pomočjo konj in jahanja. ... jahala in se potem pogovarjala s konji mi je bilo v veliko tolažbo ... tudi doma razlagala domačim živalim ... skozi jahanje sem postala	Občutki otroka med razvezo in odziv otroka na razvezo	- nisem pogovarjala - držala v sebi - tolažba v pogovoru s konji in domačimi živalmi - skozi jahanje svobodna - popravila učni uspeh

nekako svobodna ... brez težav popravila tudi učni uspeh.		
33. Vpliva nisem imela nobenega, ker me mama ni vpletala v noben postopek. ... Pri 12 letih pa se mi ne zdi dobro, da moraš izbirati.	Vpliv otroka med razvezo in občutki otroka med razvezo	- nikakršen - ne vpletenost v postopek - izbiranje otroka ni dobro
34. ... na nobeno institucijo nisem potrebovala iti. Nisem bila povabljen, nihče me ni vprašal za mnenje in želje.	Vpliv otroka med razvezo in proces razveze	- ne vključenost - nihče vprašal za mnenje in želje
35. ... nisem sodelovala pri odločitvi kje bomo ... pri R. in T. sem se vedno počutila varno ... tega nisem nobenemu omenila.	Vpliv otroka med razvezo	- nikakršen
36. ... sem mislila, da ko se odseliš si tudi formalno ločen.	Kaj otroku predstavlja razvezo?	- odhod enega od staršev oz. ločeno življenje
37. ... glede svojih občutkov zelo vase zaprta ... ne bi mogla govoriti ... še posebej ne s tujcem. ... ne bi rada, da bi me kdo vprašal kaj si želim. Če bi me kdo to vprašal bi najverjetneje odgovorila, da želim, da se starša ne ločita, to pa tako ne bi bila realna želja.	Občutki otroka med razvezo in odziv otroka na razvezo	- zaprtost - ne komuniciranje - tuja oseba (nezaupanje) - želja ostati skupaj - zavedanje nerealnosti želje

PO RAZVEZI

38. Preselili smo se k R. in T. ...	Spremembe ob razvezi	- selitev
39. ... na kar sem se hitro navadila.	Občutki otroka po razvezi	- sprejemanje
40. ... spoznala, da je bila ločitev kljub bolečini, dobra stvar.	Občutki otroka po razvezi	- ločitev kot dobra stvar
41. Po razvezi sem se bolj navezala na mamo, odnosi z očetom pa so se ohladili.	Odnosi v družini po razvezi	- ohladitev odnosov s staršem, ki je odšel - navezanost na starša, ki je ostal
42. ... živeli v istem kraju, smo se malo videli ... le nekajkrat letno ... Z očetom se tudi po telefonu zelo redko slišim ...	Stiki	- nekajkrat letno - redko po telefonu
43. ... moje vedenje o tem, da me ob ločitvi niti ni hotel, spremenilo moj pogled nanj. ... on ni med prvimi osebami, ki bi ga poklicala v času stiske.	Občutki otroka po razvezi	- zavrnitev - nezaupanje
44. ... lahko zanesem na svojo družino – brata, mamo, sestrino, R., teto in strica ... smo se še bolj povezali in si stojimo ob strani.	Odnosi v širši družini po razvezi	- zanesljivi - povezani - podpora
45. Stika nisem izgubila z nikomer, imam pa mnogo manj stika z očetom in posledično še manj stika z »nonotom« in »nono«. Nikoli mi nihče ni prepovedal obiskati očeta.	Stiki	- močno zmanjšanje - dovoljeni

46. ... nisem želela na obisk ali se mi ni dalo ... spodbujala, naj grem.	Stiki	- zavračanje - ne interes - spodbuda
47. ... moj odnos s tatom močno spremenil. ... izgubila zaupanje.	Odnosi v družini po razvezi	- izguba zaupanja
48. ... še danes kdaj prizadene, ker vidim, da mu ni toliko do tega, da bi se potrudil za naju z bratom. ... da ni želel, da bi živela z njim in take stvari pač bolijo.	Občutki otroka po razvezi	- prizadetost - nezaželenost - bolečina
49. Lahko pa sva se tudi skregala in zato nisem želela iti tja. Ali pa se mi kdaj res enostavno ni dalo. Nikoli mi niso ukazali, da moram iti, so mi pa govorili naj grem.	Stiki	- prepir - nezainteresiranost - spodbuda
50. Tata je kar nekaj časa tudi mislil, da mi R. ne dovoli na obisk. ... povedala, da to ni res ... To mi moj tata nikoli ni verjel. Tudi to je potem ohladilo moj odnos z njim. ... in sem mu zamerila.	Odnosi v širši družini po razvezi	- nezaupanje - ohladitev odnosov - zamera
51. S tatom dobro shajava en brez drugega oziroma z občasnimi obiski ali klici.	Stiki	- shajanje brez stikov - redko po telefonu
52. Stiki so se izvajali tako, da sem prišla na obisk, kadar sem želela. Prej sem poklicala ... malo pogovarjala, popila kakšen sok in nato sem šla nazaj.	Stiki	- obisk - po želji - dogovarjanje otrok – starš - pogovor - pijača
53. Danes menim, da je bila ločitev dobra odločitev ... vsi nekaj pridobili. Nekaj smo tudi izgubili.	Občutki otroka po razvezi	- ločitev je dobra stvar - pridobitev - izguba
54. ... imam manj stikov z očetom ... to po moji želji in njegovi.	Stiki	- malo - po želji
55. ... vse odvisno od staršev, kako bo otrok gledal na ločitev. ... predstavlja samo eno izkušnjo v življenju na katero ne gledam negativno ...	Občutki otroka po razvezi	- veliko odvisno od staršev - dodatna izkušnja

Priloga 3: Združevanje pojmov v kategorije

1. Seznam kategorij – intervju z A.

Opis družine

Opis družine danes

- starša (A_1)
- mlajša sestra (A_2)
- razširjena družina (A_64)

- starš in nov partner (A_3)
- starš in nov partner + otrok (A_4)

Odnosi v družini danes z novim partnerjem

- razumevanje (A_64)

Pred razvezo

Občutki otroka pred razvezo

- napetost (A_7)
- dobri spomini (A_10)
- sprejemanje (A_13)

Odnosi v družini pred razvezo

- v redu (A_5)
- normalni (A_8)
- skupne počitnice (A_8)
- kariera očeta (A_9)
- skrb mame (A_9)
- izostajanje od doma (A_12)
- tajeenje (A_16)
- oče je glavni podpornik družine (A_48)

Odnos med staršema pred razvezo

- razumevanje (A_6)
- prepiri (A_6)

Proces razveze

- seznanitev z razvezo (A_11) (A_14)

Občutki in odziv otroka ob seznaitvi z razvezo

- jok (A_15)

Kaj otroku predstavlja razvezo

- odhod enega od staršev oz. ločeno življenje (A_32)

Razlogi za razvezo (pomen za otroka, seznanitev otroka)

- novi partner (A_17)
- nerazumevanje (A_17)
- prepiri (A_17)

Med razvezo

Občutki otroka med razvezo

- nerazumevanje (A_18)
- nepredstavljivo (A_18)
- zmedenost (A_19)
- skrb (A_21)
- potrtoost (A_21)
- razcepljenost (A_23)
- navada (A_23)
- strah (A_23) (A_43)
- neprijetni (A_26)
- vtikanje zunanjega okolja (A_26)
- stres (A_33) (A_43)
- jasna želja (A_33)
- pričakovan stres ob vključitvi (A_35)

- nepotreben strah ob vključitvi (A_35)
- vseč hitrost (A_42)
- jasna situacija (A_42)
- tuja oseba (A_43)
- dobri odnosi z učitelji (A_44)
- zaupanje (A_44)
- vedenje, da na razpolago (A_44)
- dodatna vključenost nezaželena (A_46)
- stvar med staršema (A_46)

Odziv otroka med razvezo

- pogovor s prijatelji (A_24)
- pogovor z mamo (A_24)
- razmišljanje (A_33)
- pripravljenost (A_42)

Proces razveze

- center za socialno delo (A_22)
- mnenje o varstvu in vzgoji (A_22)
- izvzetost iz skoraj celotnega procesa (A_22)
- pozna vključenost (A_29)
- zavlačevanje (A_30)
- priprave na vključitev (A_31)
- spodbuda izraziti svoje mnenje (A_31)
- usmerjeno spraševanje (A_34)
- kratek razgovor (A_34)
- v pisarni (A_34)
- brez starša (A_34)
- seznanjenost z vključitvijo (A_36)
- pričakovana vključitev (A_37)
- formalnost (A_37)
- sodelovanje (A_37)
- premoženjske zadeve (A_40)
- povprečno dolgo (A_41)
- majhna vključenost (A_45)
- dobra izkušnja (A_45)
- dolgotrajnost in zahtevnost postopka (A_45)
- natančno trajanje ni poznano (A_41)

Vpliv otroka med razvezo

- nikakršen (A_27)

Odnos med staršema med razvezo

- normalni (A_28)
- komunikacija (A_36)

Odnosi v družini med razvezo

- druženje s prijatelji (A_20)
- prepiri (A_25)
- dezinformacije o očetu (A_25)
- pogovori (A_39)

Po razvezi

Spremembe po razvezi

- finančne (A_47)

- ekonomske (A_47)
- nižji življenjski standard (A_47)

Občutki otroka po razvezi

- stres (A_49) (A_51) (A_55) (A_60) (A_63)
- pozitivno (A_49) (A_63)
- odvadiš človeka (A_51)
- težko na novo vzpostavljati (A_51)
- pogrešanje stikov (A_57)
- nejevoljnost (A_59)
- želja po določenosti stikov (A_59)
- normalizacija (A_60)
- žalost (A_63)
- odveč (A_63) (A_67)
- težko (A_63)
- prilagoditev (A_63)
- neprijetni (A_67)

Odnosi v družini po razvezi z novim partnerjem

- prepoved stikov (A_50)

Stiki

- minimalni (A_56)
- nedoločeni (A_58)
- po dogovoru (A_58)
- veliko oz. pogosti (A_58) (A_61)
- prehitro preveč intenzivni (A_60)
- druženje (A_61)
- bivanje čez poletje (A_61)
- dogovarjanje otrok – starš (A_61)

Odnos med staršema po razvezi

- dobri (A_52)
- prepiri (A_52) (A_66)
- slaba komunikacija (A_52)

Proces razveze

- premoženje (A_53)
- preživnina (A_53) (A_65)
- notar (A_62)
- pomanjkljiv (A_65)
- tožba (A_65)
- drugačen nadzor (A_65)
- poznavanje formalnih oseb (A_65)

Vpliv otroka po razvezi

- posrednik (A_54)
- urejanje preživnine (A_62)

2. Seznam kategorij – intervju z B.

Opis družine

Opis družine danes

- teta (B_1)
- sestrična (B_1)
- bratranec (B_1)
- razširjena družina (B_2)
- starejša polsestra (B_2)
- mama (B_2)
- fantova družina (B_2)

Stiki s sorojenci

- pogosti (B_3)

Stiki s starši

- redki (B_4)

Pred razvezo

Občutki otroka pred razvezo

- upanje (B_6)
- predvidevanje razveze (B_6)
- sprejemanje (B_8)

Odnosi v družini pred razvezo

- grozni (B_5)
- prepiri (B_5)
- vpitje (B_5)
- iskanje zavetja (B_5)
- alkoholizem očeta (B_5)
- pretep (B_5)
- pogovori (B_7)
- seznanjenost (B_7)

Spremembe ob razvezi

- selitev (B_33)

Kaj otroku predstavlja razvezo

- odhod enega od staršev oz. ločeno življenje (B_9)

Razlogi za razvezo (pomen za otroka, seznanitev otroka)

- alkoholizem očeta (B_10)

Med razvezo

Občutki otroka med razvezo

- neumno (B_11)
- jeza (B_11)
- sprejemanje (B_13)
- stres (B_16) (B_24)
- ignoranca socialnih delavk (B_16)
- neprijetni (B_24)
- želja povedati več (B_24)
- nezadovoljstvo (B_31)
- želja po sočutju (B_31)

- želja po več stikih (B_44)
- nezainteresiranost (B_44)

Odziv otroka med razvezo

- prevzemanje odgovornosti (B_11) (B_26)
- ne komuniciranje (B_23)
- posploševanje (B_13)
- apatičnost (B_11)

Proces razveze

- center za socialno delo (B_12) (B_15) (B_20)
- preživnina (B_12) (B_20)
- podcenjevanje situacije strokovnih delavcev/delavk (B_14)
- neoseben (B_15) (B_30)
- umirjanje zadev (B_18)
- sodišče (B_21) (B_32)
- zastopanje očeta (B_21)
- premoženjske zadeve (B_21)
- branje ločitvenih pogojev (B_22)
- sestavljanje ločitvenih pogojev (B_22)
- kratek (B_29) (B_32)
- zavlačevanje (B_29)
- uraden (B_30)
- nesočuten (B_30)

Vpliv otroka med razvezo

- branje ločitvenih pogojev (B_19)
- popravljanje ločitvenih pogojev (B_19)

Odnosi v širši družini med razvezo

- pomoč (B_17)
- teta (B_17) (B_28)
- razumevanje (B_17)
- sodelovanje (B_28)

Odnosi v družini med razvezo

- prelaganje odgovornosti (B_27)
- neprijetni (B_27)
- selitev (B_18) (B_25)

Po razvezi

Spremembe po razvezi

- selitev (B_33)

Občutki otroka po razvezi

- olajšanje (B_36) (B_39)
- sprostitev (B_36)
- veselje (B_39)
- odločnost (B_42)

Odnosi v družini po razvezi

- slabi (B_37)
- slaba komunikacija (B_45)
- neodgovornost (B_45)
- laži (B_45)

Odnosi v družini po razvezi z novim partnerjem

- neodgovornost (B_43)
- nezainteresiranost (B_43)
- neprijetni (B_44)

Stiki

- redki (B_38) (B_41)
- nobenih (B_41)
- pretrgani (B_42)

Odnosi v širši družini po razvezi

- nobenih stikov (B_40)
- nerazumevanje (B_40)
- dogovor (B_40)

Proces razveze

- skrbništvo (B_34)
- neinformiranost glede postopka (B_34)
- nezadovoljiv (B_46)
- nepripravljenost odvetnika (B_46)
- ne empatičen (B_46)

Vpliv otroka po razvezi

- odločitev, kje živeti (B_35)

3. Seznam kategorij – intervju z D.

Opis družine

Opis družine danes

- starša (D_1)
- starejša sestra (D_2)

Odnosi v družini danes

- razumevanje (D_3) (D_5)
- ni stikov z enim od staršev (D_4)

Pred razvezo

Občutki otroka pred razvezo

- normalno (D_9)
- neprijetno (D_37)
- predvidevanje razveze (D_42)
- hitro odvijanje (D_42)

Odnosi v družini pred razvezo

- normalni (D_6)
- alkoholizem očeta (D_6)
- opustitev skrbi za otroka (D_7)
- skrb mame (D_8)
- nezainteresiranost (D_12)
- ignoranca (D_38)

Odnos med staršema pred razvezo

- brez stikov (D_7)

- ne komuniciranje (D_7)

Proces razveze

- seznanitev z razvezo (D_10)

Spremembe ob razvezi

- selitev (D_14)

Razlogi za razvezo (pomen za otroka, seznanitev otroka)

- alkoholizem očeta (D_11)
- finance (D_11)
- midva (otrok) (D_11)

Med razvezo

Občutki otroka med razvezo

- olajšanje (D_13)
- jeza (D_13)
- sovraštvo (D_16)
- pomirjajoče (D_18)
- olajšanje (D_18)
- neprijetni (D_32)
- odpor (D_32)
- tuja oseba (D_32)
- nezadovoljstvo (D_32)

Odziv otroka med razvezo

- ne komuniciranje (D_20)
- prevzemanje odgovornosti (D_32)

Proces razveze

- center za socialno delo (D_17)
- preživnina (D_21) (D_24) (D_29)
- polnoletnost (D_24)
- skupen razgovor (D_24)
- izvršba (D_25)
- kratek (D_28)
- sporazumna razveza (D_28)
- premoženjske zadeve (D_28)
- odnosi v družini (D_30)
- v redu (D_30)
- dogovarjanje (D_30)
- ne vključenost otrok (D_34)
- jasna želja (D_34)

Vpliv otroka med razvezo

- nikakršen (D_22)

Odnos med staršema med razvezo

- komunikacija (D_23)

Odnosi v družini med razvezo

- odtujitev tuje lastnine (D_15)
- tolažba (D_19)
- sprejemanje (D_26)
- nezainteresiranost (D_26)

- sodelovanje (D_27)
- laganje (D_31)

Odnosi v družini med razvezo z novim partnerjem

- izvršba (D_25)
- nadlegovanje (D_25)
- odstop izvršbe (D_25)
- pospeševanje postopka (D_29)

Odnosi v razširjeni družini iz prejšnjega zakona

- hčerka iz prejšnjega zakona (D_33)
- preživnina (D_33)
- nerazumevanje (D_33)

Po razvezi

Občutki otroka po razvezi

- izboljšanje (D_36)
- razumevanje (D_36)
- ni želje po stiku (D_40)
- brezskrbnost (D_42)
- sprejemanje (D_42)

Stiki

- nobenih (D_39)

Proces razveze

- preživnina (D_41)
- nezadovoljiv (D_43)
- brez učinka (D_43)

Vpliv otroka po razvezi

- nezmožnost vpliva (D_44)

4. Seznam kategorij – intervju z J.

Opis družine

Opis družine danes

- izključitev enega od staršev (J_1)
- mama (J_3)
- brat (J_3)

Odnosi v družini danes

- srečni (J_3)
- super (J_4)
- sproščeni (J_4)

Pred razvezo

Občutki otroka pred razvezo

- razdvojenost (J_6)
- nemir (J_6)
- obremenjenost (J_6)
- predvidevanje razveze (J_8)
- dolgo zavlajevanje (J_8)
- presenečenje (J_52)

- šok (J_52)
- skrajno (J_52)
- zmedenost (J_52)
- ujetost (J_52)

Odnosi v družini pred razvezo

- srečni (J_2)
- skupne aktivnosti (J_2) (J_51)
- v redu (J_5) (J_51)
- napetost (J_5)
- obremenjenost (J_9)
- razumevanje (J_51)

Odnosi v širši družini pred razvezo

- redki (J_48)

Odnos med staršema pred razvezo

- ne komuniciranje (J_9)

Proces razveze

- seznanitev z razvezo (J_7)

Razlogi za razvezo (pomen za otroka, seznanitev otroka)

- finance (J_10)
- alkoholizem očeta (J_10)
- nerazumevanje (J_10)

Med razvezo

Občutki otroka med razvezo

- obremenjenost (J_11) (J_12)
- šok (J_17)
- zmedenost (J_17) (J_26)
- stres (J_17) (J_32)
- sprejemanje (J_19)
- nemoč (J_21)
- neupoštevanje (J_22)
- usmiljenje (J_28)
- želja po prekinitvi stikov (J_28)
- brez pričakovanj (J_33)
- želja po razumevanju (J_33)
- maščevanje (J_38)
- želja po razvezi (J_50)

Odziv otroka med razvezo

- pogovor s prijatelji (J_18)
- pogovor (J_19)
- informiranje (J_22)
- jok (J_32)

Proces razveze

- polnoletnost (J_13) (J_23)
- ne vključenost (J_13) (J_23)
- center za socialno delo (J_14)
- notar (J_16)
- izvršba (J_23)

- preživnina (J_29)
- pol leta (J_30)
- kratek (J_30)
- prijazna socialna delavka (J_35)
- korekten (J_35)

Vpliv otroka med razvezo

- posrednik (J_20)
- mirovnik (J_20)

Odnosi v širši družini med razvezo

- teta (J_18)
- pogovori (J_18)

Odnos med staršema med razvezo

- ne komuniciranje (J_11)
- izogibanje (J_11)
- obrekovanje (J_12)

Odnosi v družini med razvezo

- laganje (J_15) (J_37)
- napeti (J_24)
- očitane (J_24)
- neprimerna komunikacija (J_24)
- srečanje (J_27)
- finančna podpora samo enega starša (J_31) (J_39)
- prazne obljube (J_34)
- finančne težave (J_37)

Odnosi v družini med razvezo z novim partnerjem

- nadlegovanje (J_25)

Po razvezi

Spremembe po razvezi

- enostarševska družina (J_40)

Občutki otroka po razvezi

- mir (J_36)
- zadovoljstvo (J_36)
- težko (J_41)
- pričakovanja (J_41)
- obremenjenost (J_41)
- sprejemanje (J_41)
- prilagoditev (J_41)
- naivnost (J_43)
- začudenost (J_46)
- zavrnitev (J_46)
- neprijetni (J_49)
- izpostavljenost (J_49)
- izogibanje (J_49)
- želja po boljših stikih (J_50)
- nemoč (J_50)
- laganje (J_53)
- nepomembnost denarja (J_55)

Odziv otroka po razvezi

- prevzemanje odgovornosti (J_36)

Odnosi v družini po razvezi

- povezanost (J_40)
- tožba (J_45)
- vrnitev (J_45)
- poudarek na financah (J_54)
- odvzem roditeljskih pravic (J_54)

Stiki

- naključna srečanja (J_47)
- telefon (J_47)
- kartice (J_47)

Odnosi v širši družini po razvezi

- ohranjeni (J_44)

Odnos med staršema po razvezi

- formalna komunikacija (J_42)

5. Seznam kategorij – intervju z M.

Opis družine

Opis družine danes

- starša (M_1)
- mlajša sestra (M_1)
- starš in novi partner (M_2)
- starš in novi partner + otrok (M_2)
- ožja družina (M_3)
- širše sorodstvo (M_3)

Pred razvezo

Odnosi v družini pred razvezo

- dobri (M_4)
- kariera očeta (M_4)
- ločeno življenje (M_4)
- nekoliko odtujeni (M_4)
- taje (M_5)

Proces razveze

- seznanitev z razvezo (M_5)
- polnoletnost (M_6)
- nekaj mesecev (M_6)

Spremembe ob razvezi

- nespremenjeno (M_8)

Razlogi za razvezo (pomen za otroka, seznanitev otroka)

- novi partner (M_7)

Med razvezo

Občutki otroka med razvezo

- šok (M_8)

- skrb (M_11)
- zaupanje (M_14)
- formalnost zakona (M_14)
- vedenje, da je na razpolago (M_17)

Odziv otroka med razvezo

- pogovor s prijatelji (M_12)
- odkritost (M_12)
- razmišljanje o posledicah (M_8)

Proces razveze

- polnoletnost (M_10)
- preživnina (M_10)
- notar (M_10)
- kratek (M_10)
- brez zapletov (M_10)
- natančno trajanje ni poznano (M_15)
- zadovoljiv (M_16)
- drag (M_16)

Vpliv otroka med razvezo

- izrazil stališče (M_13)
- sprejemanje (M_13)
- dogovor (M_13)

Odnosi v družini med razvezo

- pogovori (M_12)
- odkritost (M_12)
- nespremenjeno (M_8)

Po razvezi

Spremembe po razvezi

- nespremenjeno (M_18)
- tujina (M_19)
- zmanjšanje stikov (M_19)
- lažja komunikacija (M_22)

Občutki otroka po razvezi

- moteči očitki (M_20)
- dobra rešitev (M_24)

Odnosi v družini po razvezi

- dobri (M_18)
- zmanjšanje stikov (M_19)
- lažja komunikacija (M_22)

Stiki

- ohranjeni (M_21)
- redko (M_23)
- skype (M_23)
- telefon (M_23)
- e-pošta (M_23)

Odnosi v širši družini po razvezi

- nerazumevanje (M_20)

- negativnost (M_20)

Odnos med staršema po razvezi

- korektni (M_9)
- spoštljivi (M_9)
- prijateljski (M_9)

6. Seznam kategorij – intervju z N.

Opis družine

Opis družine danes

- mlajša sestra (N_1)
- starša (N_2)
- ponovno poročen (N_45)
- starš in nov partner (N_45)

Odnosi v družini danes z novim partnerjem

- manj stikov (N_12)

Pred razvezo

Občutki otroka pred razvezo

- hecni (N_5)
- predvidevanje razveze (N_7)

Odnosi v družini pred razvezo

- deljeno razumevanje (hči1 – mama, hči2 – oče) (N_3)
- sestrski prepiri (N_4)
- prepiri (N_6) (N_8)
- sprejemanje (N_13)
- nelagodje (N_13)

Odnosi v širši družini pred razvezo

- nepričakovana nosečnost (N_16)
- prisiljena poroka (N_16)
- neskladje pričakovanj (N_17)
- razvajenost (N_17)

Odnos med staršema pred razvezo

- prepiri (N_18)
- izostajanje iz doma (N_18)

Odziv otroka na situacijo

- ne komuniciranje (N_47)

Proces razveze

- pri 13 letih (N_14)
- seznanitev z razvezo (N_26)

Občutki otroka ob seznanitvi z razvezo

- šok (N_9)
- groza (N_9)
- olajšanje (N_10)
- hitro odvijanje (N_26)
- sprejemanje (N_27)

- posploševanje (N_27)

Kaj predstavlja otroku razvezo

- odhod enega od staršev oz. ločeno življenje (N_33)

Razlogi za razvezo (pomen za otroka, seznanitev otroka)

- jaz (otrok) (N_15)

Med razvezo

Občutki otroka med razvezo

- nespremenjeno stanje (N_19)
- jasna želja (N_22)
- strah, kako povedati drugemu staršu (N_22)
- dodatna vključenost nezaželena (N_22)
- stres (N_24)
- obremenjenost (N_24)
- veliko odvisno od staršev (N_34)
- zadovoljstvo (N_35)
- tuja oseba (N_48)

Odziv otroka med razvezo

- prevzemanje odgovornosti (N_31)

Proces razveze

- ne vključenost otrok (N_21) (N_32)
- trajanje 2 leti (N_25)

Stiki

- konstantni (N_20)
- določeni (N_20)
- dogovorjeni (N_20)
- pogosti (N_28)
- tedensko (N_28)

Vpliv otroka med razvezo

- posrednik (N_29)
- sprejemanje (N_41)
- pričakovano upoštevanje (N_41)

Odnosi v širši družini med razvezo

- ne sprejemanje (N_23)

Odnos med staršema med razvezo

- slaba komunikacija (N_30)

Odnosi v družini med razvezo

- večinsko skrb mama (N_36)
- vključen tudi oče (N_36)

Po razvezi

Spremembe po razvezi

- izboljšanje stikov (N_43)

Občutki otroka po razvezi

- nespremenjeno stanje (N_37)

- veselje (N_43)
- sprejemanje (N_46)
- navada (N_46)
- neprijetni (N_48)

Odziv otroka po razvezi

- pogovor s prijateljico (N_48)

Stiki

- več stikov (N_11)
- ohranjeni (N_40)
- natančno določeni (N_42)
- pogosti (N_42)

Odnosi v širši družini po razvezi

- ohranjeni (N_38)

Odnos med staršema po razvezi

- slaba komunikacija (N_39)
- formalna komunikacija (N_39)
- druženje s skupnimi prijatelji (N_44)

7. Seznam kategorij – intervju s T.

Opis družine

Opis družine danes

- starš in nov partner (T_1)
- stari starši (T_2)
- širša družina (T_4)
- osebna definicija družine (T_5)
- podaljšek družine (T_8)
- starš in novi partner + otrok (T_8)

Odnosi v družini danes

- preživljanje časa s širšo družino (T_3)
- povezanost in podpora (T_6)

Odnosi v družini danes z novim partnerjem

- nenavezanost (T_7) (T_9)
- boljše razumevanje (T_23)

Pred razvezo

Občutki otroka pred razvezo

- nevtralni (T_10)
- nelagodje (T_14)
- strah (T_14)

Odnosi v širši družini pred razvezo

- preživljanje časa s širšo družino (T_11)

Odnos med staršema pred razvezo

- prepiri (T_12)

Odziv otroka na situacijo

- prisluškovanje (T_13)
- nespečnost (T_14)

Proces razveze

- seznanitev z razvezo (T_15)

Občutki otroka ob seznanitvi z razvezo

- strah (T_16)
- bolečina (T_16) (T_21)
- jok (T_16)

Spremembe ob razvezi

- selitev (T_12)

Občutki ob spremembi

- upanje (T_18)
- olajšanje (T_18)
- bolečina (T_18)

Kaj predstavlja otroku razvezo

- odhod enega od staršev oz. ločeno življenje (T_19) (T_36)

Razlogi za razvezo (pomen za otroka, seznanitev otroka)

- nepomembni (T_20)
- nesporazumi v širši družini (T_22)
- nasilje (T_22)
- prepiri (T_22)

Med razvezo

Občutki otroka med razvezo

- težki časi (T_24)
- žalost (T_24)
- hvaležnost (T_26) (T_28)
- tuja oseba (T_28) (T_37)
- nepredstavljivo (T_28)
- izbrati koga imeti raje (T_28)
- velika stiska (T_28)
- bolečina ob zavrnitvi (T_30)
- stres zaradi novega partnerja (T_31)
- jeza (T_31)
- razočaranje (T_31)
- šok (T_31)
- tolažba (T_32)
- svoboda (T_32)
- izbiranje ni dobro (T_33)
- želja ostati skupaj (T_37)
- zavedanje nerealnosti želje (T_37)

Odziv otroka med razvezo

- nepriznavanje (T_24)
- ne komuniciranje (T_24) (T_32) (T_37)
- gibanje zunaj doma (T_25)
- igra z živalmi (T_25)
- slabši učni uspeh (T_25)
- jezdenje (T_26)

- izboljšanje učnega uspeha (T_32)
- prebolevanje (T_26)
- zaprtost (T_37)

Proces razveze

- ne vključenost otrok (T_27) (T_34)
- sporazumna razveza (T_27)
- trud staršev za ne vključenost otrok (T_27)
- nihče ni vprašal za mnenje in želje (T_34)

Stiki

- neinteres očeta (T_29)
- želja mame (T_29)

Vpliv otroka med razvezo

- nikakršen (T_33) (T_35)
- ne vpletenost v postopek (T_33)

Po razvezi

Spremembe po razvezi

- selitev (T_38)

Občutki otroka po razvezi

- sprejemanje (T_39)
- ločitev dobra stvar (T_40) (T_53)
- nezaupanje (T_43)
- zavrnitev (T_43)
- prizadetost (T_48)
- bolečina (T_48)
- nezaželenost (T_48)
- pridobitev (T_53)
- izguba (T_53)
- dodatna izkušnja (T_55)
- veliko odvisno od staršev (T_55)

Odnosi v družini po razvezi

- ohladitev odnosa s staršem, ki je odšel (T_41)
- navezanost na starša, ki je ostal (T_41)
- nezaupanje (T_47)

Stiki

- nekajkrat letno (T_42)
- redko po telefonu (T_42) (T_51)
- močno zmanjšanje (T_45)
- dovoljeni (T_45)
- zavračanje (T_46)
- neinteres (T_46) (T_49)
- spodbuda (T_46) (T_49)
- prepir (T_49)
- shajanje brez (T_51)
- obisk (T_52)
- po želji (T_52) (T_54)
- dogovarjanje otrok - starš (T_52)
- pogovor (T_52)
- pijača (T_52)

- malo (T_54)

Odnosi v širši družini po razvezi

- zanesljivi (T_44)
- povezani (T_44)
- podpora (T_44)
- ohladitev (T_50)
- zamera (T_50)
- nezaupanje (T_50)

Priloga 4: Združeni pojmi vseh intervjujev v kategorije

OPIS DRUŽINE

Opis družine danes

- ožja družina (M_3)
 - sorojenci
 - o starejša polsestra (B_2),
 - o brat (J_3),
 - o mlajša sestra (M_1) (N_1) (A_2),
 - o starejša sestra (D_2)
 - mama (B_2) (J_3)
 - starša (M_1) (D_1) (N_2) (A_1)
- razširjena družina (B_2) (A_64)
 - starš in novi partner + otrok (M_2) (A_4)
 - starš in nov partner (T_1) (M_2) (A_3) (N_45)
 - ponovno poročen (N_45)
- širša družina (T_4) /sorodstvo (M_3)
 - stari starši (T_2)
 - teta (B_1)
 - sestrična (B_1)
 - bratranec (B_1)
- osebna definicija družine (T_5)
 - fantova družina (B_2)
 - izključitev enega od staršev (J_1)
 - podaljšek družine (T_8)

Odnosi v družni danes

- dobri odnosi
 - o srečni (J_3)
 - o super (J_4)
 - o sproščeni (J_4)
 - o preživljanje časa s širšo družino (T_3)
 - o povezanost in podpora (T_6)
 - o razumevanje (D_3) (D_5)
 - o pogosti stiki s sorojenci (B_3)
- slabi odnosi
 - o ni stikov z enim od staršev (D_4)
 - o redki stiki z enim od staršev (B_4)

Odnosi v družini danes z novim partnerjem

- dobri odnosi
- razumevanje (A_64)
 - boljše razumevanje (T_23)
- slabi odnosi
 - manj stikov (N_12)
 - nenavezanost (T_7) (T_9)

PRED RAZVEZO

Občutki otroka pred razvezo

- prijetni občutki
 - dobri spomini (A_10)
 - upanje (B_6)
 - hitro odvijanje (D_42)
- nevtralni občutki (T_10)
 - sprejemanje (A_13) (B_8)
 - normalno (D_9)
- neprijetni občutki (D_37)
 - napeti - napetost (A_7)
 - nemir (J_6),
 - dolgo zavračevanje (J_8),
 - obremenjenost (J_6),
 - šok (J_52)
 - zmedeni - zmedenost (J_52)
 - razdvojenost (J_6),
 - nelagodje (T_14),
 - hecni (N_5),
 - presenečenje (J_52)
 - strašni - strah (T_14)
 - skrajno (J_52)
 - ujetost (J_52)
- predvidevanje razveze (B_6) (J_8) (N_7) (D_42)

Odnosi v družini pred razvezo

- dobri (M_4)
 - v redu (A_5) (J_5) (J_51)
 - srečni (J_2)
- skupne počitnice in aktivnosti (A_8) (J_2) (J_51)
- dobra komunikacija
 - pogovori (B_7),
 - seznanjenost (B_7),
 - razumevanje (J_51)
- nevtralni
 - sprejemanje (N_13)
 - normalni (D_6) (A_8)
 - deljeno razumevanje (N_3)
 - sestrski prepiri (N_4)
- slabi

- nasilje in zasvojenosti - pretep (B_5) in alkoholizem očeta (B_5) (D_6)
 - o prepiri (B_5) (N_6) (N_8)
 - o vpitje (B_5),
 - o iskanje zavetja (B_5),
 - o grozni (B_5)
- odtujenost - nekoliko odtujeni (M_4)
 - o izostajanje od doma (A_12),
 - o tajeenje (A_16) (M_5),
 - o nezainteresiranost (D_12),
 - o opustitev skrbi za otroka (D_7),
 - o ignoranca (D_38)
- napetost (J_5)
- obremenjenost (J_9)
- nelagodje (N_13)
- vloge staršev v družini
- kariera očeta (A_9) (M_4)
 - o oče je glavni podpornik družine (A_48)
- skrb mame (A_9) (D_8)
- ločeno življenje (M_4)

Odnosi v širši družini pred razvezo

- dobri
- preživljanje časa s širšo družino (T_11)
- slabi
- redki (J_48)
- prisiljena poroka (N_16)
- neskladje pričakovanj (N_17)
- razvajenost (N_17)

Odnos med staršema pred razvezo

- dober
- razumevanje (A_6)
- slab
- prepiri (A_6) (N_18) (T_12)
- ne komuniciranje (J_9) (D_7)
- izogibanje
 - o izostajanje iz doma (N_18),
 - o brez stikov (D_7)

Odziv otroka na situacijo

- ne komuniciranje (N_47)
- prisluškovanje (T_13)
- nespečnost (T_14)

Proces razveze

- seznanitev z razvezo (A_11) (A_14) (J_7) (M_5) (N_26) (D_10)
- polnoletnost (M_6)

Občutki in odziv otroka ob seznaitvi z razvezo

- odziv
- jok (A_15) (T_16)
- sprejemanje (N_27) in posploševanje (N_27)

- neprijetni občutki
 - šok (N_9),
 - groza (N_9),
 - strah (T_16),
 - bolečina (T_16) (T_21)
- prijetni občutki
 - olajšanje (N_10),
 - hitro odvijanje (N_26)

Spremembe ob razvezi

- selitev (B_33) (D_14) (T_12)
- nespremenjeno (M_8)

Občutki otroka ob spremembi

- upanje (T_18)
- olajšanje (T_18)
- bolečina (T_18)

Kaj otroku predstavlja razvezo

- odhod enega od staršev oz. ločeno življenje (A_32) (N_33) (B_9) (T_19) (T_36)

Razlogi za razvezo

- po otrokovem mnenju
 - nepomembni (T_20)
 - otrok sam
 - jaz (N_15),
 - midva (D_11)
- nasilje (T_22) in zasvojenosti
 - alkoholizem očeta (B_10) (J_10) (D_11)
 - prepiri (T_22) (A_17)
- nerazumevanje (A_17) (J_10)
 - nesporazumi v širši družini (T_22)
- nov partner (A_17) (M_7)
- finance (J_10) (D_11)

MED RAZVEZO

Občutki otroka med razvezo

- prijetni občutki
 - podpora
 - dobri odnosi z učitelji (A_44)
 - vedenje, da na razpolago (A_44) (M_17)
 - zaupanje (A_44) (M_14)
 - zadovoljstvo (N_35)
 - hvaležnost (T_26) (T_28)
 - olajšanje (D_13) (D_18)
 - pomirjajoče (D_18) in tolažba (T_32)
 - svoboda (T_32)

- nevtralni občutki
- nerazumevanje (A_18)
- sprejemanje (B_13) (J_19)
 - navada (A_23)
 - brez pričakovanj (J_33)
 - nespremenjeno stanje (N_19)
- razumevanje
 - jasna želja (A_33) (N_22)
 - jasna situacija (A_42)
 - usmiljenje (J_28)
- neprijetni občutki (A_26) (B_24) (D_32)
- razočaranje (T_31)
 - nepredstavljivo (A_18) (T_28),
 - šok (J_17) (M_8) (T_31),
- zmedenost (A_19) (J_17) (J_26)
 - razcepljenost (A_23)
- skrb (A_21) (M_11)
- velika stiska (T_28)
 - potrtost (A_21),
 - nemoč (J_21),
 - obremenjenost (J_11) (J_12) (N_24)
- strah (A_23) (A_43)
 - nepotreben strah ob vključitvi (A_35),
 - strah, kako povedati drugemu staršu (N_22),
 - izbrati koga imeti raje (T_28)
- stres (A_33) (A_43) (B_16) (B_24) (J_17) (J_32) (N_24)
 - pričakovan stres ob vključitvi (A_35),
 - stres zaradi novega partnerja (T_31)
- jeza (B_11) (T_31) (D_13)
 - maščevanje (J_38),
 - sovraštvo (D_16)
 - odpor (D_32)
- neupoštevanje (J_22)
 - ignoranca socialnih delavk (B_16),
 - nezainteresiranost (B_44)
- bolečina
 - težki časi (T_24),
 - žalost (T_24),
 - bolečina ob zavrnitvi (T_30)
- mnenje
- o postopku
 - nezadovoljstvo (B_31) (D_32),
 - dodatna vključenost nezaželena (A_46) (N_22)
 - izbiranje ni dobro (T_33)
 - všeč hitrost (A_42)
 - tuja oseba (A_43) (T_28) (T_37) (D_32) (N_48)
- o situaciji
 - stvar med staršema (A_46)
 - neumno (B_11)
 - vtikanje zunanjega okolja (A_26)
 - formalnost zakona (M_14)
 - veliko odvisno od staršev (N_34)

- želje
 - želja povedati več (B_24)
 - želja po sočutju (B_31)
 - želja po več stikih (B_44)
 - želja po razumevanju (J_33)
 - želja po razvezi (J_50)
 - želja po prekinitvi stikov (J_28)
 - želja ostati skupaj (T_37)
 - zavedanje nerealnosti želje (T_37)

Odziv otroka med razvezo

- pogovor (J_19)
 - pogovor s prijatelji (A_24) (J_18) (M_12)
 - pogovor z mamo (A_24)
 - informiranje (J_22)
- odmik vase
 - razmišljanje (A_33)
 - o razmišljanje o posledicah (M_8)
 - nepriznavanje (T_24)
 - zaprtost (T_37)
 - o apatičnost (B_11)
 - o ne komuniciranje (B_23) (T_24) (T_32) (T_37) (D_20)
- sprejemanje
 - pripravljenost (A_42)
 - posploševanje (B_13)
 - odkritost (M_12)
- prevzemanje odgovornosti (B_11) (B_26) (N_31) (D_32)
- prebolevanje (T_26)
- aktivnosti
 - gibanje zunaj doma (T_25),
 - igra z živalmi (T_25),
 - jezdenje (T_26)
- slabši učni uspeh (T_25) in izboljšanje učnega uspeha (T_32)
- jok (J_32)

Proces razveze

- na centru za socialno delo (A_22) (B_12) (B_15) (B_20) (J_14) (D_17)
 - kratek razgovor (A_34)
 - v pisarni (A_34)
 - brez starša (A_34)
 - dobra izkušnja (A_45)
 - skupen razgovor (D_24)
- druge institucije in postopki
 - sodišče (B_21) (B_32)
 - notar (J_16) (M_10)
 - izvršba (J_23) (D_25)
 - sporazumna ločitev (T_27) (D_28)

- naiveč pozornosti posvečeno
- premoženjske zadeve (A_40) (B_21) (D_28)
- preživnina (B_12) (B_20) (J_29) (M_10) (D_21) (D_24) (D_29)

- vklučenost otroka
- seznanjenost z vključitvijo (A_36) in pričakovana vključitev (A_37)
- namen
 - mnenje o varstvu in vzgoji (A_22),
 - branje ločitvenih pogojev (B_22),
 - sestavljanje ločitvenih pogojev (B_22),
 - zastopanje očeta (B_21)
 - formalnost (A_37)
- na kakšen način
 - usmerjeno spraševanje (A_34),
 - spodbuda izraziti svoje mnenje (A_31),
 - priprave na vključitev (A_31)
- kolikšna?
 - pozna vključenost (A_29),
 - izvzetost iz skoraj celotnega procesa (A_22)
 - majhna vključenost (A_45),
 - trud staršev za ne vključenost otrok (T_27),
 - nihče ni vprašal za mnenje in želje (T_34)
 - ne vključenost (J_13) (J_23) (N_21) (N_32) (T_27) (T_34) (D_34)
- kaj vplivalo na vključenost?
 - polnoletnost (J_13) (J_23) (M_10) (D_24)

- postopek razveze in mnenje o delu
- trajanje
 - zavlačevanje (A_30) (B_29),
 - natančno trajanje ni poznano (M_15) (A_41),
 - kratek (B_29) (J_30) (M_10) (D_28),
 - povprečno dolgo (A_41)
- nezadovoljstvo
 - dolgotrajnost in zahtevnost postopka (A_45),
 - nesočuten (B_30),
 - podcenjevanje situacije strokovnih delavcev/delavk (B_14),
 - neoseben (B_15) (B_30),
 - drag (M_16)
 - uraden (B_30)
- zadovoljiv (M_16)
 - korekten (J_35),
 - brez zapletov (M_10),
 - v redu (D_30)
 - prijazna socialna delavka (J_35)
 - dogovarjanje (D_30)
 - sodelovanje (A_37)

Stiki

- pogosti (N_28)
 - konstantni (N_20),
 - tedensko (N_28)

- urejeni
- določeni (N_20) in dogovorjeni (N_20)

- ne interes očeta (T_29)
- želja mame (T_29)

Vpliv otroka med razvezo

- nikakršen (A_27) (T_33) (T_35) (D_22)
 - ne vpletenost v postopek (T_33)
- vloge
- posrednik (N_29) (J_20),
- mirovnik (J_20)
- vpliv v razveznem postopku
- branje ločitvenih pogojev (B_19),
- popravljanje ločitvenih pogojev (B_19),
- izrazil stališče (M_13)
- upoštevanje
 - sprejemanje (M_13) (N_41),
 - pričakovano upoštevanje (N_41),
 - dogovor (M_13)

Odnosi v širši družini med razvezo

- dobri
 - pomoč (B_17),
 - razumevanje (B_17),
 - sodelovanje (B_28),
 - pogovori (J_18)
 - teta (B_17) (B_28) (J_18)
- slabi
- ne sprejemanje (N_23)

Odnos med staršema med razvezo

- dober
 - komunikacija (D_23) (A_36)
 - normalni (A_28)
- slab
- komunikacija
 - slaba komunikacija (N_30),
 - obrekovanje (J_12),
 - ne komuniciranje (J_11)
- izogibanje (J_11)

Odnosi v družini med razvezo

- dobri
- komunikacija
 - sodelovanje (D_27),
 - pogovori (A_39) (M_12),
 - odkritost (M_12)
- vključen tudi oče (N_36)
- tolažba (D_19)

- nevtralni
- sprejemanje (D_26)
- slabi
- neprimerna komunikacija (J_24)
 - prepiri (A_25),
 - laganje (J_15) (J_37) (D_31),
 - očitane (J_24),
 - prazne obljube (J_34)
- neprijetni (B_27) in napeti (J_24)
- prelaganje odgovornosti (B_27)
- nezainteresiranost (D_26)
- odtujitev tuje lastnine (D_15)
- preusmerjanje pozornosti
- druženje s prijatelji (A_20)
- vpliv zunanjega okolja
- dezinformacije o očetu (A_25)
- spremembe
- ekonomske
 - finančna podpora samo enega starša (J_31) (J_39)
 - finančne težave (J_37)
- večinsko skrb mama (N_36)
- nespremenjeno (M_8)
- selitev (B_18) (B_25)

Odnosi v družini med razvezo z novim partnerjem

- vpliv novega partnerja
 - pospeševanje postopka (D_29),
 - odstop izvršbe (D_25),
 - nadlegovanje (D_25) (J_25)

PO RAZVEZI

Spremembe po razvezi

- enostarševska družina (J_40)
 - ekonomske (A_47)
 - finančne (A_47),
 - nižji življenjski standard (A_47)
 - selitev (B_33) (T_38)
 - tujina (M_19)
 - zmanjšanje stikov (M_19)
 - izboljšanje
 - izboljšanje stikov (N_43)
 - lažja komunikacija (M_22)
- nespremenjeno (M_18)

Občutki otroka po razvezi

- prijetni

- olajšanje (B_36) (B_39)
 - o pozitivno (A_49) (A_63),
 - o sprostitve (B_36),
 - o brezskrbnost (D_42)
 - o normalizacija (A_60)
 - o mir (J_36)
- zadovoljstvo (J_36)
 - o veselje (B_39) (N_43),
 - o izboljšanje (D_36)
 - o pridobitev (T_53)
 - o razumevanje (D_36)
- odločnost (B_42)
 - nevtralni
- sprejemanje (J_41) (T_39) (N_46) (D_42)
 - o navada (N_46),
 - o prilagoditev (A_63) (J_41)
- nespremenjeno stanje (N_37)
 - neprijetni (A_67) (J_49) (N_48)
- bolečina (T_48)
 - o težko (A_63) (J_41),
 - o prizadetost (T_48),
 - o žalost (A_63)
 - o izguba (T_53)
- stres (A_49) (A_51) (A_55) (A_60) (A_63)
 - o obremenjenost (J_41)
 - o izpostavljenost (J_49)
 - o nemoč (J_50)
- nejevoljnost (A_59)
- nezaželenost (T_48)
 - o odveč (A_63) (A_67),
 - o zavrnitev (J_46) (T_43),
 - o izogibanje (J_49)
- nezaupanje (T_43)
 - o naivnost (J_43),
 - o laganje (J_53),
 - o začudenost (J_46)
- mnenje
- o razvezi
 - o dobra rešitev (M_24)
 - o ločitev dobra stvar (T_40) (T_53)
 - o dodatna izkušnja (T_55)
- o stikih
 - o odvadiš človeka (A_51)
 - o težko na novo vzpostavljati (A_51)
 - o pogrešanje stikov (A_57)
- moteči očitki (M_20) zunanjega okolja
- nepomembnost denarja (J_55)
- veliko odvisno od staršev (T_55)
 - želje

- želja po določenosti stikov (A_59)
- želja po boljših stikih (J_50)
- pričakovanja (J_41)
- ni želje po stiku (D_40)

Odziv otroka po razvezi

- prevzemanje odgovornosti (J_36)
- pogovor s prijateljico (N_48)

Odnosi v družini po razvezi

- dobri (M_18)
- lažja komunikacija (M_22)
- slabi (B_37)
- slaba komunikacija (B_45)
 - laži (B_45)
 - nezaupanje (T_47)
- neodgovornost (B_45)
- zmanjšanje stikov (M_19)
 - ohladitev odnosa s staršem, ki je odšel (T_41)
- navezanost na starša, ki je ostal (T_41)

Odnosi v družini po razvezi z novim partnerjem

- neprijetni (B_44)
 - prepoved stikov (A_50)
 - neodgovornost (B_43)
 - nezainteresiranost (B_43)

Stiki

- pogostost
- redko (B_38) (B_41) (M_23) (T_42) (T_51)
 - minimalni (A_56),
 - nekajkrat letno (T_42),
 - malo (T_54),
 - močno zmanjšanje (T_45)
 - ohranjeni (M_21) (N_40)
- veliko oz. pogosti (A_58) (A_61) (N_42)
- nobenih (B_41) (D_39)
 - pretrgani (B_42)
- več stikov (N_11)
- oblika
- preko tehnologije
 - telefon (J_47) (T_42) (T_51) (M_23),
 - kartice (J_47),
 - skype (M_23),
 - e-pošta (M_23)
- osebno
 - druženje (A_61),
 - bivanje čez poletje (A_61),
 - naključna srečanja (J_47),
 - obisk (T_52),
 - pogovor (T_52),
 - pijača (T_52)

- dogovor
- določeni
 - natančno določeni (N_42),
- nedoločeni (A_58)
 - po dogovoru (A_58),
 - po želji (T_52) (T_54)
- dogovarjanje otrok – starš (A_61) (T_52)
- dovoljeni (T_45)

- mnenje
- prehitro preveč intenzivni (A_60)
- zavračanje (T_46)
 - ne interes (T_46) (T_49),
 - prepir (T_49),
 - shajanje brez (T_51)
- spodbuda (T_46) (T_49)

Odnosi v širši družini po razvezi

- dobri
 - dogovor (B_40),
 - zanesljivi (T_44),
 - povezani (T_44),
 - podpora (T_44)
- ohranjeni (N_38)
- slabi
 - nerazumevanje (B_40) (M_20),
 - negativnost (M_20),
 - ohladitev (T_50),
 - zamera (T_50),
 - nezaupanje (T_50)
 - nobenih stikov (B_40)

Odnos med staršema po razvezi

- dober (A_52)
 - korektni (M_9)
 - spoštljivi (M_9)
 - prijateljski (M_9)
 - druženje s skupnimi prijatelji (N_44)
- slab
- slaba komunikacija (A_52) (N_39)
 - formalna komunikacija (J_42) (N_39)
 - prepiri (A_52) (A_66)

Proces razveze

- glavne teme
- premoženje (A_53)
- preživnina (A_53) (A_65) (D_41)
- skrbništvo (B_34)
- mnenje o postopku
- pomanjkljiv (A_65), nezadovoljiv (B_46) (D_43) in brez učinka (D_43)
- ne empatičen (B_46)

- neinformiranost glede postopka (B_34)
- drugačen nadzor (A_65)
- poznavanje formalnih oseb (A_65)
- nepripravljenost odvetnika (B_46)

- institucije in postopki

- notar (A_62)
- tožba (A_65)

Vpliv otroka po razvezi

- vloga

- posrednik (A_54)

- vpliv na formalni postopek

- urejanje preživnine (A_62)
- odločitev, kje živeti (B_35)

- nikakršen

- nezmožnost vpliva (D_44)

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana KLAVDIJA JELEN, vpisana na Fakulteto za socialno delo v študijskem letu 2011/12 kot redna študentka, izjavljam, da sem diplomsko delo z naslovom Otroci kot sogovorniki v procesu razveze zakonske zveze – intervjuji s študenti z lastno izkušnjo napisala samostojno, s korektnim navajanjem virov in ob pomoči mentorice izr. prof. dr. Gabi Čačinovič Vogrinčič.

Datum:

Podpis:

9 POVZETEK

V nalogi sem želela predstaviti perspektivo otrok, ki imajo izkušnjo razveze zakonske zveze staršev. Najprej sem razmišljala o ljubezni, partnerskih odnosih in zakonski zvezi. Slednja je formalna oblika za osnovanje družine, ki kot institucija v današnjem času doživlja velike spremembe. Slednje so posledice družbenih sprememb, ki se dogajajo in odražajo v novih oblikah družine in naraščanju števila razvez. Postopek razveze zakonske zveze sem predstavila s pomočjo konkretnega primera iz prakse, ki sem ga pravno ovrednotila. In kako razvezo zakonske zveze staršev doživlja otrok?

To sem raziskovala v empiričnem delu naloge, kjer sem predstavila sedem intervjujev s študenti, ki so imeli to izkušnjo. Pri vprašanjih sem se osredotočila na osrednje teme: opis družine, odnosi v družini, občutki, odzivi in vpliv otroka v procesu razveze, proces razveze in urejanje stikov. Pridobljene podatke sem potem kvalitativno obdelala. Ugotovila sem, da vsak otrok ustvari svojo predstavo in definicijo družine, kamor pogosto vključi tudi širše sorodstvo. Pred razvezo so običajno odnosi v družini dobri in imajo otroci nanje lepe spomine, ki jih potem prekinejo spomini na prepire. Te starša poskušata naprej skriti, toda otroci občutijo spremembe v odnosih in razvezo pogosto tudi pričakujejo. Razveza otrokom velikokrat prinaša olajšanje, ki ga spremljajo neprijetni občutki žalosti, jeze, zapuščenosti in podobno. Otroci v procesu razveze ne želijo biti vključeni, ker je za njih to preveč obremenjujoče, poleg tega vidijo strokovne delavce, s katerimi bi sodelovali, kot tuje osebe. Kljub temu se o teh stvareh želijo pogovarjati in se največkrat pogovarjajo s prijatelji. Zelo pomembno po razvezi je ohranjanje stikov s staršem, pri katerem otroku ne živi. Namreč: selitev oziroma odhod enega od staršev je najpogostejša sprememba po razvezi in tudi situacija, ki otroku predstavlja razvezo zakonske zveze. Torej formalni postopek za razumevanje oziroma sprejetje razveze za otroka ni pomemben. Zelo pomembno pa je, da se po razvezi ohranjajo dobri stiki. Le tako lahko ohrani oba starša v svojem življenju brez velikega občutka izgube in zapuščenosti. Prijetne občutke spodbuja tudi sodelovanje med staršema, ki se odraža v dobri komunikaciji. Slednja je tudi pogoj, da odnosi tudi po prihodu novega partnerja, torej v reorganizirani oziroma razširjeni družini, potekajo kvalitetno. V celotni situaciji je zelo pomembno, da se

otroku nudita podpora in pomoč. Ustvariti je treba varen prostor, kjer se bo lahko z zaupanjem spoprijel s spremembami, ki jih razveza prinaša, in sprejel svoja čustva, ki so se v njem prebudila. Starša mu morata stati ob strani, povedati, da ni kriv za razvezo in da starša ostajata starša, saj razveza zakonske zveze predstavlja razvezo njunega partnerskega odnosa. Otrok mora pridobiti občutek enakovrednosti in spoštovanja v odnosu, da bo v procesu razveze prisoten kot sogovornik, čigar glas je slišan.